અનામે ખુદા.

ખુદાપર સબર.

નાટક ત્રણ અંકી.

વિક્ટોરીઆ નાટક મંડળીને સારૂં ખાસ.

રચીને જોડનાર—

રતનજી ફરામજી શેઠના

જ્ઞાનચક્ર યાને ગુજરાતી સાઇક્લોપીડિયા, ગાફલનદા પરીન,
ડગલાની બોળી, નાનકાર દોસ્ત, ભુલચાપ, ખુશખુશાલ,
બારમાસ વગેરે નાટકો અને જેપાન જેપાનીજ,
આઈને અકબરી, લૉર્ડ બેકનના નિબંધ
વગેરેના

કર્તા.

મુંબઈ.

મે સને ૧૯૧૫.

કિંમત, આના ૭.

બનામે ખુદા.

ખુદા પર સબર.

નાટક ત્રણ અંકી.

વિકટોરીયા નાટક મંડળીને સારૂં ખાસ.

રચીને જોડનાર—

રતનજી ફરામજી શેઠના

જ્ઞાનચક્ર યાને ગુજરાતી સાઇકલોપીડિયા, પાકજાદા પરીન, કીયાની લોહી, દીનદાર દીના, ભૂલથાપ, ગુલખુશરો, યારબાજ વગેરે નાટકો અને જેપાન જેપાનીજ, આઇને અકબરી, લૉર્ડ બેકનના નિબંધ વગેરેનો

કર્તા.

Printed by P. C. Appoo at the New Art Printing Press No. 12, Cawasji Patal Street, Fort, Bombay & Published by Mr. Rattanji Framji Setna No. 8 Dhobitalao Bombay.

મે સને ૧૯૧૫.

કિંમત આના છ.

ખુદાપર સબર

નાટક માટે બે બોલ.

વિક્ટોરીયા નાટક મંડળીના કરવૈયા એકટરો અને એકટ્રેસોથી 'પાકજાદ પરીન'નો મારો ખેલ પ્રસિદ્ધતામાં આવ્યા પછી, 'દીનદાર દીના' અને 'કિયાની લોહી' ખેલો એજ મંડળી મારફતે ભજવાયાં હતા, અને આ ચોથો ખેલ 'ખુદાપર સબર' પણ એજ પુરાણી, પારસી માલેકી અને મુખ્ય ભાગે પારસી એકટરોથી સજાયલી, કુંપનીને હાથે ભજવવા માટે હું ભાગ્યશાલી થયો છું.

મરહુમ શેઠ **ખુરશેદજી બાલીવાલા** પછી આ કુંપનીને ફરી તેરવવાનો સહાસ મી૦ **હોરમસજી શાપુરજી તાંતરા**એ જે માથે ઉઠાવ્યો છે, તેમાં દરેક નાટકના શોખીન તમાશબીન તેમને બેશક ફતેહ સાથે જશ ઇચ્છશે. મી૦ હોરમસજી તાંતરાએ દાહેકાઓ સુધી ઉપલી કુંપનીના ડીરેકટર તરીકે કામ બજાવી સંખ્યાબંધ નવા ખેલો સ્ટેજ કીધાં હતા, અને હાલમાં તેજ કામ એજ કુંપનીના લોકપ્રિય થયલા એકટર મી૦ **રૂસ્તમજી નવરોજી સચીન**ને સોંપવામાં આવ્યું છે, અને તે મુજબ એ ભાઇએ ચાલુ સખત મેહેનત પછી માત્ર એક માસની ટુંક મુદતમાં આ મારો ખેલ સ્ટેજ કરવાની જે કોશેસ કરી છે તેમાં હું તેમને ફતેહ ઇચ્છું છું.

'ખુદાપર સબર' ખેલ મારી કાલ્પનિક (ઓરીજીનલ) શકતિનું પરિણામ નથી, પણ ઇ. સ. ૧૯૧૪ માં મારા જોવામાં આવેલા જાણીતા ઇંગ્રેજી ખેલો ઉપરથી મારી શક્તિ મુજબ મે અસલ 'પ્લૉટ'ને કાયમ રાખી લખી કાઢયો છે. તેમજ એમાં દાખલ કરેલો વેગળો ફાર્સ ઇ. સ. ૧૯૦૮ માં જ્યારે પાકજાદ પરીન સ્ટેજ થવાનો હતો તે વેળા તેમાં દાખલ કરવા મે એક 'મરાઠી' ખેલના પ્લોટ ઉપરથી લખ્યો હતો; પણ પાછળથી 'પરીન'ના પ્લોટને અનુસરતો બીજો ફાર્સ તે ખેલમાં દાખલ કરવાથી મારો પુરાણો લખેલો ફાર્સ 'ખુદાપર સબર' માં દાખલ કરવાની તક મે રહી રહીને સાત વર્ષ પછી હાથ ધરી છે.

તા૦ ૧૫ મી મે ૧૯૧૫

રતનજી ફરામજી શેઠના.

બનામે ખુદા.

ખુદાપર સબર.

નાટક પાત્ર.

૧ **જેહાંગીર દાદીશેઠ**—એક ખાનદાની ગ્રહસ્થ.
૨ **મેહેરાં**—જેહાંગીરની મોહરદાર.
૩ **શાપુર**—એક ખાનદાની પણ બદ સોહબતે બગડેલો શખસ.
૪ **બાનુ**—શાપુરની મોહરદાર.
૫ **મંચી મકકારો**—અપ-ટુ-ડેટ લોફર. દિવસે સાહુકાર, રાત્રે ચોર.
૬ **ચાંદન**—મંચીની બેહેન.
૭ **ડૉ૦ નોશીર**—એક ડૉકટર.
૮ **જમસો** } મંચીના દોસ્તો.
૯ **તુરાબખાં** } મંચીના દોસ્તો.
૧૦ **દોલી**—જેહાંગીરનો બેટો.
૧૧ **વીકો**—નાવારેસ બાળક. (શાપુર અને બાનુનો તજાયલો બેટો.)
૧૨ **હીરજી**—એક નોકર.
૧૩ **ફરામરોજ**—એક ગ્રહસ્થ. વેહેમનું ૧ લું બારદાન.
૧૪ **કુંવર**—ફરામની મોહરદાર વેહેમનું ૨ જું બારદાન.
૧૫ **અદી**—એક જુવાનીયો. વેહેમનું ૩ જું બારદાન.
૧૬ **એમી**—અદી સાથે અદરાયલી.
૧૭ **સુના**—ફરામરોજના ઘેરમાંની ચાકરડી.
૧૮ **મકીબાઈ**—એમીની માસી.
૧૯ **ગુલી**—ફીરોજ ફોજદારની ચાકરડી.
૨૦ **રૂસી**—અદીનો દોસ્ત.
૨૧ **શેહેરીયાર**—ઈરાની નોકર.

તે ઉપરાંત

ઈરાની નોકર, કંચની, સીપાઈઓ, જેંબલર્સ કલબના મેમબરો વગેરે.

સ્થળ

મુંબઈ—દાદર.

રતનજી ફરામજી શેઠનાના

રચેલા ગ્રંથો.

નાં૦	પુસ્તકો.	કિંમત.
૧	જ્ઞાનચક્ર પુસ્તક ૧ લું	રૂ ૩- ૦- ૦
૨	જ્ઞાનચક્ર ,, ૨ જું	રૂ ૩- ૪- ૦
૩	જ્ઞાનચક્ર ,, ૩ જું	રૂ ૩- ૦- ૦
૪	જ્ઞાનચક્ર ,, ૪ થું	રૂ ૩- ૦- ૦
૫	જ્ઞાનચક્ર ,, ૫ મું	રૂ ૩- ૦- ૦
૬	જ્ઞાનચક્ર ,, ૬ ઠું	રૂ ૩- ૦- ૦
૭	જ્ઞાનચક્ર ,, ૭ મું	રૂ ૩- ૦- ૦
૮	જ્ઞાનચક્ર ,, ૮ મું	રૂ ૩- ૦- ૦
૯	આઇને અકબરી...	રૂ ૨- ૦- ૦
૧૦	લૉર્ડ બેકનના નિબંધ	રૂ ૧- ૮- ૦
૧૧	પાકજાદ પરીન નાટક	રૂ ૦- ૮- ૦
૧૨	ચાઇનીજ ટેલ્સ વાર્તા	રૂ ૧- ૪- ૦
૧૩	જેપાન અને જેપાનીજ... ...	રૂ ૧- ૮- ૦
૧૪	જેપાની ભાષા	રૂ ૧- ૦- ૦
૧૫	જેપાની શિક્ષક (મરાઠીમાં) ...	રૂ ૦-૧૨- ૦
૧૬	પોશાકની ફેશીન...	રૂ ૦-૧૨- ૦
૧૭	ફોટોગ્રાફી	રૂ ૦-૧૨- ૦
૧૮	કાચ કામનો હુન્નર	રૂ ૦-૧૨- ૦
૧૯	ગુલ ખુશરો (નાટક)	રૂ ૦- ૪- ૦
૨૦	મેરીકૉરેલીના નીત વચનો ...	રૂ ૦- ૮- ૦
૨૧	સંજ્ઞા દર્શક કોશ	રૂ ૧- ૦- ૦
૨૨	દીનદાર દીના (નાટક)	રૂ ૦- ૮- ૦
૨૩	મેસ્મરીઝમ	રૂ ૦- ૬- ૦
૨૪	સુંદર હેલન	રૂ ૦- ૬- ૦
૨૫	સામાન્ય હુન્નર જ્ઞાન	રૂ ૧- ૦- ૦
૨૬	હકદારનો હક્ક વાર્તા	રૂ ૧- ૦- ૦
૨૭	ફીયાની લોહી (નાટક)... ...	રૂ ૦- ૬- ૦
૨૮	ખુદાપર સબર (નાટક)... ...	રૂ ૦- ૬- ૦

મળવાનું ઠેકાણું નાં૦ ૮ ધોબીતળાવ.

॥ બનામે યજદાન. ॥

રતનજી ફરામજી શેઠના કૃત.

ખુદાપર સબર.

નાટક ત્રણ અંકી.

અંક ૧ લો પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થળ—સણગારેલું દીવાનખાનું.

રચના—

[સણગારેલું દીવાનખાનું, વચમાં પાછળ બગીચામાં પડતી ગેલેરી, ડાબી તરફ આગમાં ઉઘડતી બારી, જમણી તરફ દાખલ થવાનું બારણું, સાદું ફરનીચર, શાપુર પોતાના દોસ્તો સાથે ખાણીપીણી કરતો દેખાય છે. શરૂઆતમાં નાચનારીઓના નાચ સાથે દેખાવ ઉઘડવો.]

નાચની— ગાયન.

ગુલોંસે બુલબુલોંકા મીલના ઝુલના દેખો પ્યારી
ક્યાહી ચમનમે બહાર હય ? એ એ એ એ એ.
પ્યારી બાદે બહારી ક્યારીમે હય ગુલકારી
ફુલી ફુલી ફુલવારી, રંગત હય પ્યારી પ્યારી.—ક્યાહી.

શેઅર.

હય નાજ ગુનચોમે, હય શૌકી નઈ હય ફુલોમે,
બહાર ઝુલે હય, બાદે સબાકે ઝુલોંમે.
સોસનભી જોબન દીખાતી ખડી હય,
નરગીસકીભી આંખે છસસે લડી હય,
હસતી હય ખીલકર કલીયાં, કરતી હય સબ રંગ રલીયાં.
હર ગુલ હય રંગતવાલા
લાલા હય ભોલા ભાલા.—ક્યાહી.

શાપુર—ચલાવો કંઇ વધુ ગાયનો લલકારો કે મનને રાહત ને તનને તાજગી મળે.

ગાયન.

કંચની—

ચાલો ચાલો હળી મલીને વેહેલી સાહેલી અલબેલી.—અલ.
જોને મારી વ્હાલી, આતો ફુલી ફુલી ઝુકી ઝુલી કેવી છે વેલી.
ઘેલી પેલી ચીતહર ચારૂ ચટકભરી ખીલી છે ચમેલી.—
વીટપ અંબને અગણીત, વિશાળ તરૂવર છે પુષ્પે ખીલી;
મનહર ઘણી માલતી માધવી ચંદ્ર મુખી સખી એજો પલાસની ખુબી.
અરી એતો મદનબાણ, મદન બેલી કરત રંગ રેલી.
એ અલી ચાલો વેહેલી, મળીને બાળા સહુ સાહેલી.—

૧ દોસ્ત—શાપુર, અમે કંઇ અત્રે મલ્યાછ તે ખાઇપી તારી વર્ષ ગાંઠની પારટી લઇ ખાલી હાથે ઘેરે જવા નથી મલ્યા ? કાંઇ કામ કરવા, કાંઇ રોજીરજકના રસ્તા સાંધવા સાથે મલ્યાછ.

૨ દોસ્ત—તું તારૂં મકાન આપણી ટોળી માટે વાપરવા હમેશાં આપેછ ખરો, પણ આપણા કામમાં ભાગ લેવા સાથે ભાગે પડતો જોખમ પણ તુને ઉઠાવવો જોઇએ.

શાપુર—તમો બીરાદરો મારાથી હિમ્મત ભર્યાં કામોની આશા રાખોછ, પણ મારામાં તેવી હિમ્મત હવે રહી નથી.

૩ દોસ્ત—હિમ્મત કયાંથી રહે ? જયારથી તેં તારે હાથે જોતરૂં ઓરી લીધું, ત્યારથી તું નાહિમ્મત બાયલો બન્યોછ.

૧ દોસ્ત—ને તેબી છુપાછુપ પરણ્યો, બધાને અંજાણ્યા રાખ્યા, અને હવે આપણાથી દુર નહાસવા માગેછ. પણ બચ્ચા હવે હમારી ટોળી કંઇ તને છોડી દે તેવી નથીની ?

શાપુર—મારાથી તમુને બીજી છુપી મદદો સદા મળશે, પણ હવે પોલીસના કડક ધુજારા મારાથી ખમાતા નથી, હું કોણનું ફરજંદ ને હાલ કોણ બન્યોછ ?

[દલગીરીના અંદેશામાં પડે છે.]

૨ દોસ્ત—તું નેકનું ફરજંદ હતું તે હવે હુન્નરમંદ બન્યોછ.

શાપુર—તમારાં હૈયાં સખત થઇ રહ્યાંછ, તમારી આખમાંની શરમ મરી ગઇછ, લોકની તમુને પરવા નથી, પણ મને તો મારા

બાપ દાદાની નામનાને જાહેરમાં આવી બટો લગાડવા ગમતું નથી. મારી તેવી હિમ્મત થતી નથી.

૧ દોસ્ત—જેઓ દુનિયામાં ગમે તે કારણે પણ આગળ વધવા માંગતા હોય, તેઓએ મનની લાગણીઓ મારવી જોઇએ, આંખની શરમ છોડવી જોઇએ, દયાને ભુલી માત્ર આપમતલબ અને સ્વાર્થની પુજા કરવી જોઇએ.

[એક માણસ દાખલ થાય છે.]

હીરજી—શેઠ આય ચીઠી સાથે માનસો ઘડીયાલ લાયાછ.

[બે ત્રણ માણસો એક પાંચ ફીટ ઉંચુ ઘડીયાલ ઉચકી લાવે છે.]

૨ દોસ્ત—ઓહો ? એ કોણે મોકલ્યું ?

૩ દોસ્ત—એ કઇ જાતનું ઘડીયાળ ? કોઇ લીલાંઉખાનાનો એખરો લાગેછ.

શાપુર—(ચીઠી વાંચી) મેહેરબાનુએ મારે માટે એ ભેટ મોકલ્યુંછ ? ઘણું વિચીત્ર (મનસે) મેહેરબાનું હમેશાં મને દરેક રીતે સારી સલાહ, સારી મદદ ને સારી ભેટ આપતી રહેછ. (મોટે) દોસ્તો આય કિંમતી ભેટ મારાં એક ભલાં ખેરખ્વાહ મિત્ર તરફથી આવીછ, મને એ ગોઠવવામાં મદદ કરશો ?

૪ દોસ્ત—કોઇ લીલાંઉખાનાનો સામાન જણાય છ.

શાપુર—જે હોય તે, પણ ભેટ તરીકે ઘણી કિમતી ચીજ છે.

[બહાર પડતી ગેલેરીનાં બારણા નજદીક ગોઠવે છે, માણસોને બક્ષીશ આપી રવાના કરે છે.]

૧ દોસ્ત—શાપુર આજતો તારૂં નસીબ સીકંદર દેખાય છે, તુને તારૂં બેસતું સાલ લાભદાયક જણાય છે.

શાપુર—ખુદા તારી ભલી દુવા આમીન કરે.

[દોસ્તોનું મુબારકબાદીનું ગીત.]

દોસ્તો— ગાયન.

મુબારક આજે સહુને સાથે, બેસતું સાલ અપાર
આબાદીમાં, આબાદીમાં, એ—થાએ જય જયકાર.
ફંદ ઢંગથી, કંઇ બનાવીને, તાલથી બાજી માંડી ખુશહાલ,
ધંધા પાણી સદા આબાદીમાં—મુબારક.

૧ દોસ્ત—

ફંદા બાજી કંઇને આંજી, થઇએ રાજી સંગતમાં
મળીને સંગમાં, ફરીયે રંગમાં, કરીયે કંઇકના તરીયાં પાર યાર.

સર્વે—

એ સાલ સહુને, તુને હમુને, રોજી રજકમાં, શાંત સદામાં
શાદી આબાદીમાં ફળે અપાર.
મળીને હળીને, કરીયે ફંદ ને, સદાના કરીયે ખુશ ખુશાલ.

૨ દોસ્ત—જો જો શાપુર એ વળી કોઇ બૈરું અહી આવેછ.

૩ દોસ્ત—આજે તો તારીપર બધા ફુલ ચુંટશે. એ વળી બાઇ તુને ચીરવા, ભંભેરવા, ખુશી કરવા આવતી જણાયછ.

શાપુર—(જોઇને) ઓતજા. એ તો મારી બૈરી છે. દોસ્તો માફ કરો, તમુને જોઇ તે નારાજ થશે.

૩ દોસ્ત—નારાજ થશે ? અમારા જેવા અપટુડેટ જંટલમેનને જોઇ ક્યાં બૈરાં નારાજ થયાંજ તે તો કહે ? જયાં જયાં અમારા જેવા કુમારાઓ પગલાં લંબાવેછ ત્યાં છોકરીઓની માય માસીઓ ઓવરઇ પોવરઇ જાયછ.

શાપુર—હવે તકરાર છોડો, ને પાસેના ઓરડામાં જઇ બેસો. હું ઓય તેને પટાવી તમુને ઝટ મલશ.

[સર્વે નારાજ થતાં બીજા રૂમમાં જાય છે, શાપુર બારણું ઢાંકે છે, તેઓ ડોકાવી મુગે પણે અવારનવાર જોય છે. બાનુ દાખલ થાય છે.]

શાપુર—બાનું તું કાંય આવી ?

બાનુ—એ સવાલ કેવો ? મારાં ધણીના ઘરમાં દાખલ થવાની મને મનાઇ છે કે ?

શાપુર—વ્હાલી તારા પગલાંજ કયાં છે ? બાનુ, બાનુ, હું કેવું ચાહુંછ કે જાહેરમાં મારી પરણેતર તરીકે તું સાથે આવી રહે, મને વ્યસનોથી બચાવે.

બાનુ—શાપુર આય રેહેવાના મકાનને તમે જુગાર ને દારૂખાનાની કલબ બનાવીછ. ત્યાં વસી તમારો ગુજારો કરોછ, તો એવા અધમ ધામમાં હું કેમ આવી વસું ? (પટાવતાં) તમે તમારી ચાલ સુધારો. તમારા કરતુકી કોરગા દોસ્તોની સાથ છોડી દો ! તમારા વડીલોની આબરૂને જેબ આપે તેવી રેહેણી કરણીપર ચાલી આબરૂદાર થાવો; પછી જો જો કે હું કેમ આવી સદા તમારી બાજુમાં ખડી રહુંછ તે ?

શાપુર—(ગુચવાતા) હું હવે તેવુંજ કરવા ધારૂંછ.

બાનુ—વર્ષો થયાં તમે એમ બોલોછ પણ કદી સુધર્યા નથી. મારા ધણી હું તમારી સાથે છુપાછુપ વર્ષો થયાં પરણી હકદાર પરણેતર છતાં, લોકોની નજરમાં કુમારી કેહવાઇ દુર વસુંછ.

શાપુર—હું તો ઇચ્છુંછ કે તું હવે જાહેરમાં મારી સાથે આવી વસી મારૂં ઘેર શોભાવે.

બાનુ—તમે તો તમારા ખાનદાનને ખરાબ પેશાથી લોકોની હસીમાં લાયાછ, અને હવે હું મારી હુલડાઇ ભરી શરમને મારી માવતર તથા ભાઇને જણાવી તેમને પણ નામોશી લગાડું ?

શાપુર—તુને તો ભરથારના સુખમાં સુખ, દુઃખમાં દુઃખ, માનમાં માન, અપમાનમાં અપમાન, ઇજ્જતમાં ઇજ્જત માનનારી, તેના દુરગુણ છુપાવનારી, અને તેની તાબેદારી શું પણ ગુલામગીરી કરતીવેળા પોતાપણું ભૂલી જનારી એવી એક ઓરત બનવું જોઇએ.

બાનુ—મારી નાદાનીનો લાભ લઇ મને ભોલવી છુપા છુપ પરણવાની તમેજ ફરજ પાડી અને હજી મને તાબેદારી કેવી કરવા જણાવોછ ?

શાપુર—તે માત્ર ચોકસ સંજોગને લીધે.

બાનુ—તમે તમારી બુરી મતલબને ખાતર મને છુપી રીતે પરણવાની ફરજ પાડી એ એક પાપ કીધા. પછી તેનું પરિણામ શું આયું ?

શાપુર—બાનુ મને માફ કર. હું તે વેળા થોડા વખતમાં જાહેરમાં મારી પરણેતર કબુલ કરનાર હતો, તેટલાં આપણા બચ્ચાનાં પેદા પડવાથી મારી નેમ ઉંધી વળી.

બાનુ—એમ જુઠું ના બોલો ? તેથી તમુને જ્યાદા ફાવતું મલ્યું, મારાં ભોલા માતાજીને મે ઠગી, મારા ઉમરાવ ભઇની મે સલાહ નહિ લીધી, તમારી સોર સાંધી, તેનું પરિણામ નામોશીના ભયને ખાતર હું આજ વેર ખમું છું.

શાપુર—હું શું કરૂં ? આપણું બાળક આપણા લગન જાહેર થયા પહેલાં પેદા પડવાથી હું પાછળથી લગન જાહેર કરતાં ના હિમ્મત બન્યો. ડીયર આપરા બચ્ચાની પરવરશી મેં સલામત હાથમાં સોંપી હતી.

બાનુ—એ મારૂં વ્હાલું બચ્ચું વર્ષો થયાં ફરી મારા જોવામાં આવ્યું નથી. ખુદા મારા બચ્ચાને મારાથી મળાઇ શકાતું નથી.

શાપુર—આપરા બચ્ચાને મે મારી ઓળખઇતી સગીને સુરત જઇ સોંપ્યું હતું, પણ તેણીના અચાનક મોતથી તે બચ્ચાનું શું થયું તેનો હજી પત્તો મને મલતો નથી.

બાનુ—ઓ ખુદા ! મારાં હુલડઇ ભરીયા પગલાની મને કેવી સજા ? છતે ધણીએ ધણી વિનાની ને છતે ફરજંદે ફરજંદ વિનાની ટવળતી ફરૂંછ.

શાપુર—બાનું તું જો આપણે પરણીયા પછી તુરતજ તારા માય તથા ભઇને તેં ખરી હકીકત કહી હતે, યા મને કહેવા રજા આપી હતે તો આજે આય દુખ ભોગવવું નહિ પડતે.

બાનુ—શાપુર ! જો મારાં માય કે ભઇ જાણતે કે મે તમારા જેવા સાથે છુપાછુપ લગન કીધાંછ, તો તેઓ મને મારા બાપીકા વારસામાંથી બાતલ કરી શકતે.

શાપુર—હજી પણ તેજ મુશકેલી ઉભેલી છે.

બાનુ—તમો સુધરો. આય મકાનને જુગાર ખાનાના વાયડા નામમાંથી બંચાવો, તમારા કરતુકી કોરગા દોસ્તોની સંગત છોડો, પછી જુઓ કે મારા ભઈ અને માયને હું આગલી મારી છુપી નાદાની જણાવી તેમનો ચાહ છતુંછ કે નહિ ?

શાપુર—વ્હાલી તું માન યા ન માન ; પણ હવે હું આય નજીસ જીંદગીથી કંટાલ્યોછ. મેં તારા આવવા આગમજ તારીપર એક કાગલ નાખ્યુંછ.

બાનુ—તે કાગળ રખે મારા ભઇના હાથમાં જાય ?

શાપુર—મે તે માટે હમેશની સાહુચેતીથી કામ લીધુંછ. તારાં કાગળ હંમેશ મુજબ તારી ભોજાઇને નામે મોકલ્યુંછ.

બાનુ—મારી ભલી ભોજાઇ મેહેરાં કેટલી ભલી, ભોલીને દીલસોજ છે જો ? મારા સંતાપ, દુઃખ અને ગમમાં તેજ મારી હમેશની સાથી થઈ બેઠીછ. હવે હું રજા લેવશ.

શાપુર—ડીયર સાહેબજી. હું ખુદાના કસમથી કહુંછ કે હવે હું જરૂર સુધરશ, તુને દુઃખી નહિ કરશ.

[બન્ને શેહેકંડ કરી જુદા પડે છે.]

શાપુર—(મનસે) ઓરત! ઓરત! નેક અને નાજુક ઓરત! વહાલીને વફાદાર ઓરત! દુનિયાંનુ સુખ ને દુનિયાના શ્રાપ તારામાંજ છે. [એક પછી એક દોસ્તો ધીમેથી બહાર આવેછે.]

૧ દોસ્ત—મેલું પત્યું કે શાપુર?

૨ દોસ્ત—ચાલ હવે બીચારાના જીવને નીરાંત થઈ હોશે.

૩ દોસ્ત—પણ એમ છુપાછુપ શું ઢેકેલા ખાવા પરણ્યો હોશે?

૧ દોસ્ત—આપણે તો બા આ લગનનાં બંધન તરફ ના પસંદગી ધરાવીએછ.

૨ દોસ્ત—આપણો જુવાન વર્ગ લગનની જુસરીથી ડરેછ, કારણ કે તેઓ ઘણા નોકરો નફરવાલુ ઘેર રાખી જંજાલ વધારવા ચાહતા નથી.

૩ દોસ્ત—તેથીજ તેઓ પોતાની જુવાનીનો સારો ભાગ મોજ શોખમાં ગુજારી દરેક પ્લેઝર્સ મેળવી શકે છે.

શાપુર—પણ હું તો ધારૂંછ કે એમ કરવાથી તેઓ પોતાનો સારામાં સારો ભવ પસાર થવા સુધી સુખ ગુમાવે છે. આથી હું જુવાન વર્ગને કહીશકે "સુરજ અસ્ત પામે ત્યાં સુધી એકમેકની સાથે આગળ વધો."

૧ દોસ્ત—લેઓ આય લાલ બુજ્જગર નસીહત પણ કરી જાણેછ હો?

[બહારથી ગડબડ સંભળાય છે.]

શાપુર—આય ગડબડ સાંભળી? ફરી ધડક ધુજારો શરૂ થયો.

૩ દોસ્ત—તું બાયલો ના બન, એતો પોલીસ કાંઇ ઓકાવવાની થઇ હોશે તે વળી તારા ઘેરપર દરોરો લાવીછ, કાંઇ ફાંસી દે કે પીડા પતે.

શાપુર—હવે તો હદ થઇછ. ઇજ્જતની બરબાદી સાથે, હવે જીંદગી માટે પણ સલામતી રહી નથી. હું તમો પાસે માગી લઉંછ, મને છોડી જાઓ યા નહાસી જાઓ. તમો બધા જાણીતા જુગારીઓ છેવ.

૨ દોસ્ત—ગડબડ ના કર, અમારા જેટલો તું પણ તકસીરવાર છે. અમો પાસે તદબીરો અનેક છે. દોસ્તો બારીવાટે બાગમાં કુદી પડી નહાસી જાઓ.

[થોડા જણા બારીવાટે દોરડાં વડે ઉતરી પસાર થાય છે. બીજાઓ થોડુંક ફરનીચર ઉંધુચતુ

નાખે છે ને શાપુરને પકડી પાછલી ગેલરી તરફ ઘસડી જાય છે, ને પછી પોતે બારી-વાટે નહાસે છે. પોલીસ જોર કરી બારણું ખોલી દાખલ થાય છે. બધું ફરનીચર ઉંધું પડેલું જોઇ અજબ થઇ તપાસ કરે છે. ગેલેરીની પાછલથી શાપુરને બાંધીરૂપેલી હાલતમાં શોધી કાઢે છે.]

૧ જમાદાર—એ હાલ તું મહારા કીસને બનાયા ?

શાપુર—(ઢોંગ કરે છે) કોઇ બદમાશો કહારના આવી મને આવી હાલતમાં બાંધી, મારૂં કેટલું બધું લુટી નહાઠા, તમારા આવ-વાથીજ તેઓ નહાઠા હશે. (ઘડીયાળ છેડો નહિ જણાતાં) આયશું ? મારૂં. ઘડીયાળ છેડો સઘળું ચાંઉ કરી ગીયાછ, તમો આયા તો ઠીક થયું. હું બચી ગીયો.

૧ જમાદાર—(મુછ સમારતાં વિચારમાં પડે છે.) સહી બાતહય, સીપાઇયો આસપાસ તાલાશ કરો. (બધાં જણાં આસ-પાસ તપાસ કરતા શકમંદ બની જાય છે.)

શાપુર—ગીયા ? છુટકારાનો હવે દમ લઇશ ! પણ કયાં સુધી ? (વિચારી) આય ધડક ધુજારા કયાંવેર સાંખીશ ? શાપુર, તારા બદફેલ દોસ્તોની દોસ્તીનો આય ફ્રેજ છે. તેં તારે હાથે તારે માથે કેટલી બધી જંજાલ ઓરી લીધીછ ? તારી કમબુધ્ધીને લીધે તારા વંઠેલ દોસ્તોની લાગવગ તળે તું બેબદામનો થવા માડયોછ. હું હવે આય શેહેર છોડી જાઉં; પણ નહાસવાથી ફાયદો શું ? તારી બાનુ બચ્ચાંનો તને ખ્યાલ કરવોછ ! જ્યાં મારી ફરજ લટકેલી છે. આવી બદફેલ દોસ્તોની દોસ્તીને લીધે મે કદી મીઠી ઉંઘની એકબી રાત પસાર કીધી નથી. મારા બદ ખ્યાલો મારાથી કદી છુટા પડતા નથી. એકબી રાત સ્વપના વિનાની ગુજરતી નથી; તે તો જાગૃત હાલત કરતાં પણ ઘણી ભયાનક છે ! દિવસે કે રાતની કાળી અંધારીમાં, અથવા આફતાબના પ્રકાશિત દિવસમાં હું મારા દુરગુણોને મારી સાથે જોઉંછ ! હું મારા મગજપર કાબુ લાઉંછ કે મારા વ્યસનો મને પાછાં આવી ઘેરેછ ! ઓ ખુદા ! તું મને કોઇબી રીતે આ દુરગુણોથી બચાવી શકતો હોય તો મને એવી મીઠી ઉંઘ આપ કે હું ફરી જાગૃત થઇ શકું નહિ !

[દારૂ પી માથું ટેબલપર નાખી પડેછે! મેહરાં ધીમેપગલે દાખલ થઇ અસ્તાવ્યસ્ત ફરનીચર જોઈ વિચારમાં પડેછે.]

મેહેરાં—ઘેરમાં કોઇ મળે નહિ? (જોતાં) પણ અત્રે તો તમામ ફરનીચર ઉંધુ ચતું વેર વિખેર થયેલું છે. આય કોણ? શાપુરજી? એક વ્યસની દુરગુણી માણસના ઘેરની એવીજ હાલત હોવાની, એના મગજની એવીજ હાલત છે; તેવીજ એના ઘેરબારની ને સંસારની હાલત થવાની.

શાપુર—ઓ ખુદા! (માથું દાબતો ઉઠે છે. મેહેરાંની હાજરીથી તાજુબ થાય છે) કોણ મેહેરાં?

મેહેરાં—શાપુર! આય શું હાલ હવાલ?

શાપુર—કોઇ દિવસ નહિ ને આજે તમારા પગલાં મારાં મકાનમાં?

મેહેરાં—તુંને તારી સાલગ્રેહની મુબારકબાદી ઇચ્છવા આવીછ.

શાપુર—તમારી કિંમતી ભેટ માટે હું અહેસાન માનુંછ; પણ તમો કંઇ ખાસ કારણ વગર અત્રે આવો એમ લાગતું નથી.

મેહેરાં—મને હમણાં બાનુ મળી. તમો વચ્ચેની તમામ બીનાની મને ખબર છે, હું એ મારી ભલી નણંદ માટે હદબહાર દિલસોજી ધરાઉંછ. શાપુર તારાં બુરાં લખણ છોડી દે, તારાજ દોસ્તોના દુરગુણે તુને ખુવાર કીધોછ, અને હજી તારી બૈરી બચ્ચાંને પણ નામોશીમાં લાવી નાખવા જેવું કરી રહ્યોછ.

શાપુર—બહેન મેહેર, તમો ઘણાં દયાળુ ને મેહેરબાન છેવ. મને દિલસોજ દોસ્તની કેટલી બધી જરૂરત છે? (નીસાસો નાખેછે) હું કદી સુખી થઈ શકીશ નહિ.

મેહેરાં—તારૂં સુખ તારી સાથે છે, તું આય વ્યસની દોસ્તોની સોહબત છોડી દે, ઇજજતમાં વસવાની કોશેષ કર, પછી જોજે હું મારા ધણીને તારી ને બાનુ વચ્ચેની તમામ છુપી બીના જણાવી તમુને સુખી કરવા દરેક ગોઠવણ કરશ.

શાપુર—તમે કેટલાં ભલાં છેવ! (શેકહેંડ કરે છે) તમારા ધણી પણ તેવાજ નેક છે.

મેહેરાં—મારા ધણી મને જેટલા વહાલા છે, તેટલોજ તેવણ મારે માટે ઉંડો ચાહ ધરાવેછ. આજે સાત સાત વર્ષ થયાં અમો પરણ્યાંછ, પણ આજેજ પરણ્યાં હોઇએ તેવા એખલાસ અને

સંપથી વસ્યેછ. તેથીજ બન્નેનાં જીગરને સુખી બનાવીયેછ; પણ તારી હાલત તો તેથી તદ્દન ઉલટી છે.

શાપુર—બેહેન આજે હું છેલ્લું વચન આપુંછ કે આજ પછી હું કદી મારા વંઠેલ દોસ્તોની અરાસે પણ નહિ જવશ.

મેહેરાં—શાપુર તારીપર બાનુએ મારે નામે લખેલાં કાગળો મને આપી દે. તમે બન્ને કમઅક્કલોએ પોતાની નાદાની છુપાવવા થકી મારા નામે જે પત્ર વેહવાર ચલાવ્યોછ, તે કોઈ દિવસે મારૂં ધાન ભાંજસે.

શાપુર—બેહેન, અમારી વચ્ચેનો તમારાં નામ સાથનો તમામ પત્ર વેહવાર હું એકઠો કરી આજ રાત સુધીમાં તમારે ઘેરે મારા માણુસને હાથ છુપાછુપ પોંહચાડશ.

મેહેરાં—ત્યારે તું આવતી કાલથી એક તદ્દન નવો આદમી બનસે, એવી ઇચ્છા સાથે હું તુંને છોડી જાઉંછ.

[મેહેરાં જવા કરે છે તેટલાં બહાર ધાંધલ સંભળાય છે.]

શાપુર—મેહેરાં હવે શું કરીયે? મારા જેવા વ્યસનીને લીધે તું નાહક ફસસે. મારા આય જુગારખાના ઉપર પોલીસનો ડોળો ખોભઇ રહ્યોછ. તે હવે અવારનવાર દરોરો લાવેછ અને આજે આય બીજી વખત આવી લાગાછ. તેઓ તમુને મારા જેવા સાથે જોશે તો તમારા ને તમારા ધણીના નેક નામને નાહક એબ લાગશે.

મેહેરાં—(ધભરાય છે) કમબખ્ત આય તારી કેવી હાલત? તુંને રાતે કે દીસે નીરાંતે સુવાનો પણ કરાર મલતો નહિ હોશે, તો તારા જેવા વ્યસની સાથે બાનુ કેમ આવી રહી શકશે? હવે હું કયાં છુપાઉં!

શાપુર—બેહેન તું નહાસી જા, નહિ તો મારા ખાતર તારા નેક નામપર કોઈ નાહક સુખન લઈ જશે.

મેહેરાં—કહાં નહાસું? બહાર જવાનો તો એકજ રસ્તો બલ્યોછ.

શાપુર—એ ખુદા, ખુદા, મારી નીચ રેહેણી કરણીને લીધે આય ભલી ઓરત બદનામ થશે. હલકાઓ સામે નાહક ઉંઘાડી પડશે.

મેહેરાં—(કંઇ યાદ આવતાં) શાપુર જરા થોભ. મારૂં પ્રેઝંટ મોકલેલું ઘડીયાલ કહાં છે?

શાપુર—પેલું સામી તરફ છે.

મેહેરાં—શાપુર તું મારી સાથે અંહી આવ. (ઘડીયાલ પાસે લઇ જઈ) તું અંદર ભરઇ જા હું તારો બચાવ કરશ.

[મેહેરાં શાપુરને ગેલેરીપર લઇ જઇ ઘડીયાલની પાછળથી અંદર છુપાવે છે અને પોતે શાપુરની રાહ જોતી બેઠી હોય તેમ બેસે છે]

મેહેરાં—ખુદાએજ ખબર લીધી કે નવી તદબીર સુચવી.

[સીપાઇઓ દાખલ થાય છે. મેહેરાંને એખલી જોઇ અજબ થાય છે।]

૧ સીપાઇ—સબ મકાન ધુંડ નીકાલો! વ્હો ઇસ મકાનમે હોગા. ઉસકે સાથીભી યહાંહી હોગે.

મેહેરાં—તુમ લોક ઇધર કયા મંગતે હો?

પોલીસ—ઇસ મકાનકા માલીક જુગારી લોગોંકો જુગાર ખેલનેંક લીયે ઇધર રોજ બુલાતા હય. થોડે દેરપર ઉસને હમકો ફસાયા અબ તો હમ ઉન સબોંકો જરૂર ધુંડ નીકાલેંગે.

મેહેરાં—આધા કલાક હુવા મય શાપુરજીકી રાહ દેખતે યહાં બયઠી હું, ઉસકા યહાં અબતક પત્તા નહિ.

પોલીસ—ભાઇઓ હરએક કમરેમે જાંકે તાલાશ કરો.

[સર્વે તપાસેછે. ગુસ્સામાં નીરાશ થઈ ડોળા ધુરકતા ચાલી જાય છે. મેહેરાં છુટકારાનો દમ લેછે.]

મેહેરાં—ચાટ થઇને ગીયાછ ખરાં; પણ હવે તેઓ ઘણી સાવચેતીથી તકેદારી રાખી એને ઘેરીને ફસાવશે. (મેહેરાં ઘડીયાલનું બહારનું બારણું ઉઘાડતાં શાપુર અંદર ઉભેલો જણાય છે.) શાપુર આય જોઇ તારી સુખી હાલત?

શાપુર—(મેહેરાંના બન્ને હાથ પકડી) મારા ફરેસ્તા તેં મને મારા દુરગુણમાંથી સારી રાહપર લાવવાની દરેક કોશેષ કીધીછ? ને તેંજ આજે મને બચાવ્યો.

મેહેરાં—શાપુર એતો મારી ફરજ હતી તે બજાવી. કોઇબી ઓરત પોતાની ફરજ બજાવતી વેળા સંકટની પરવા કરતી નથી. તે કદીપણ મોહબત, ઇજ્જત, ધર્મની વિરૂધ આચરણ કરતી નથી. દયાળુપણું એ તો ઓરતનો મુખ્ય ગુણ છે, સુખ અને

સત્તાપર તે બેહદ પ્યાર રાખે છે, દુખીને મદદ કરવી એ તેણીનો ખુદરતી ગુણ છે. સંકટની સામે થવા જેટલી હિમ્મત ઓરત જાત જેટલી કોઈમાં નથી.

શાપુર—બેહેન મેં આજે આપેલી કબુલાત ખુદાના કસમને સાચ્ચો નિવડીને પાળશ. રાત સુધીમાં તમુને તમારો અવેજ મળી જશે, આવતી કાલથી હું જુદોજ માણસ બનશ, કાલે સહવારે હું બાનુને તેની માયને મકાને મળી બધી ગઈ ગુજરી ભુલાવી દેવશ.

મેહેરાં—હું હાલ જાઉંછ. આપેલું વચન ભુલતો ના (જાય છે.)

[શાપુર વખાણની નજરે મેહેરાં ગમ જોતો ડેરાવ પર આવે છે.]

શાપુર—(મનસે) ઓરત! ઓરત! અમો પુરૂષો જેવીજ તું માનવી જાતમાંની છે; તોપણ ઘણાખરા અગતને પ્રસંગે મરદોને ખરી રાહપર લાવનાર તું ફરેસ્તો છે. ત્હારામાં ખુદાઈ શકિતનો અંશ છે એમ તું પુરવાર કરી બતલાવનારી છે.

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૨ જો.

જંગલ પાસેનો રસ્તો

[મંચી મકકારો ગ્રહસ્થના વેશમાં હાથમાં એક લીસ્ટ સાથે દાખલ થાય છે.]

મંચી—લોકોની ખયરખ્વાહી કરવી એ આપણી ફરજ છે. ગરીબ ગુરબાંઓ માટે ગુજરાનનું સાધન શોધી આપવાં એ આપણો નીયમ છે. જુદા જુદા ધરમખાતાંઓ માટે ઉઘરાણા કરી આપી, રૂપીયે આંઠ આના કમીશન કાપી લેવું એ આપણો ધંધો છે. ધરમખાતા માટે ધરમાદા નાટકો ભજવી બતાવી કમાઈમાં પોણો ભાગ ચાંઉ કરવો એ આપણો હુન્નર છે. લોકોનું કોઈપણી રસ્તે ભલું કરવું એ અમારા જેવા પરગજુનો હક છે. સેવકને પોતાની મતલબ ખાતર કોઈ ચીજ કરતા કરતાં પારકાનાં ભલાં થકી દરેક હુન્નર અજમાવી ભજવા

તર કરવાની તજ્બેહ પડી ગઈછ. જાહેરમાં અપટુડેટ જંટલમેન થઇ ફરવું એ તો મંડળીનો કાયદો થઇ પડયોછ. પછી રાતની અંધારી છવાતાં કાળાં ધોળાં કરવા વેશ લેવામાં શરમ નથી.

[જમસો દાખલ થઇ પછવાડેથી છાપટ મારે છે]

જમસો—મંચી કેમ આજે કહાં પણવા ચાલ્યોછ ? વળી કોઇ સધર ઘરાક મલ્યુંછ કે ?

મંચી—ધરમખાતાંઓ માટે તરેહવાર ટીપો બનાવી ઉઘરાણા ઘડી ઘડી કરવા જતાં હવે લોકોનો મારીપર ઇતબાર નથી રહયો, તેથી મારા પરમારથી કામોમાં પેદાશનાં વાખા પડવા માંડયાછ. હવે તો કોઇ રાતનું ઘરાક મળી જાય તો સારૂં કે કંઇ દલદર ફીટે.

જમસો—કેમ બચ્ચા હવે ઠેકાણે આયોની ? એમ 'રીસપેકટેબલ લોફર' થઇ ફરવાથી કશું વળવાનું નથી, જેવો હુન્નર તેવો વેશ કાયમનો લીધો હોય તોજ ધંધાપર દિલ લાગે. જેવો ધંધો હાથ ધરીયે તેને પેશ પડતો વેશ લઇએ તોજ ધંધો ખીલીને બરકત મળે.

મંચી—ત્યારે બોલ્લની કોઇ ખુણું ખંટોલું જડયુંછ કે ?

જમસો—જોની, જેહાંગીર દાદીશેઠનો બંગલો મારા ભેજાંમાં ઘણો રમી રહયોછ. ત્યાં હવે એક મસમોટી ત્રીજોરી ખરીદાઇ ગોઠવાયલી મેં જ્યારથી જોઇછ ત્યારથી મારો ડોળો એજ મકાનપર ખોભાયોછ.

મંચી—બસ તું ફીકર ના કર. હું આજ રાતનાજ બધી તપાસ કરી આવી, શું કરવું તે નકી કરૂંછ.

[અંદરથી મોટરનો અવાજ આવે છે. એકસીડન્ટ થતાં કોઇ માણસ કચડાવાનો અવાજ થાય છે, ને તુરત મોટર દોડી જતી સંભળાય છે.]

જમસો—અરરર જોયું કે ? આય વળી કમબખત મોટરે કોઇનો ભોગ લીધોછ.

મંચી—અરરર ઘણું ખરાબ મોત. દોડતો આપરા જેવા પરગજુ માનસોની ફરજ છે, કે મરતાને મરવામાં મદદ કરવી.

[બન્ને જણા દોડી જઇ શાપુરના માનસને ઉપાડી લાવે છે.]

મંચી—ખોટું થયું (તપાસી) એ હજી જીવેછ. આવી રીતે અધક-ચડાં માનસોને કચડી નાખવા માટે એવા શોફરોને સખતમાં સખત સજા કરવી જોઇએ.

જમસો—નખોતના ગીયા શોફરો એકદમ માનસોને કચડી નાખી મારતા હોય તો ધૂળ નાખી, કે બીચારા રીબી રીબી એમ મરે નહિ (માનસ કાંસે છે).

માનસ—ઓ! ઓ! મને ઘણું દુખ થાયછ. મ.રા શેઠને તેડો. મારી પાસેના કાગળ્યાં નહિ ખોવાય.

મંચી—બાપુ હીમ્મત રાખ. (ગજવાં તપાસતાં કાર્ડ મળે છે.) તારૂં ઠેકાણું આપ કે કાંઇ મદદ થાય, તારા ઓળખીતાને તેડાએ (વાંચી) આય કાર્ડ ઉપરથી ઠેકાણું જણાયછ. જમસા આય ઠેકાણે દોડી જઇ એના કોઇ હોય તેને તેડી લાવી મદદ કર. તેટલાં હું એનુ દુખ ઓછું કરૂંછ.

જમસો—સાચ્ચા ગ્રહસ્થ તરીકે નાચાર નીરાધારને મદદ કરવી એ આપરી ફરજ છે. (બાજુ) ને તેનો બદલો મેળવવો એ આપણો હકક છે. [જાય છે.]

મંચી—હકને કેમ નીભાવવો એ મારૂં કામ છે. બાપા–મારા! ના કાંસ, તારૂં દુખ જોઇ મનેબી દુખ થાયછ; પણ નાચાર! કોહથી કોઇનું દુખ હલકું કરાતું હોય તો કેવું સારૂં? પણ તારા કપડાં માહેલો બોજો ઉઠાવી તને કરાર થાય તેમ જરૂર કરૂંછ.

માનસ—(કાંસતાં) આયં મારા ગજવામાંની પોકીટ ગેરવલે નહિ જાય, નહિ તો મારા શેઠનું નખોત વળશે.

મંચી—હું તમારી દરેક ચીજ સાચવીશ. એકાંત રસ્તાપર ગબ્બર છાંડાવાલાને મોટરવાલા કચડે એ મને ઘણું પસંદ છે. (પોકેટ કાઢેછ, બીમાર તાન તોડ કરેછ પણ નાચાર બને છે.) હં હં હં એમાં કંઇ દમ લાગેછ ખરો.

માનસ—(કાંસીને) એ એ એ પોકેટમાનાં કાગળો કોઇને કામના નથી, મને આપી દે.

મંચી—બાપુ મુગો ગગડ. તારાથી દિલપર હવે ઝાઝો બોજો ઉપડાશે નહિ, તેથી હું તારો બોજો ઓછો કરી તારૂં દુખ નરમ પાડુંછ, તે સામો અકળાયછ શાનો?

માનસ—એ મને આપી દે? આપી દે?

મંચી—(પોતાના ગજવામાં મુકતાં) એ તને પછી મળશે. સારો થઇને ઉઠ; પછી કાગજો વગરની પાકીટ તો જરૂર તને પાછી આપશ. (જતાં જતાં) આવા ભલા માણસને કચડી નાખનાર શોફરનો જો મને પત્તો મળશે તો જરૂર તેને પાંચ રૂપીયા ઇનામના આપશ, કે આવા તાજા શીકારને રસ્તામાં કચડી નાખી મોટર નહસાડી અમારૂં ભલું કરતો ગીયોછ. (સટ્ટી જાય છે.)

માનસ—મારી પાકેટ? આપ? આપ? ચોર! ચોર!

[સાપુર તથા ડો૦ નોશીર્ વગેરે જમસા સાથે દોડી આવે છે.]

જમસો—અરે શેઠ મેં તમારા માણસને મોટર ટળે કચડાઇ જતો જોયો પણ મોટર પકડી શકયો નહિ તે માટે દલગીર છેઉં. એ તમારા માનસને એક બીજા રસ્તે જતા ગ્રહસ્થને સોંપી આયોછ.

શાપુર—નસવાન! નસવાન! તને કેમ લાગેછ?

(ડોકટર તપાસેછ.)

માનસ—શેઠ! મારા શેઠ, હું મરી જવશ.

શાપુર—મારા કાગજ્યાં કહાં છે?

માનસ—તે તે પેલો ચોર–ચોર લઇ ગયો–મારૂ બધું લુટી ગીયો.

શાપુર—કહાં ગીયો? કયે રસ્તે?

નોકર—અંહી? અંહી? (ઝીમઇ પડેછે.)

જમસો—એમ કેમ બને? હું તો તેને ભલો ગ્રહસ્થ જાણી એમને સોંપી તમુને મારતી ગાડીએ કહેવા આયો, ત્યારે તો તે મને ઘણો ભલો માણુસ લાગો. દુનિયામાં ઇતબાર તે કોણ પર રાખ્યે? (મનસેં) એતો મંચી બારાને કંઇ નગદ માલ હાથ લાગો હોશે, ત્યારેજ તે ઉઠાવી ગયલો લાગેછ, ચાલ બા આપુને તો અંહીથી ને ત્યાંથી બમણો લાભ છે.

નોશીર—એનું હાર્ટ ફેલ થયુંછ! આય એનો છેલ્લો દમ છે.

શાપુર—ગરીબ નસવાન, તારા મોત માટે હું જેટલો દીલગીર છું તેટલોજ મારા ચોરાયલા કાગજ્યાં માટે પણ છું. (મનસે)

મારે કોઇબી રીતે બાનુનાં કાગજ્યાં શોધી કાઢવાં જોઇયે, નહિ તો કોઇ બદમાશના હાથમાં જશે, તો નિરદોશ મેહેરૂની ઇજ્જત બરબાદ કરશે. (મોટે) ભઇઓ મદદ કરો, એને હોસ્પીટલમાં લઈ જવાની ગોઠવણુ કરીયે.

[દલગીરી વચ્ચે બધા નસવાનને ઉચકી જાયછે.]

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ--બગીચા નજદીકનું મકાન.

[એક તરફ ફરામરોજના ઘેરની અગાસી બહાર નિકળેલી જણાય છે. સામી તરફ બગીચાની સાઇડમાં બાઝટ ગોઠવેલો છે. ઘેરમાં આવ-જાવનો દરવાજો સાઇડમાં છે. એમી ફરતી ફરતી આવી બાઝટ ઉપર ગોઠવાય છે. પાછળ પાછળ અદી ચીમાતો ભરાતો આવે છે.]

ગાયન.

એમી—

પ્યારા અદીને મનાઉં વચન નિભાઉં બલ બલ જાઉં-પ્યારા.
પ્રિતે પ્રેમનો રંગ જમાઉં હું, (હાં) નીત નેક વિચારી ચહાઉં હું-પ્યારા.
વચન નિભાઉં, જીગરને છુપાઉં; ભરમાઉં, લલચાઉં વારી જાઉં, ગુણગાઉં.

દોહરો.

રીત પ્રિતની છે બુરી, પરવત સમ ભારી;
દેખાવે સોહામણી, નીભવે બહુ સારી.

વીન વ્હાલાને વ્હાલે, કરમાઉં હું (હાં) વીન વ્હાલાને વ્હાલે મરીજાઉં હું-
જોબન નિભાઉં, સાજનને મનાઉં, સમજાઉં, તપાઉં, બહેલાઉં, સંગી થાઉં.

દોહરો.

હેત પ્રિત જ્યાં છે સદા, ત્યાં સુખ સંપત વાસ,
જીવન હિન છે પ્રેમ વીણુ, પ્રિતસંગ સુખ નિવાસ.

અદી—(જાહેર થઇ) ખાસ્સું ગાનું ગાયું ? એટલા દિવસ થયા આય સરોદે ચમન કહાં સાંતી રાખ્યો હતો ?

એમી—જા બા અદી એમ ના ચોંકાવની, મારી છાતી ધડક ધડક ધડક થાયછ.

અદી—ઓ એમ ? ચાલ હવે હું પાસે ઉભોછ તો હિમ્મત આવસે તો તું મારે માથેની થસે, પણ હમણા છેક વળી કહાં ચાલી ?

એમી—તુનેજ શોધવા; પણ અદી તેં તારો ફોટોગ્રાફ આપવા કહ્યો તો તે લાયો કે ?

અદી—મારા ફોટોમાં વળી શું ધુળ ભરવીછ ?

એમી—જા બા એવું અબ્બર ના બોલ.

અદી—હું એમ કેહેવા માંગતો તો કે, અસલને છોડી નકલમાં શું ધૂળ મુકેછ ? તેથી નથી આપતો.

એમી—ચાલો મારી સાથે ના બોલતા. માટીડાની જાતજ એવી બેમરવત રેહેવાની. (ધુનકારી ચાલે છે.)

અદી—વાહવારે તારી એકટીંગ ? ચાલ ના રોહોસો કર (પોતાનો ફોટોગ્રાફ ગજવામાંથી કાઢી આપે છે) મારા કરતાં આય ફોટો વધારે કિસમતદાર તો ખરો.

એમી—મારા લવ, તમે મારી આંખમાં એટલા તો રમી રહ્યાતા કે મે પણ તમારી છબી પેન્ટ કરી મારી લોકીટમાં મુકીછ (લોકીટ બતાવે છે.)

અદી—વ્હાલી તું મને કેટલી બધી ચાહેછ ? (ભેટે છે) ચાલ ડીયર તુને ફુરસદ હોય તો બે ઘડી ફરી આવીએ.

એમી—પણ જોજો, મને ઘેરે પાછું જલ્દી ફરવું પડશે, કશી વાતમાં રોકી ના રાખતા.

અદી—અરે તે તો મને પુછવુંજ નહિ પરે.

[બન્ને જાય છે. ફરામરોજ ધરપચ કરી ઘેરમાંથી બહાર નીકલે છે.]

ફરામ—તમામ ઘેર શોધી માર્યું પણ એ બૈરીની ધન નસલ મળે નહિ. વળી ફરી મારી નજર ચોરાવી પસાર થઈ ગઇ. હવે શું કરૂં ? એને કેમ બાંધી રાખું ? પંખેરૂ હોતે તો પીંજરામાં પુરતે, જાનવર હોતે તો બાંધીજ રાખતે, પણ આય સાત બિલ્લસ બે પગીને કાંહા દાબી રાખું ? જોઉં મારા નોકરને પુછી જોઉં તેને ખબર હોસે ? (હાંક મારેછે) શેહેરીયાર ! ઓ શેહેરીયાર ! (મનસે) જવાબ ન દારદ ? એ શેહેરીયાર ?

શેહેરીયાર—(અંદરથી) આવી રહીછ તે જોતી નથી? (આવતાં) બુમ સાના પારેછ? કેમ શું કહેચ?

ફરામ—તારાં બાઇ કહાં ગીયા? (દાતીયા કચકચાવેછે.)

શેહેરીયાર—તેવણુ તો કાહારના આતશ બેહેરામ, પાછલે દરવાજેથી ચાલી ગીયાં.

ફરામ—(હેબતીને) પાછલે બારણેથી? શું આગલું બારણું નહિ ઉતું? બસ એ બધા સ્ત્રી ચરિત્ર છે, જા દોડ દોડ, હમણાને હમણા પછવાડેનું બારણું ધુલ પથ્થર કંકર ઇંટ ચુનો જે મળે તેથી પુરાવી નખાવ! જા બાપુજા! તેજ દરવાજાને પેહેલે ચાંપરા લગાડી બંધ કરાવ.

શેહેરીયાર— શીઠ ઇમ શું કરેછ? કાંઇ શરાબ તો નથી પીધા?

ફરામ—(છેડાયછે) બસ આજથી ઠેરાવ કીધોછ કે બે દરવાજાના ઘેરમાં વસવુંજ નહિ. આગલું બારણું પકડી ચોકી કરવા બેઠો તો પાછલે બારણે પસાર, એવા સત્તર દરવાજા ને છોંતેર બારીના ઘેરમાં વસતા ધણીને સત્તરસો આંખો હોસે તોબી તે પુરી પડવાની નથી.

શેહેરીયાર—શેઠ ઇમ ઘભરાયચ શાના? બાઇતો ઇમ રોજબરોજ દોસ્ત બીરાદર, ખેશ ખેશાવંદને મળવા જાયછ.

ફરામ—(વેહેમાય છે) શું ખરૂં બોલેછ? એતો માથેની દેખું!

શેહેરીયાર—પન શીઠ તું મરદાને મરદ બની સાના ઘભરાયચ?

ફરામ—(કમકમતાં) અરે ગમાર! તું મારા જીગરની વાત શું જાણે? મેં જેમ જેમ જાપતાથી તેણીને દાબવા માંડી તેમ તે રબરની માફક કુદવા ઉછલવા લાગીછ. હું શું જાણું કે એવી નિકળશે! આપણે જોયું હોશે? ભણેલી, સીખેલી, દેખાવળી ને ખાનદાની છે તે એવી કંઇ હોય? પણ એતો પિત્તલ તે પિત્તલજ, ઉપરથી ગીલીટ ચઢાવ્યાથી કંઇ સુન્તું બનવાનું છે?

શેહેરીયાર—બેઇ શેઠ એમ શું બોલેચ? બાઇની બદગોઇ કરેચ? મરગરજાન ગોનાહ, મરગરજાન ગોનાહ.

ફરામ—ચુપ ગમાર તું એમાં શું સમજે?

શેહેરીયાર—શીઠ તું એઇની બદગોઇ નો કર! મને તો તેના ચાલમાં રાઇ જેટલી પણ અયબ નેથી દેખાતા.

ફરામ—અરે તુને રાઇ જેટલી એબ નથી દેખાતી, પણ મને તો ઘંટીના પૈડાં જેટલી નામ રાખવાની જગા જણાયછ.

શેહેરીયાર—એમ ના બોલ શીઠ એમના બોલ! તોબાહ કર. હું એવી વાત સાંભળવા રાજી નથી. (ગુસ્સામાં ચાલી જાય છે.)

ફરામ—હું ખાતરીથી કહી શકુંછ કે મારી બૈરીએ પૈસાની લાલચથી એનું મોહોડું બાંધી લીધુંછ. ઠીક છે, હવે એને મુદ્દા પુરાવા સાથે પકડી કાઢી એવી તો કલ કુંચીમાં બંધ કરસ કે કદી એમ હાથ તાલી આપી છટકીને ભટકે નહિ. મારા કાંહાં ભોગ લાગા જે આવી છપ્પન લખ્ખન નવલખી સાથે પરણ્યો?

[ફરામ એક તરફ જતાં બીજી ગમથી સુના સાથે ગુલી દાખલ થાય છે. ગુલી ભપકામાં ને સુના સાદી છે.]

સુના—ચાલની ગુલી, આજે તો મારાં બાઇ પણ બહાર ગીયાંછ. હવે બે ઘડી નીરાંતે બેસી કંઇ વાત કરતે.

ગુલી—પણ જોજે સુનાં ઘેરમાં કોઇ માટીડો નહિ હોય? મને તો બા માટીડાનું મોહોતું જોતાંજ ઘણી બિહીક લાગેછ જો!

સુના—ચાલ ચાલ ઘણી સતી નાં થાની.?

[બન્ને ઘેરમાં દાખલ થઈ અંદરથી બારણું બંધ કરેછે. કુંવર ઝડપમાં દાખલ થાયછે.]

કુંવર—હું નજર ચોરાવી અગિયારીમાં જઈ તો આવી, પણ મારા ધણીજીએ કંઈ દોહોરૂં દોહોવી નહિ મુકયું હોય તો ઠીક. સુના? સુના? મરે મુવા નોકર નફર (બારણું બંદ જોઇ પાછી આવેછે) કહાં ગગડી મુંવાછ? જાંહ છે તાંહ નોકરોને બહાર ખેરવી મારા લાયકીવાલા ધનીજી કાંઇ કાળું ધોળું તો નહિ કરતા હોય? હા ઠીક યાદ આયું? પાછલે બારણેથી ઘેરમાં દાખલ થઇને જોઉં?

[કુંવર વેહેમાઇ પાછળ જાય છે. બન્ને ચાકરડી બહાર આવેછે.]

સુના—(બહાર આવી) એ હમણાં બારણું કોણે ખખડાવ્યું? મરેરે મુવું કોઇ કાલું ચલીયું પણ મલે નહિ. હવે તો મને આય એકાંત વાએ જેહાનમાં વસતાં પવનથી પણ બીહિક લાગેછ.

ગુલી—હારે મરે, તું પણ તેવીજ નાજુક લેડી છેની?

સુના—ચાલ વારૂં, ચેસ્ટા નાકર. વારૂં પણ ગુલી તેં આય સાડી વેચાતી લીધી કે?

ગુલી—નહિરે સુના. એ તો મારી બાઇએ આપીછ.

સુના—મરેરે મારાં નસીબ. મારાં શેઠ શેઠાણી એવાં તો કંજુસ છે કે ફાટા તુટાં કપડાં પણ આપતાં નથી, તો પછી નવાંની તો બોવાઇજ છે જો.

[પાછલે બારણે જઇ કુંવર પાછી આવે છે, બન્નેને જોઈ વેહેમાય છે.]

કુંવર—(મનસે) પછવાડેનું બારણું તો બંધ છે, પણ આય મુઇ ભપકો કરી કોણ ઉભીછ?

ગુલી—(સુનાને) ચાલ હવે હું જવસ. પછી કોઇ નહિ હોસે તારે આવીને મલસ.

કુંવર—(મનસે) ખાસું. મુઇઓતો મારી ગેરહાજરીમાં ઠીક નાચ કરી રેહીઓછ. (સુનાને છાપત મારી) કેમરે મુઈ એ શું કોતક? બારણાં બંધ કરી શું કારૂં દોહોરૂં કરોછ?

ગુલી—બાઇ-બાઇ-હું તો—

કુંવર—(ગુલીને) હવે બીહેછ સાની મુઇ? ભસી મરની કે મારા ધણીને ફુસલાવવા આવીતી?

ગુલી—બાઇજી એ શું બોલોચ? જરાતો ઓસકાવો.

કુંવર—(સુનાને) કેમરે મુઇ સુના? ધીમે ધીમે પગલે આવીઓને બેસવી હરૂસે નડસાડવી, જાને હું કંઇ જોતીજ નથી કેમ?

સુના—બાઇ એ શું બોલોચ? એ તો મારી બેન ફીરોજ ફોજદારને તાંહ નોકરીએ રેહીચ તે મને મલવા આવીતી. બાઇ એ કંઇ છનારડી પીંજારડી નથીજો.

કુંવર—વારૂં પણ આય ભપકાદાર સાડી એને કોણે આપી ખરૂં કહે?

ગુલી—એ તો મારાં બાઇ સુનાબઇએ અપાવીછ.

કુંવર—ઊભી રેહ હું કાગળ લખી પુછાવી બધું ખરૂં નરૂં કરાઉંચ. પણ જો હવેથી તું મારા ઉંબરપર પગ મુકસે તો ચોટલોજ ધરીને રેરસ જો (ગુલી છનકો કરી જાય છે.) જોઇ કે ? મુઇ કેટલા નખરાં કરી ચાલેચ તે ? મરે સુના તું પણ પાણીની નેહેર ચલાવી મોરી કોરડીને કોરડીજ રાખેચ કે ? હું જાનુચ, આય સાડી મારા ભોલા ધનજીએજ એને અપાવીચ.

સુના—બાઇજી ગમે તો તમે સુનાબાઇને કાગલ લખી પુછાવી જોનો. શેઠ તો કાહારના બાહાર સધાવ્યાચ ને ઘેરમાં અમે એજ જનીઓ ઉતી. [બન્ને જના ગુસ્સામાં ઘેરમાં જાય છે. બીજી તરફથી એમી આવે છે.]

એમી—(મનસે, ફીટ થઇ આવતાં) મરેરે આજે એ શું થયું ? માથું કેમ ફરેચ ? (માથું દાબેછ) ઓ ઓ વળી હું ફેંટ થવશ.

ફરામ—(દાખલ થતાં મનસે) એ મારી કુંવરને બધેબધ સોધી પણ તેની ધનનસલ મળે નહિ. હવે એને કાંહ સોધું ? (એમીને ફેંટ થતી જોઇ) પણ આય કોણ ? બીચારીને ફીટતો નથી થઇ આયું ? [ફરામ દોડી જઇ ફેંટ થતી એમીને હાથમાં ઝીલી લઇ હુશીયાર કરવા તજવીજ કરે છે.]

એમી—ઓ–ઓ–ઓ !

ફરામ—ના ધભરાવો બેહેન ના ધભરાવો. (પવન નાંખતાં) કોણ જાને બીચારી કેવીક દુખી દરદી હોસે ? પણ દેખાવમાં કેવી પુતલાં જેવી છેજો. જાને જાને મીનનું પુતલું.

કુંવર—(કુતરૂં ભસે છે તેને હાંકવા અગાસીપર આવે છે.) એ આય કુંતરાં કહાં ભસેછ ? (સામે જોઇ) પણ આય રસ્તામાં કોણ ? ઓ માયરે એ ફરામને શું થયું ? બલેરે એમની અક્કલ. તદન સરમનો છેડો માથે મુકીયોચ. કેવી ખાસ્સી રીતે મુઇને છાતીપર લઇ ઉભાચ. મુવા માટીડા પણ બધા બેશરમ હોયછ. ભર રસ્તાપર બેમાન દેખારતાં જરા શરમાંતાં નથી.

ફરામ—(પવન નાખતાં) બીચારી પસીનાથી કેટલી બધી તરબોર થઇચ ? એના ગાલ કેટલા બધા ગુલાબી છે ?

કુંવર—ઓ ભુસુરે, રૂમાલે મુઇના ગાલ પસવારેચ. ઓ ખુદા, આ દેખાવ જોવા કરતાં મારી આંખોજ કાંય નહિ આંધરી થતી?

હું કદી મદી એવન સાથે નાટક જોવા ગઈ હોવશ, તો તાંહ બફારાથી મુજાઈ બફઈ જાઉંચ તેખી એ માટીડાએ મુઠ્ઠએ કદી પંખાથી પવન નથી નાખ્યો, પણ એ મુઈ દદાને પસીનો પરીયેચ્ય તો તે મુછી પવન નાખેચ. એ મુઇને પણ છાતીપર માંથું મુકતાં સરમ નથી આવતી?

ફરામ—કેમ બેન, હવે ફેર નરમ પડીયાચ કે? (કાનમાં બોલેછે.)

કુંવર—મરેરે મુવાં કોતક જોયાં? છેક ગાલ નજીક મોહોનું દાબતાં સરમ નથી આવતી? અરે લોકની સરમ નહિ હોય તો જરા ચાંદ સુરજનીતો શરમ કરવીતી?

એમી—(સુદ્ધિમાં આવતાં) ઓ એ મને શું થયું? માફ કરજોજી, મને એમ જરા જરામાં ફેંટ થવાની મુઈ માઠી ટેવ પડીચ.

ફરામ—આય સામુ ઘેર મારૂંજ છે. જરા ગમે તો અંદર આવી બે ઘડી આસાયસ લેવો.

કુંવર—(મનસે) હવે તો એ દદાને સોભતા ધનીજી ઘેરમાં ઘાલવા માગેચ. પણ એ મુઇના લટીયાં નહિ પીખું તો મારૂં નામ નહિ.

ફરામ—તમારી છાતી કેટલી બધી હાંફેચ?

એમી—જરા હાંફ ચઢીચ, ને જરા થાક લાગીચ, તેથી છાતી ધપકેચ.

કુંવર—તમારાં કોતકને ભુસુંરે. હું એ મુઇ બે સરમને હવે નાકજ કાપી હાથમાં આપુંચ. (ગુસ્સામાં હેઠે ઉતરવા જાય છે. સીઢી ચુકતા પટકાયછે.)

ફરામ—બેન તમારૂં નામ શું?

એમી—(શરમઇ) જી મારૂં નામ તો એમી છે. ને હું આય મોહોલાને નાકે રેહુંચ.

ફરામ—વાહ તાહારે તો તમે અમારા પડોશીજ કેહેવાવો, ચાલો હું તમુને તમારા ઘેરવેર પોહચારીજ આવું

એમી—ચાલોજી જરા મને મારા ઘેર વેર મુકતાજ જજો, નહિ તો વરી ફીટ થઈ આવસે તો ઓતજા.

ફરામ—ચાલોજી, સેવક ખડે પગે તૈયાર છે. (બન્ને સામા જાય છે, કુંવર લંગડાતી છેડાયલી દાખલ થાય છે.)

કુંવર—(શુટન દાબતાં આવી) મરેરે મારા નસીબ, મુવાઓને ફજેત કરવા દોડા દોડી કરી દાદરપરથી ઉતરવા ગઇ તો પગ સરી

જતાં ઝીખઇ ગેઇ ને અધુરામાં પુરો પણ મોરચાયો. (તેટલા સબીપર નજર પડતાં તે ઉચકે છે) પણ આય સું ? ખાસ્સી સાએતી. પેલી મુઇનાં કોઇ ઓરખીતાનો ફોટો લાગેચ અને તે મારા ધણીજીએ અદેખા થઇ નાખી દેવડાવ્યોચ. (સુનાને બહારથી આવેલી જોઇ) જોની જોની મુઇ તેઓ કાંહાં જઇ ભરાયાંચ ?

સુના—બાઇજી હું તમારી ચીઠી સુનાબઇની આયાને આપી આવીચ. પણ આવતાં આવતાં રસ્તામાં શેઠને કોઇ છોકરી સાથે જતાં જોયાં. જુઓ તેઓ ચાલ્યા.

કુંવર—મરેરે ! અમો ઐરાંને તો મુઇ બહાર જવા આવવાની પણ ચોરી, સગાં વહાલાંઓને જઇ મલવાની બંદી, અને માતીડા ઓ ખુલ્લા રસ્તાપર ગમે તેમ છડેછોક કોતક બતલાવતા ફરે તેનું કંઇ નહિ. સત્તાના સત્તા થઇ અહસ્થ બનીને ફરેચ, એ જુલમ હવે ખમીએ તે કેમ ?

સુના—તમે કેહેવોચ તે ખરૂંજ છે બાઇ.

કુંવર—મારૂં ચાલતું હોય તો માટીડાઓનાં પગ એવા કાપી મુંકુ કે ઘેરમાથી બહારજ પગ નહિ કાહ્રારે. પણ વારૂં સુના તું એ છોકરીને ઓરખેછ કે ?

સુના—હારે બાઇ, એ તો પેલાં જીલુબાઇની ભાનેજ થાયછ, ને રેહેચબી સાથેજ.

[ફરામ દાખલ થઇ બન્નેને વાત કરતી જોઇ વેહેમઇ છુપઇ સાંભળે છે.]

કુંવર—શું તું ખરૂં બોલેછ ? ખરૂં કેહેજે તું તેને ચોક્સ ઓરખેચ કે ?

સુના—બાઇજી, હું બોલી તેમાં એક બોલ પણ ખોટો નથી. એ અંહી નજીકજ રેહેચ.

ફરામ—(મનસે) એઓ શું મસલત કરેચ? અંહીથી બરાબર નથી સંભલાતું. હા, તાંહ જઇ ઉભો રેહું

[બીજી તરફથી કાન દઈ સાંભલે છે.]

કુંવર—તું મરેરે સુના. હવે તો મને તારીપર પણ ભરોસો નથી. નહિ તો નાગનને પાલી ને તેજ કરડી ચાલી તેમ ના કરતી.

સુના—બાઇજી મારીપર વિસ્વાસ રાખો હું દગો નહિ કરશ.

ફેરામ—(મનસે) હજી બધી વાત ભોધમમાં થાયછ. સાબેતીની કડી હજી જડી નથી.

કુંવર—હવડાં તો તું તારે કામે જા. મને મારા કાગલનો જવાબ હમનાજ મલસે. 'મરધાને ટોપલા તળે ઢાંકી મુકવાથી કંઇ સહવારૂં પડવાનું થોબતું નથી.' હુંજ હવે તેની તપાસ કરસ.

ફેરામ—(મનસે) કંઇ સમજ નથી પડતી, બાઇ સાહેબ કોણુ જાને શું સ્ત્રી ચરીત્ર બતાવેચ ?

કુંવર—ચાલ ઉભી સાની ? જા અંદર જઈ મર ! (તે જાય છે, કુંવર પોતાને મલેલી સબી ધારી ધારીને જોય છે.) કેવી મજેહેની આય છબી છે જો ? અમારા શોભઇતા ધણી જેવા ધણી મલતાં, મુઇએ આય ખુબસુરત સીકલને ફેંકી દીધી ?

ફેરામ—(દુરથી ટીંગઈ જોતાં) એ શું ? જાંહ છે તાંહ, એના કોઇ વહાલાનો ફોટો દેખાયચ. હા હવે જનાયું. અગીયારીમાં જવાને મસે આય ફોટો લઈ આવીચ કે ?

કુંવર—(મનસે-સબી જોતાં) ચેહેરો કેટલો બધો ખુબસૂરત છે ? આવા મજેહના સોભઇતા હીરાને ફેંકી મારા ધણીજીમાં એને સું હીરા જડેલા દેખાયા હોશે ? (ફોટો સુંઘેછે.)

ફેરામ—(બાજુમાં ગુસ્સાથી) અરર હવે તો બેહયાઇની હદ થઈ. આર ફોટોને ચુમી લેતાં પણુ શરમાતી નથી. શું કરૂં હાથ એવા વવળેચ કે એક તમાચોજ ઝોડી કહાડું, પણ જવા દો, ઓરત જાત પર હાથ ચલાવવામાં બહાદુરી સાની ?

કુંવર—અરે અભાગની તારે સારે નસીબે એવો મજેહનો ધણી મલેલો ઉતો તો તેને એમ છાતી સરસો ચાંપી જાલવવો જોઇતો તો ? (છાતીએ દાબેછ) પણ પરખ જોઇએની ? ગમારને હીરાની શું પરખ ? મારા પણુ જંગલી ધણી છેની ?

ફેરામ—(જાહેર થઇને) હું તારો જંગલી ધણીકે ? અને આય તારો રંગીલો આશક કે ? હવે કેવી મુદ્દા પુરાવા સાથે સપડાઇ ?

કુંવર—હું નાહાસી કહાં ગેઇતી જે તમે મને પકડી પાડી ? હું તમારા સંકજામાં જનમ સુધીનીજ સપડાએલી છું. હવે તમુને ઘેર આવવાની ફુરસદ મલી કે ?

ફેરામ—મને પેહેલે આય વાતનો જવાબ આપ !

કુંવર—કઈ વાતનો ?

ફેરામ—આય શું છે ? (ફોટો બતાવેછે.)

કુંવર—આય તમારી બેશરમિની સાબેતી.

ફેરામ—મારી બેશરમઇની નહિ પણ તારી બેહયાઇની સાબેતી છે એમ બોલ. (થોભી વિચારી) પણ જવા દો મારી પણ એમાં બેહયાઇ છે તેમાં નવાઇ નથી.

કુંવર—નફટઇથી કબુલ કરતાં શરમ પણ નથી આવતી.

ફેરામ—ખરી વાતમાં શરમ સાની? પોતાના આશકનો ફોટો લાવી તેને ચુમી લેતાં અને છાતીએ દાબતાં હું મારી ખુલ્લી આંખે જોઉંછ, છતાં તુને બે હોરમત કરી ઘેર બહાર કાઢી મુકવાની હિમ્મત કરતો નથી, ત્યારે એમાં શું મારૂં હિચકારાપણું નથી ?

કુંવર—જુવોની બગલા ભગતજી. થોડો વખત પણ થયો નથી. ખુલ્લા ચોગાનમાં બારીની સામે, તમેજ કોઈ પરઈ છોકરીને છાતીસે દાબી ચાંપી નાટક કરી બતલાવ્યો, તે શું હુ જાનતીજ નથી એમ સમજોચ કે?

ફેરામ—શું બોલી ફરી બોલ ?

કુંવર—સાડીની સોર સરી પડેલી, તેના નાજુક હાથ તમારા ખભાંપર, પોતાનો હાથ તેના ગાલપર, જાને હું આંધરી હોવાથી જોતીજ નહિ કેમ ?

ફેરામ—(મનસે) અરરર માર્યો ઠાર. હવે સમજ પડી. પેલો દેખાવ એણે છુપાઈ જોયલો લાગેછ. જેઓને ખરી હકીકત ન ખબર નથી તેઓ બુરો વિચાર લાવવાનાંજ તો (નહાસવાના હીલ્લાં બહાના કરેછ.)

કુંવર—કેમ હવે મન સાથે શું બબરોછ? એ બધું હું સમજુંછ. હવે પાપ ફુટું તો સામી સરજોરી કરી ધાંધલ ધરપચથી બહાર સટી જવા માંગોચ, એ હું કાંહ નથી જાનતી? મરે બલ્યું એવું ઐરાઓનું જીવતર ! (રડતી જાય છે.)

ફેરામ—(તેને જોતાં મનસે) ચોરીની ચોરી, ને સામી સરજોરી, ને ઉપરથી છનકો કરી કેવી ચાલી ? હવે તો બધે બધ ફરી આય ફોટોમાંનો માનસ સોધવો જોઇએ. હવે એ નહિ જોયલા જાનેલા ધુવડને કાંહથી સોધી કાઢું ? શીકર નહિ. હિમ્મતે મરદાં ને મદતે ખુદા !

[બહાર જવાનું કરેછે કે સામો એક નોકર ચીઠી લઇ આવે છે.]

નોકર—આ શેઠ, ફરામરોજ શેઠનો એજ બંગલો કે?

ફરામ—કેમ તેમની સાથે તુને સું કામ છે?

નોકર—મને તેમની હાથે કામ નથીરે, પણ તેમનાં બૈરી હાથે કામસે.

ફરામ—(મનસે) મારી સાથે કોઇને શું કામ હોય? બધું કામ મારી બૈરી સાથેજ. (મોટે) વારુ તું કોનના તાંહથી આયોછ?

નોકર—શેઠને કેઉં તે, હું તો છેક પેલા નદી માંહેના બંગલા તરફથી આવેલો પણ મારા શેઠનું નામ કોઇને કેહેવા ના કીધેલું હઉવે.

ફરવા—(એક રૂપ્યો આપી) ચાલ આય લે. હવે બોલ જોઉં નામ? તું મને તારા શેઠનું નામ જનાવશે તો, તેને કોણ જઈ કેહેનાર છે?

નોકર—(રૂપ્યો લઈ મનસે) હા એબી ખરૂં. મારા પીરોજસાહેબે આય ચીઠી ફરામરોજશેટના બૈરીને હરસે પોંહચારવા આપેલી.

ફરામ—એમ છે? ત્યારે તો હુંજ ફરામરોજ છેઉં, અને મારી બૈરી બહાર ગેઇચ. ચાલ લાવ જોઉં કાગલ.

નોકર—મને તો શેઠે કીધેલું કે ચીઠી બાઇનેજ આપવી. હઉવે.

ફરામ—(બીજો રૂપ્યો આપી) ચાલ લે આય બીજો ચાટલો. અને તેં બાઇનેજ હાથોહાથ કાગલ પોહચાર્યુંચ એમ જનાવજે, બાઈ આવતાં હુંજ આપશ.

નોકર—લો શેઠ (મનસે) બાઇનું કાગલ તેના ધણીને હાથોહાથ આપવામાં હું ખોટું થાહે? (મોટે) તમે તો તેમનેજ આપહો એવી મારી ખાતરી છે. શેઠ હાએબજી (જાય છે.)

ફરામ—તું તારા શેઠને કેહેજે કે, કાગલ બાઇનેજ પોહચાડ્યું. જો બીજું કંઈના બોલતો. (મનસે) મારી બૈરીપર ચીઠી શા માટે? તેની સાથે એને શું સંબંધ? તેને એની સાથે શું નીસબત? જોંહ છે તાંહ એમાં કંઇ કાળું ધોળું જનાયછ; વાચુંતો ખરો? (વાંચેછે) "મેહેરબાન કુંવરબાઇ, લખવા અરજ એ છે જે તમારી ચીઠી મને મલી. સુનઇને હાલમાં મહીરે મોકલાવીચ. હજી દશ દિવસ પછી ઘેરે પાછી ફરશે. આથી હુંજ જવાબ લખુંછ કે તમે પુછાવેલી વાત માટે

ફ્રસીજ ફીકર ના કરતા, ગુલી હમારા ઘેરની વિસવાસુ ચાકરડી છે. તમારા અને તમારા ખાવીંદ વચ્ચે ભીનાકીસો ફીટવાની કશી ફીકર નથી. એપરથી ટુંકમાં બધું સમજી જશો. હાલ તો એજ અરજ. લા. દુવાગો ફીરોજ." (મનસે) ખાસ્સી બાજી "સુનાઇને મહીરે મોકલાવી દીધીછ? હજી ૧૫ દિવસ પછી આવસે" એટલે તાંહ સુધી બન્નેને મજાહ છે, ચાલો હવે સાબેતીપર સાબેતી જોઇએ તેટલી મલવા માંડીચ. આય ફોટો, આય ચીઠી, હજી જરા ધીરજ પકડસ તો પુરેપુરો મુદોજ મલસે. હવે તો તેની વીસવાસુ ગુલીને મલી તેને ગમે તેટલા પૈસા આપી મેળવી લેવી, તે પછી આય બદકારોની બદકારીની નાલેશી જાહેર પાડવી. ખાસી સુઝી, અછી સુઝી (તેડે છે) શેહેરીયાર, ઓ શેહેરીયાર!

શેહેરીયાર—કેમ શીઠ બરાડા સાનાં પારેચ?

ફ્રરામ—જોની તું મારો ઇમાની નોકર છેની?

શેહેરીયાર—બેશક.

ફ્રરામ—પેહેલે હું તુંને પુછું. કોઇ ગુલી નામની ચાકરડીને તું ઓરખેચ.

શેહેરીયાર—હેં શીઠ? એ તો આપરી સુનાઇને મલવા રોજ રોજ આવેચ ને હું પણ ઓરખેચ. ઘની ઘની મજેહના નકરી નકરી મેઠમ જેવી છે. (સુના હરસે આવી સાંભલેચ.)

ફ્રરામ—(મનસે) એના ઓરખાનની છે, અને તે સુનાને રોજ મલેચ, ઠીક ઠીક. સાંકળની કડીપર કડી મલવા માંડી, (મોટે) વારૂં જો, તું હરસે જઈ ગુલીને મલી કેહેજે કે હું તેરાઉં તે વખતે કોઇ જોય નહિ તેમ મોહનાપર શાલ ઓઢી મને આવી મલે. પણ જોજે શાલ ઓઢીનેજ આવવા કેહેજે.

શેહેરીયાર—પણ શીઠ એમ તું એ ગોરી ગોરી ગોલમડીને શું કરેચ?

ફ્રરામ—બસ તું મારૂં કામ કર, ને તારૂં ઇમાનીપનું બતલાવી આપ! પન જોજે એ કુંવરબાઇને જનાય નહિ હં.

શેહેરીયાર—ઠીક હું પૈસીદા રાખશ પણ તેને બુરખાથી ઘોંકી લાવેચ ને જો બોઇ જોયચ તો તું શું કરસે?

ફ્રરામ—જો તે મારૂં કામ છે. બસ તેને મોહનાવેર શાલ ઓઢીનેજ આવવા કેહેજે.

શેહેરીયાર—તારે હું હમણાજ જઇને કેહેચ (જાય છે.)

ફુરામ—જો મારી આય ગોઠવણુ પાર પડી તો પછી એ દહાને બરાબર બતાઉંછ. પન તે પેહેલાં હવે આય ફોટોમાંના સાહુકારને તો સોધી કાઢું ? (જાય છે.)

સુના—(બહાર આવી મનસે) ઓ માયરે. એ માટીડાઓ છુપાછુપ મલી કેવી કાનસલ કુનસલ કરેચ જો ? હવે હું બી ખરી કે મારી ગુલીને મલીને એ મુવાઓનિ પણ બનાઉં (જાયછે.)

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ—રસ્તો.

[અદી સાથે ફસી અપસમાં વાત કરતા દાખલ થાય છે.)

ફસી—તારી ધારણા મુજબ બધી વાત બની, પછી તું એમ ઉદાસ કાંય ફરેછ ? હવે તો તુને બસ ખુશ ખશાલ થઈ ફરવું જોઇએ. કેમ કે તુને જે બુલબુલ મલ્યુંછ તે તો હજારમાં એક છે.

અદી—બુલબુલ મલ્યુંછ ખરૂં પણ તે ઝેરી નીવડશે એવો બધો રંગછે.

ફસી—પણ થયુંછ શું ? ફરી કાંઈ 'ટીપોટ'માં તોફાન જાગ્યુંછ કે ?

અદી—દીકરા તે પુછજ ના. કાલે રાતે મને નહિ ધારેલી એમી મલી. અમો ફરવા ગીયાં, પણ અમો વચે કંઇ એવો તો મતફેર પડયો કે હકનાહક મીનકિસો કરી અમો છુટાં પડયાં.

ફસી—અરે તારૂં ભલું થાયરે, એતો નવા પ્યાર કરતા જોડાં એવાંજ હોય. જરામાં મળે ને જરામાં રૂસાય, ત્યારેજ મોહબતની કદરબી થાય, ને લગન સંધાય ને રસકસ જણાય.

[બન્ને અપસમાં વાત કરેછે. ફરામ દાખલ થાય છે.]

ફરામ—(મનસે) ખુન કરી નાહાસી ગયલા અંજાણ્યા ધણીને આટલા વખતમાં પકડી પાડયો હતે, પણ મારા હાથમાં આય ધણીનો 'ફોટોગ્રાફ' હોવા છતાં તે મને જણાતો નથી, ઘણુંજ અજબ જેવું ! (સામે ફસીપર નજર પડતાં) પણ આય મારા ઘેર તરફના રસ્તાપર એઓ કોણ ફરતા ફરેછ ? જોઇએ કદાચ ચેહેરો મળતો જણાય તો ! (નજદીક જઇ) પણ એમની સાથે વાત શું છેડું ? કંઇબી અડાવશું (બન્નેની

વચમાં ધુસી રૂસી ભણી જોતાં) શેઠ સાહેબ, મેહેરબાન, કદરદાન, કેમ છેવો શેઠીયા.

રૂસી—(અજબ થતાં) એ વળી કોણ?

ફરામ—(આંગળેથી વીંટી કાઢી રૂસીને આપેછે) જુઓની બપાવા, જરા આય વીટીમાંનુ નંગ પારખસો? કેટલાની કિંમતનું આય નંગ હોસે? અજમાસે જેબી કિંમત અંકાય તે જણાવજે.

રૂસી—બાપુ મને હીરાની પરખ નથી, તે છતાં જોઇએ.

ફરામ—(છબીને ધારીને જોયછે) (સ્વગત) નાકતો સરખું જણાયછ, પણ ભવાં—

રૂસી—આય વીટી શું લીલામમાં લીધીછ કે બપાવા?

ફરામ—બપાવા તમો કિમ્મત આંકીયા જાઓ (છબી સાથે) આંખો બરાબર મળતી નથી, જરા બાજુથી જોઉં? છટછટ તદન ફરક. તે એ નહિ-

અદી—રૂસી તુંબી સું જો એ દેવાના સાથે તું કાય મેડ થાયછ? જોતો નથી વીટી પારખવા કેહેછ ને મનસે બકબકારો કરેછ. ચાલ આપણે તેણીને જઇ ફરી મળીયે.

ફરામ—(અદીનો સાધ સાંભતાં જોયછે ને ચોકેછે) હં! તમે કોણ? આબાદ એજ શકલ (સ્વગત) એઓ હવે તેણીને ઘેરે જવા માગેછ તે કોણના હોશે? મારી બૈરીનાંજ ઘેરે તો?

રૂસી—હું તો ભોલાઇમાં ખરૂંજ સમજી હીરાની પરખ કરતો તો; પણ કાકાતો કેથા ચકડોળ જણાયછ. લેવો કાકા આય વીટી. અમે કંઇ ઝવેરી નથી. ઝવેરી બજારમાં જઈ અંકાવો.

ફરામ—(મનસે) આબાદ તેજ.

અદી—રૂસી જલ્દી કર. નહિ તો વળી તે હમણા બહાર ફરવા જતી રેહેશે તો ફોકટનો ધકેલો પડશે. [બન્ને અપસમાં વાત કરેછ.]

ફરામ—(મનસે છબી જોતાં) મને તો આયેહુબ એજ ધણીની આય છબી જણાયછ. એક ઠેકાણેથી જોતાં બરાબર પરખ થતી નથી ને સાબેતીની સાંકળ પણ સંધાતી નથી. હા; એક રામબાણ ઇલાજ અજમાંઉ (ગાયછે—) "પર નાર ઝેરની પ્યાલી-તજ ધ્યાન બદીનો ખ્યાલી" (મનસે) આબાદ ચેહેરો તો એજ એજ છે (મોટે) "પર નારની તજ દિલ-દારી, એ ત્હારી નકકી ત્યાં ખ્વારી."

રૂસી—અરરરર આય કાકાતો તદનજ મેડ જણાયછ.

ફરામ—(મનસે) દેખાવે જુવાન, ભવાંપર કમાન, આબાદ મળી, નીશાન, હવે શું જોઇએ સાએતી? (મોટે ગાય છે) "પર નારની તજ દિલદારી, થસે ત્હારી નક્કી ત્યાં ખ્વારી."

અદી—રૂસી હવે સંભાળીને વંજો માપ; નહિ તો છુટો પથ્થર મારી બેસસે.

ફરામ—(મનસે] મારી કવિતા સાંભળી બન્ને કેવા ચોંકેછ? બસ નક્કી એજ બદમાશ.

રૂસી—આય મેડમેનને ખુલ્લા ફરવા દેવા ઠીક નથી. છુટા ફરવા દીધાથી કદાચ પથરાબી મારસે.

ફરામ—હમણા સુધી દૂરથીજ તીરકમાન ફેંકી આબાદ સાએતી મેળવી. હવે નજદીક જઇ તપાસ કરવી સારી (પાસે જઇ) સાહેબો, તમે કંઇ નવી વાત જાણોછ કે? આય સાલ યુરોપની લડાઇને લીધે જરમનીમાં બલવો જાગવાનો છે.

અદી—(હસતાં) બલવો? કાકા તમારા ઘેરમાંતો બલવો નથી જાગ્યો? રૂસી જોયું એ કોઇ બલવાખોરોનો મીલાપી જણાયછ.

રૂસી—હમણા તો મને એ હીરાની કિંમત પુછતો હતો.

ફરામ—તદન મળતાપણું. આબેહુબ એજ ધણી. "પર નાર ઝેરની પ્યાલી, થશે નકી તહારી ખ્વારી."

અદી—રૂસી તુંબી શું જો એ દેવાનાને જોવામાં સાનો ગુંથાયોછ?

રૂસી—ઠીક છે કે બીચારો કોઇને પથરા મારતો નથી.

ફરામ—જરા સબર કરો સાહેબો. બસ એકજ વાતનો જવાબ, ને પછી તમામ ખલાસ. તમારૂંજ નામ ફીરોજશાહ છેની?

અદી—(હસતાં) ફીરોજશાહ મારૂં નામ? નહિ બા, મારૂં નામ તો અરદેસર છે.

ફરામ—તમારૂં નહિ તો તમારા ભઇનું, કાકાનું, બાપનું, માયનું, માસીનું-કોઇનુંબી છે ખરૂંની?

અદી—બાપુ મારો બાપ હૈયાત નથી, કાકો નથી, મામો નથી બધા કેદહારના સધાવી ચુકાછ.

ફરામ—તસદી માફ કરજો; પણ ખરૂં કહુંછ મારી પાસે એક ફોટો છે. તે અને આય તમારો ચેહેરો આબાદ મળતો આવેછ. જો મરજી હોય તો જરા બતાવું તો તે જોવાની તકલીફ લેસો?

અદી—રૂસી એતો આપુને મેલું વલગ્યુંછ. જવા દેતો નથી કે પાધરી વાત કરતો નથી. (હસેછે.)

ફરામ—(મનસે) બચ્ચાજી હસો હસો, પણ તમોજ એખલા શું હસોછ? હવે તો મને તમામ ગામ હસસે. (ફોટો દુરથી બતાવેછે) જુઓ આય ફોટો કેવો છે? (પાછો છુપાવે છે) પણ જવા દેવો.

(અદી પોતાની છબી જોઈ ચોંકેછે.)

અદી—અરે એ શું! મે તેણીને આપેલી છબી તે એજ. રૂસી થઇ ચુકું મે ધાંયું તેમજ થયું.

[અદી ફોટો જોવા આગળ ધસતાં ફરામ પાછળ હઠેછે.]

ફરામ—(ફોટો દાબી) હા ગોલી અચુક લાગી. હવે થઇ ચુકું. મે ધાર્યું તેમજ થયું.

રૂસી—(બાજુ) અદી તું એને સેહેજ વાતમા પાડ કે હું સબી પસાર કરૂં.

ફરામ—(મનસે) હવે બન્નેની મસલહત શરૂ થઇ. બચ્ચા પોબારા ગણ.

અદી—મેહેરબાની કરી ફરી એક વખત ફોટોગ્રાફ બતાવસો શેઠ?

ફરામ—સાહેબજી શેઠીયા સાહેબ મેહેરબાન (જવા કરેછે.)

અદી—બસ એક વખત બતલાવી ચાલતા થાઓ.

ફરામ—શું ફરી બતલાઉં? કદી નહિ, હરગેજ નહિ.

અદી—ગમે તો તમે દુરથી બતલાવો.

ફરામ—આય ફોટો તદન કંગાલ હાલ હવાલ છે. કોઈ ભમતા ફોટોગ્રાફરે તે પાડેલો લાગેછ.

અદી—જરા બહાર તો કાઢો?

ફરામ—(મનસે)—હવે એઓ બોહોનીપર આવવાના. હવે તો નહાસવું ઠીક. નહિ તો એ પડીયા બે જણા, મારો આટો લસન કરી નાખશે. (દુરથી બતલાવતાં) સાહેબો એટલા ના ચોંકો. તદન કંગાલ છબી છે, હાલમાં મને ફુરસદ નથી. હવે નજદીકથી કાલે બતાવસ. સેવકનું નામ ફરામરોજ ફદલાદીન છે સમજ્યા? સાહેબજી. [જાય છે. બન્ને ચોંકેછે.]

અદી—રૂસી મે એમીને આપેલો મારો ફોટોગ્રાફ તે એજ છે.

રૂસી—સાપરથી તે એજ હોશે?

અદી—શું હું આંખે આંધળો છેઉં? મારી બેસવાની ટપછપ, પાસે મુકેલો બુકકેસ આબાદ મે તેમાં જોયો. બસ જયાં છે ત્યાં એ બેવફાએ આય અધ-ચકડોલને પસંદ કરી તેને આપેલી જણાયછ.

રૂસી—આય તારા વેહેમી સ્વભાવને શું કેહુ ? એક વેલાના હાથમાં છબી જોઈ, પછી તે તેને કહાંથી મળી, કેમ મળી, કોણે આપી તે પુછીયા વગર બસ વેહેમી થઈ 'એમી'ને સાનાં બદનામ કરેછ ?

અદી—હું મારા અનુમાનમાં ભુલતો હોવું તો કહે તેવી સરત બકું. મારી છબી એમીએજ એને આપીછ, અને મને ચીરડવવા આય વેલાને મોકલ્યોછ; હવે મારી કિંમત થઈ ચુકી. ગરમ ગરમ ભેભટમાં પગ મુકવો અને દાઝી ગીયો કરી રડવું, તેવી, મારી હાલત થઇછ.

રૂસી—પણ એક વખત તેણીને મળી પુછીતો જો ?

અદી—હા ચાલ. તું કેહેછ તેમ તેણીને જઇ મળી પુછી જોતે

[બન્ને જાય છે. ફ્રરામ છેડાયલો બહાર આવેછે.]

ફ્રરામ—ચંડાલો હવે ગીયા ખરા ? એજ બદમાશે મારા સંસારમાં ઝેર મેળવ્યુંછ. હજી એમની પુઠ પકડવી ઠીક નહિ. સબબ એણે જણાવેલું નામ ખરૂં હોસે એ કેમ માનું ? તેની પણ તપાસ કરવી જોઇએ, એનું નામ નિશાન મેળવું; ને પછી બૈરીને કેહેવશ આય પુરાવાને આય સામો તારો રસ્તો. ચોર ! બેઇમાન.

[ફ્રરામ વેહેમી બની જતાં બીજી ગમથી એમી દાખલ થાય છે.]

એમી—(મનસે) આજકાલ કોન જાણે મારી સુધ કહાં ગેઇછ ? મરેરે સુધલોજ રેહેતો નથી ! જરામાં ચીરડાઇ ઊઠું છ, જરામાં મરાઇ પડું છ, જરામાં રૂસાઇ જાઉં છ. કોણ જાણે એ મુવું શું થયું છ ? આવા સુધલામાં ને સુધલામાં અદીએ આપેલો 'ફ્રોટો' કોણ જાણે કહાં મુકી ભૂલી ગેઇ, કે રસ્તામાં પડી ગીયો તેનીબી સુધ્ધી નથી. હવે એવણ જો પોતાનો ફ્રોટો પાછો જોવા માંગશે ને જો હું નહિ બતલાવશ તો એ વેહેમનું બારદાન શું નું શું કરશે ? જોઉં તો ખરી ! આય રસ્તાપરથી એવણની સાથે ફરવા જતાં કેથે પડી ગીયો તો નહિ હોય ?

[આસપાસ શોધેછે. તેટલાં રૂસીને અદી દાખલ થાય છે.]

અદી—જોયુંની વીકા મે શું કહ્યું. એ મને હવે તદનજ મુલાકાત નથી આપવાની. ઘેરમાં હોશે તોપણ કેહવાડસે કે બાઈ બહાર ગીયાંછ, જાણે હું એનો ગુલામ હોવું તેમ કુતરાની પેઠે એની પછવાડે ભમતો ફરી પોહલા ખાયા કરું છ.

રૂસી—અરે વેહેમના બારદાન કદાચ તે કામેકાજે ગેઇ હોશે. જુદા આનુમાનપર ત્હારા સુરીયાનો વિચાર ના દોડાવ.

અદી—જો જો રૂસી એ અત્રે ઉભી ઉભી કોઇની વાર જુવેછ.

એમી—(જોતાં) કોણુ અદી ? આવો રૂસી ભાઈ, કેમ તમે કહાં જતાતા ?

અદી—અમે કે નહિ ? હા–અમે–કે–નહિ–કે હું તે–(ગંગેટાય છે.)

રૂસી—એમી બાઈ અમે તો તમારા ઘેર તરફથી હમણાજ પાછા ફર્યાછ. પણ ચાલો તમે મલ્યા તે ઠીકજ થયું. પણ તમે અહી શું શોધોછ ?

એમી—કંઇ નહિરે અમથી અંહી ફરતી હતી.

અદી—(ચેસ્ટા કરેછ) આમ ખુલ્લા ચાંદરણામાં રસતા વચ્ચે ફરતાતા કેમ ?

એમી—(બોલાઇમાં) જોવની અદી, તમે આપેલી છબી મારાથી કેથે મુકાઈ ગેઇછ, તે શોધતી હતી.

અદી—ખાસ્સું. સબી ઘેરમાં ખોવાઈ ગેઈ ને તેની શોધ ભર રસ્તાપર કરોછ ? ઠીક, ઠીક.

એમી—મને તો લાગેછ જહાં છે તહાં તમેજ જાણી જોઈ સાંતીને મારૂં પાકવોછ.

રૂસી—ખરેખર તે અમારી પાસે નથી.

અદી—(બાજુ) કેમ રૂસી મારો વેહેમ ખરો પડયોકે ? મને ખબરજ ઉતીરે ? (મોટે) એ અમારી નજરબંદીની ચાલાકી નથી પણ તમારી.

રૂસી—(બાજુ) ચુપ. અદી એ કંઇ મશકેરીમો નથી બોલતી, તુ જરા ધીરો પડ.

એમી—પડી ગેઇ હોશે મુઇ. મલવાની હોશે તો મળશે, હું કાંય મારો જીવ બાળું ?

અદી—(રૂસીને) જોયું ? મેં ઘણા હેતપ્રિતથી આપેલી છબીને એ 'મુઇ' કેહેછ ? મારી છબીની કિંમત એ કેટલી ઠેરવેછ તે જોયું ?

એમી—(હલી પડતાં) અદી જો તમે જાણુતા હોવતો કેહવોની ? તમે તો સાંતી તો નથી લઈ ગીયા ?

અદી—મને પકકી ખબર છે કે હવે તે તમુને કદીજ નથી મળવાની.

એમી—ખબર છે એટલે ? (પાસે જઇ) સારે બોલોની તમારા ગજવામાંજ છેની ?

અદી—ચાલોજી દુર રેહેજો એવાં ઘરાંપરાથી સેવક પીગેળ તેવા નથી તો.

એમી—ઓ માયરે હવે ખરેખર ગુસ્સાનો ચીલ્લો ચઢયો ખરો. હવેતો બાકી હું તદન ડરી જવાની? ચાલો ખરૂં કેહેવો તમેજ મશકેરીમાં પાછી લીધીછની?

અદી—આવી રીતે મશકેરી કરી બીજાનો જાન લેનારીતો તું છે. તેં પણ ખાસ મશકેરી કરવા બીજાને મારી સખી આપીછ એ ખરૂંની?

એમી—(ચીરડાઇ મરડાટમાં) હવે ગમે તેટલો પટપટારો કરી મને બનાવજો પણ હું એવીતો બેહેરી થવશ કે નો કોઠાં કરસ, પછી પોતાની મેલે પછવાડે દોડતાં આવસો. મી૰ રૂસ્તમ સાહેબજી. એવણને હવે મશકેરી કેમ કરવી તે જરા તમે શિખવજો; હું મારી મારે ઘેરે જાઉંછ. (જાય છે.)

અદી—જોયું રૂસી? એ હવે કેવી ખેપરવા બનીછ તે? પેટમાં ચોરી હોવાથી કેવી વાત ઉડાવી સટ્ટી ગેઈ? હવે તો તારી ખાતરી થઇ કે નહિ?

રૂસી—હજીતો મારી ખાતરી થઇ નથી કેમકે તેના ચેહેરાપરથી તેવું કશુંજ જણાતું નથી.

અદી—તુને એ વાતમાં સમજ નહિ પડે. તારા ભેજામાં નરદમ ભુસ છે, હજી મારી ખાતરી કરવા સાબેતી મેળવશ. હવે તો પેલા ફ્રેરામ ચકકરને શોધી કાઢી હું નકકી નિવેડો લાઉંછ.

રૂસી—તું એખલો જઇ ધકેલા પછારા ખાયતો ઘણું સારૂં? કારણકે—

અદી—કારણ બારણ હું કાંઇ જાણુતો નથી. તને પણ આવવું પડશે. (રૂસીને ઘસડી જાયછ.)

અંક ૧ લો—પ્રવેશ ૫ મો.

સ્થળ—જેહાંગીરના બંગલાનું દીવાનખાનું.

[કિમતી ફરનીચર, તીજોરી, એક તરફ બચ્ચાનું નાહનું પાળનું કુરતની સાથે. એક કોચ ઉપર બુચો દોલી પીક્ચરબુક જોય છે. બીજી તરફ બાનુને જેહાંગીર વાત કરતાં જણાય છે.]

બાનુ—મેહેરબાનુ બાય આવતાં હોશે. આજે બપોરે તેવણુને ચીઠી મલવાથી તેવણુ પોતાની માયને જોવાં ગીયાંછ.

જેહાંગીર—એના માય હાલમાં તદન અથા તથા થઈ રહ્યાંછ. બીચારાં બિમારીથી નાહક રીબી રહ્યાંછ.

બાનુ—જેહાંગીર તુને તારી બૈરી ખરેખર એક ઘેર શોભઇતી ફ્રેસ્તા ખસલતનીજ મળેલી છે.

જેહાંગીર—હા બેહેન, આજે હમુને પરણવાને ૭ વર્ષ થયાં, છતાં અમો વચ્ચેનો એખલાસ અગાઉ કરતાં પણ વધારે ધાડો જાયછ. હું જયાં જયાં જોઉંછ ત્યાં મારી આંખોમાં મેહેરાની સુરત જોઉંછ. તે મારી બાજુમાં સદા હિમ્મતથી ખડી રહેછ. તે મારા જેવી એક નાચીજપર ઘટે તેથી જયાદા ફીદાગીરી બતાવી પોતાનો જાન પટકેછ.

જેહાંગીર— **ગાયન.**

ઘર રાખુ જેની બાનુ, તેનો છે સુખમય સંસાર
ધનદોલત તેના ઘરમાં જોશો, મનસુખ અપરંપાર.
સુખ દુખનો સાથી ઘરની રાણી, જે ઘરમાં નેકનાર
આશિશ તે ઘરપર વરસે, જયાં સુખ સંપજ બિસીયાર.

કોરસ.

નિત્ય નામને તું દીપાવતી, નીત્ય નામને જે નાર
નીત્ય નામને તું દીપાવતી, સાચી સદગુણવંતી નાર.
નેક નારી સહુને વ્હાલી, દેશખેશ કુટુંબ સહુ સાથ
નીત્ય નામ કામને તું શોભાવતી, નેક ચાલની જે નાર.

પરધનપર થુકી નેકી નિતી નહિ ખોશે નેક નાર
નેક આશિશવંતા કામોથી તે શોભાવશે સંસાર.
નેક-કેલવણિથી આબાદી તે ફેલાવશે હર હાલ
નારી જાતી છે જગની શાંતી, હરપલ ને હરબાર.

બાનુ—તમારૂં આય આબાદ સુખ ખુદા હંમેશા કાયમ રાખે. (દોલીને જોતાં) બુચો દોલી ઝુંકાખા કરેછ. માયની વાર જોતાં એ પણુ થાકી ગીયોછ. (તેને કીસ કરી પસવારે છે.)

જેહાંગીર—મારા બેટા, તું તારી માયની ઇતેજારીથી વાટ જોઈ જોઈ ને થાકી ગીયો હોશે, દીકરા જઇને સુઇજા.

દોલી—બાવા? માયજી નહિ આયાં? મને તેવણુ વગર નથી સોહવાતું, મને ઉંઘ આવેછ.

બાનુ—દીકરા ચાલ હું જઈ પોઢાડું, મમ્મા આવશે પછી જગાડશ.

જેહાંગીર—મારા કલેજાને હુંજ જઈ સુવાડશ.

[બન્ને હાથમાં દોલીને ઉપાડી જેહાંગીર તેને પાળનામાં સુવાડેછે.]

જેહાંગીર—દીકરા સુઈ જા તારા મમ્મા આય આવશે. (કુરતની હોકેછે.)

બાનુ—મારો ભાઈ કેવો સુખી છે? એક ભલી મોહોરદાર? આસુદું ફરજંદ? પુરતી તંદરોસ્તી ને ધંધામાં દરેક આબાદી ખુદાનીજ મેહેરથી ભોગવેછે. ખુદા મારા માયજાયા ભાઈને સદા એવોજ હસતો આબાદ રાખજે મરૂ? જેનાં ઘેરમાં ધણી ધણીયાણી ને બચ્ચાં છોકરાં સદા ખુખખુશહાલ ને સંપજમાં વસેછ, તેમના સુખ સામે તમામ જેહાનની શેહનશાહતની મ્હોટાઈ પણ તુચ્છ છે, (વિચારથી દુખી થતાં) પણ બાનુ તું હિણ ભાગ્યની પેદા પડીછ. તને કદી સંસારનું સુખ ભોગવવાની તક મલી નથી કે દીલસોજી ધરાવનાર બાજુમાં ધણી મલ્યો નથી. (ગાડીનો અવાજ સંભળાય છે) આય ગાડીમાં તો મેહેરાં નહિ આવી હોય?

(મેહેરાં ઉતાવળમાં આવે છે.)

મેહેરાં—બાનું તું છેક બેહેન?

બાનુ—મેહેરાં કેટલું બધું લેટ? તારી વાર તારો ધણી દીકરા જોતાં જોતાં ઇંતેજાર બની બેચેન બન્યાછ.

મેહેરાં—મારા નામનું કંઈ કાગળ આયુંછ કે?

બાનુ—હું તેનીજ વાર જોઉંછ કે કાગલ લઈ હું ઘેરે જાઉં.

મેહેરાં—બાનુ તમો લોક કેટલી હદ સુધી નાદાની કરતાં આયાછ? મારે નામે તમે પત્ર વેહવાર ચલાવી મને ઓકવર્ડ પોઝીશનમાં મુકીછ. જો મારા ધણીના હાથમાં એવું એકાદ તમારૂં કાગળ જાય તો કેવો કંકાસ જાગે?

બાનુ—મેહેરાં મને માફ કર. માય તથા બાપથી મારી હાલત છુપાવવા થકી મેં મારા કાગળો તારે નામે લખાવવાની ગોઠવણ કીધીતી.

મેહેરાં—પણ હવે તને વધુવાર તેમ કરવું પડશે નહિ. મેં શાપુર પાસથી એવું તો વચન લીધુંછ કે તે હવે પોતાની આગલી જીંદગીને સેવટની સલામ કરી તુને સુખી કરવા કાલથી ગોઠવણ કરશે.

બાનુ—મેહેરા તું મારીપર કેટલી બધી મેહેરબાન છે? લાખ ભોજાઇમાં તમેજ એક એવા નેક ભોજાઇ હોશો. (બન્ને કોટી કરેછે.)

મેહેરાં—મારો જેહાંગીર આવેછ.

બાનુ—આપરી વાતનો 'તોન' બદલી નાખ.

(જેહાંગીર અધીરાઇથી દોડી આવી મેહરાંને મળેછે.)

જેહાંગીર—મારી ડારલીંગ? તું કહાં ગેઇતી? તારે માટે હું કેટલો બધો ઇતેજાર છું?

(બાનું સેહેજ બાજુ રહી બન્ને વચ્ચે વાત થવા દેછે પણ પાસે રહેછે.)

મેહેરાં—જાબા જાગું? તમે એમ તમારી દુશમેનની ઉપર ફીદા ફીદા બની મને છગાવી મુકશો.

જેહાંગીર—મેહેર, મેહેરૂ તને કયાંથી ખબર હોય? હું તુને કેવો ચાહુંછ? તારૂં આંખોનું તેજતો મારી રોશની છે, તારા હોઠોમાંતો હું દુનિયાનો તમામ મીઠાસ ભરેલો સમજુંછ, ને તારો ચેહેરો તો મારો ઉગતો આફતાબ છે. તુંતો મારો પ્યાર, મારો કરાર છે!

[મેહેરાનાં બન્ને હાથ પોતાના બન્ને હાથમાં વ્હાલનાં જોશથો પકડે છે.]

મેહેરાં—ભલા ભરથારનો ચાહ એ ઓરતની જીંદગી માટે આબે હયાત છે. તે વગર તેને કદી સુખ શબ્દની યાદ આવનાર નથી. મારા ધણી તમે મારી તરફ કેટલો બધો ચાહ ધરાવોછ? હું તમારા લાયકની કયારે થવશ?

જેહાંગીર—તું મારી તરફ જોઇએ તેથી જ્યાદા વફાદાર ને નેક છે. તું તો મારો ફરેસ્તો મારૂં સુખ, મારૂં સઘલું કાંઇ તે તુજમાં છે.

મેહેરાં—આપરે આપરી ઘેલી ઘેલી વાતોમાં દોલીને તો ભુલી ગીયાછ, મારૂ કલેજું કેમ છે?

જેહાંગીર—દોલી તારી વાર જોતાં સુઇ ગીયોછ ડીયર. વહાલી તારા માય કેમ છે?

મેહેરાં—(અજબ થઇ) મારાં માય? (બાનુનું અડાવેલું જાણુતી નહિ હોવાથી ગુચવાય છે.)

બાનુ—(મેહેરાંને બચાવી લેવા) મેહેરાં તારાં માયની કંઇ ખબર ? તારા માય તરફથી ચીઠી મલતાં તું ઉતાવળમાં મલ્યા વગર ચાલી ગેઇ, ત્યારથી ભઇ તારી વાર જોયા કરેછ. કેમ ઉભરાયાં તારાં માય સારીકાની તો છેની ?

મેહેરાં—મારાં માય ? બીચારાં—બીચારાં—હજી છે તેમજ છે.

જેહાંગીર—કંઈ માયના જીવને જોખમ જેવું તો નથી ? તેમ હોયતો હું હમણા ફરી તેવણ પાસે જતો આવું.

મેહેરાં—(આનાકાનીથી) તેવણનો જીવ સાંજે ઘભરાઇ આયો હતો, તેથી મને તેડાવીતી. પણ હમણા તેવણ સારીકાની છે, તેથી હું જલદી આવી.

જેહાંગીર—ડીયર કાલે સહવારે આપરે બધાં તેવણને જોવા જઇશું. ડીયર 'સીસ્ટર' તુંને આજે ઘણું લેટ થયુંછ. તું હવે ગાડી જોડાવી ઘેરે જલદીજા. આપરા માયજી તારી વાર જોતાં ઇંતેજાર થઇ બેઠાં હોશે.

બાનુ—ભઇ હું પણ જવા ચાહુંછ. રખે મમા વાર જોઇ દોડા દોડી કરી મુકે ?

[એક માણસ ટ્રેમાં મુકેલું કાગળ લાવે છે]

નોકર—બાઇજી તમારૂ કાગળ આયુંછ.

બાનુ—(લઇને) એતો મેહેરાં તારે નામનું છે. (મનસે) મને એ શાપુરનું કાગળ લાગેછ હવે કેમ કરૂં ?

મેહેરાં—લાવ બેહેન (લઇને) તું હવે સધાવ, મારા થકી તુંને નાહક ખોટી થવું પડયુંછ.

[કાગલ લઈ તેની ઘડી કરી પોતાના બદીયાનની બોહેમાં સાંતે છેઃ જેહાંગીરનું તેપર લક્ષ નથી. સુતેલાં બચ્ચાપર ધ્યાન આપેછે.]

બાનુ—(સ્વગત) કાગળ તારી પાસે રહેવા દે, વાંચી ફાડી નાખજે, અંદરની બીનાની મને ખબર છે, મારો ભાઈ નહિ જાણે તે તપાસજે. મારાં શાપુર માટે એક હરફ પણ ભાઈ પાસે ના કાઢતી; નહિ તો ભઇજી અમારા ખાનદાનની આબરૂ માટે કંઈ નવું જુનું કરશે.

મેહેરાં—હું પ્રોમીસ આપુંછ કે તારી આબરૂ હું મારી ઇજ્જત જેટલીજ વહાલી ગણુશ.

[ત્રણેને મળી બાનુ જાય છે. બન્ને માટી બેયર બચ્ચાને જઈ તપાસે છે, હરખાય છે. મેહેરાં તેને કીસ લેછે.]

મેહેરાં—આપરૂં વ્હાલું બચ્ચું. ખુદા એને સદા સુખી આબાદ રાખે એ મારી દોઆ છે.

[બન્ને જના બચ્ચાંપર લક્ષ રાખી અપસમાં વહાલ દર્શાવે છે.]

જેહાંગીર—ડીયર મેહેરૂં તું મારી તરફ કેટલી બધી વફાદાર ને નેક છે. વ્હાલી આય તમામ સુખ તે ખુદાની કરમ બક્ષેસથી આપુને મળેલું છે. ભલી ઓરત એતો એક શાંતિ અને આબાદીની દેવી છે. આવાં ઉંચા દરજાપરથી જેઓ તેણીને હેઠળ તોડી પાડે છે તેવા મરદો ખરેખર જંગલી હેવાન હોવા જોઇએ.

મેહરાં— **ગાયન.**

પ્રેમીલા પ્રેમમાં હું તો સુખી બની
પુરણ સંપજ, સંગ રહી ખુશી બની.—

જેહાંગીર—સદગુણની ખાણ, જાન મલી શોભતી
સુખી બની જીંદગાની મુજ તુજથી—પ્રેમીલા.
સાંકળથી સદાના, બંધનથી તહારી
પ્યારી તું તો જીંદગાની થઇ મહારી
બક્ષેસ ખુદાઇ ગણી, રબના ઉપકારી.—પ્રેમીલા.

[નોકર ટેલીગ્રાફ ટ્રેમાં લાવે છે.]

નોકર—બાઇ આય તમારે નામનો તાર છે. (આપી જાય છે)

જેહાંગીર—તારા નામનો તાર? મેહેરાં શું છે વાંચ જોઉં?

મેહેરાં—(સ્વગત તાર ફાડતા) હવે શું કરૂં? મારી તમામ દગાઇ પકડાઇ જવાની, એતો મારા માયનો તાર છે. (મનમાં વાંચે છે.)

જેહાંગીર—શું છે ડારલીંગ? ઘભરાછ કાંય? કેમ માયની તબીયત વધુ બગડીછ કે? જોઉં હું વાચી જોઉં?

મેહેરાં—તમે ના વાંચો. મારા માયનો જીવ ફરી બગડી આયોછ. તેની દોડાદોડીમાં તાર કરેલો લાગેછ. (તારના કાગળનો ડુચો કરે છે)

જેહાંગીર—વ્હાલી તારા ધણીને તારા દુખમાં કે સુખમાં સરખો ભાગ લેવાનો હક્ક છે. મને વાંચવા નહિ આપશે?

મેહેરાં—તમો વાંચી શું કરશો? મેં કહ્યું તે ખરૂં છે. હવે આપરે સહવારે જઈશું, તેવણુને સારી હાલતમાં જોઇશું.

જેહાંગીર—કોઈ દિવસે નહિ ને આજે એમ કાંય કરેછ ડીયર? મારાથી આય તાર કાંય સંતેછ? મેહેરૂં મને શક જાયછ. હું તારો ધણી, તારો પણીયો હક્કદાર છું, મને તારી દરેક છુપી કે જાહેર વાત જાણુવાનો હક્ક છે.

મેહેરાં—જાંગુ મારૂં માનો.

જેહાંગીર—વહાલી મારૂં માન? મને એ તાર વાંચવા આપ. મને શક જાયછ; કોઈ દિવસ નહિ ને આજે તું મારાથી કંઈ છુપાવેછ, તેથી મારી લાગણી વાંચવા માટે ઉશકેરી મુકેછ.

[તે સુંટવેછે, મેહેરૂં બન્ને હાથે મ્હો છુપાવી રડતી સોફા ઉપર બેસેછે, જેહાંગીર ઇતેજારીથી વાંચે છે.]

જેહાંગીર—Mother dangerously ill no hope come soon. આય તારમા તો લખેછેકે Telegram handed at office 6–30 p. m. અને તાર મલ્યો 9–15 p.m. મેહેરાં, મેહેરાં, એનો કંઈ ભેદ? તું તો હમણાજ તારા માયને મલી આવી. તું કેહેછે કે માય સારી પેઠે હતાં. એનો ભેદ? તું જુઠી છે યા આય તાર ખોટો છે? બોલ તું કહાં ગઇતી? શું તું મને ઠગતી નથી?

મેહેરાં—મારા જેહાંગીર હું તમુને ઠગતી નથી, કદી ઠગ્યા નથી, ને કદી ઠગશ નહિ.

જેહાંગીર—મેહેરાં આજેજ પેહેલ વેહેલી વખતે મારા દીમાગમાં શક પેદા પડયોછ. મારા જીગરમાં વેહેમ બરપા થયોછ! ખરૂં બોલ? આય તાર ત્યારે તો ખોટો હોવો જોઇએ. મને ખરૂં કહે તું કહાં ગઇતી?

મેહેરાં—વ્હાલા તમે મને ખરા દિલથી ચાહોછ એમ કહ્યા કરોછ પણ મારા બોલપર ઇતબાર નથી રાખતા. હું ખરૂં બોલુંછ કે મે તમુને જુઠી રીતે ઠગ્યા નથી.

જેહાંગીર—વ્હાલી હું તને હજી ખરા દિલથી ચાહુંછ (બન્ને હાથો પકડીને) મારા સાચ્ચા વ્હાલથી, રીદાગીરીથી, અને જાનફેશાનીથી, મારો ચાહ એવો સાચ્ચો છે કે તેને

બીમારી કે શોક યા દલગિરી યા દુ:ખ; કે વખત કે કાળ, કે બેઇમાની કે જુદાઈ કે કોઇબી લાગણી ભૂલાવી શકશે નહિ. હું તુને હજી ચાહુંછ. પણ મને ખરૂં કહે હું ત્હારો દરેક બોલ સાચ્ચો માનસ, મારા ખુદાનો ફરમાન ગણુશ.

મેહેરૂં—હું તમારા બેહેન બાનુના ખાનગી કામ થકી બહાર ગઈ હતી; માયજીને મલવા ગઈ હતી જે કહ્યું તે જુઠું હતું.

જેહાંગીર—(અનકાથી) મારાં બેહેનનાં ખાનગી કામ માટે? તારૂં એક જુઠાણું સાંતવા મારી નિર્દોશ કુમારી બેહેનને પણ તારા કરતુકી કામમાં સંડોવી, અમારા ખાનદાનને નીચું લગાડવા માગેછ?

મેહેરૂં—મેં તમારી બેહેનને પ્રોમીસ આપ્યુંછ કે તેની દરેક વાતો, છુપી રાખીશ, તેથી વધુ કાંઈ કહી શકતી નથી.

જેહાંગીર—(ગુસ્સે થાય છે) મારી બેહેનને તેં પ્રોમીસ આપ્યુંછ? ને મને ઠગવાના કસમ લીધાછ? લબાડ! તારા દરેક બોલ સરીયામ જુઠા છે, અમારૂં ખાંનદાન જમાનાથી ડાઘ વગરનું રહી નીખાલશપણું ધરાવતું આયુંછ; તેને તું તારા કરતુકી કામમાં શામેલ કરી મારી બેહેનને સંડોવી અમુને હીણું લગાડવા ચાહેછ પણ હું તે માનીશ નહિ.

મેહેરૂ—વ્હાલા મારૂં હૈયું સાચ્ચું છે. મારૂં જીગર તું કે દહાડેનો લઇ ચુકોછ. એમ ફરીથી કદી કોઇ ઓરતને લબાડ ના કેહેતા. કેમકે હું ગમે તેવી વિચાર હીન હોવશ; પણ જ્યાં હું ચાહ ધરાઉંછ ત્યાં કદી હૈયા હીન નહિ બનશ.

જેહાંગીર—તું તારી ગોલ ગોલ જબાંદરાજીથી મને હવે છેતરી શકશે નહિ. તું ખરૂં કેહેછ? જ્યાં તું ચાહ ધરાવેછ ત્યાં કદી હૈયા હીન નહિ બનશે, પણ મારી તરફતો તુને જુઠો પ્યાર છે. ત્યાં તું હૈયાસુની બનીને મને ઠગતી આવી છે ને હજી ઠગી રહીછ.

મેહેરૂ—જેને પોતાના હૈયાને શાંતી ને સુખ જોઇતાં હોય, તેણે પોતાની ઓરતપર કદાપી વેહેમની નજરથી જોવું નહિ જોઇએ.

જેહાંગીર—પણ આજેતો તેં મારી શાંતિ સુખ સઘળું નાબુદ કીધુંછ.

મેહેરૂ—મારૂં માનશોજ નહિ ? મને હજી જુઠી કેહેવોછ ? આથી તમે તમારા ને મારા સુખને આગ લગાડોછ.

જેહાંગીર—હવે તારે માટે મુજમાં ચાહ રેહયોજ નથી. તું સાચ્ચી નીવડી નથી. મને સદા ઠગતી આવીછ ને આજે છતી આંખે ભોળવી મને આંધળો બનાવેછ.

મેહેરૂ—ત્યારે તમારો વેહેમ કેમ દુર કરૂં ?

જેહાંગીર—સાબેતી આપ.

મેહેરૂ—એમજ છે ? તો બાનુને આપેલું વચન આજે તમો મારે હાથે તોડાવોછ. પણ ખુદા સાહેદ છે. હું જાણીજોઇ મારા સુખ માટે નહિ, પણ તમારા ને તમારી બેહેનના સુખ માટે જાહેર કરૂછ. (બોહેમાંથી કાગળ કાઢી આપે છે.) લેવો આય કાગળ, વાંચો ને ખાતરી કરો.

જેહાંગીર—(અધીરાઇથી લઇ સરનામું વાંચવા જતા) આયતો તારે નામનું છે

મેહેરૂ—હા એ મારે નામનું છે. તમારી બેહન આજે બે વર્ષ થયા મારે સરનામે ને નામે પોતાના લવ્હર સાથે કાગળ વેહેવાર કરતી આવીછ ને તેમાંનું આય છેલ્લું કાગળ છે. મેં હજી ઉખેડીયું નથી, કે બાનુને આપી શકી નથી.

જેહાંગીર—(વાંચે છે) વ્હાલી. તારો કાગળ ગઇ કાલે મલ્યો. આજે તું મને સાંજ સુધીમાં મળવા આવશે એવી ઇંતેજારીમાં હું બેસી રેહવશ; મને સાંજ સુધીમાં જરૂર મલી જજે. તારી સાથે અગતની ખાનગી વાત કરવીછ. આજવેર જેમ આપણું જોડાણુ સઘળાંથી છુપું રાખ્યુંછ તેમ રાખજે, હું તને રાત અગાઉ પાછી ફરવા દેવશ. ખોટી નહિ કરશ.

જેહાંગીર—એ તારો સદાનો સાચ્ચો કોણુ ? નાપાકે પોતાનું નામ લખવાની હિંમ્મત કરી નથી, પણ મારા 'ઓનર' ને બદનામ કરવાની હિમ્મત કીધીછ.

મેહેરૂ—વહાલા ! મે તમુને જે હમણા કહ્યુંછ તે દરેક બોલ સાચ્ચો છે. મને માફ કરો, ફક્ત હું એ ગ્રહસ્થનું નામ જાહેર કરીશ નહિ, પછી તમે મને ગમે તેમ ધિક્કારો.

જેહાંગીર—(અનકાથી) પોતાના પાપને કેવી સરસ રીતે છુપાવેછ ?

મેહેરૂં—હું તમારા ખાનદાનની ને તમારી બેહેનની ઇજ્જતને મારા જીવને જોખમે સંભાળુંછ, એ તમે આજે નથી માનતા, પણ કોઈ દિવસ માનસો ત્યારે આજની ચાલ માટે પસતાશો.

જેહાંગીર—જુઠી ! ફરેબી ? એકવાર હું આય તારી સુંદર આંખોમાં સચ્ચાઈનું તેજ ભરેલું સમજતો હતો ? તારા અંતઃકરણમાં ફરેસ્તાઈ ખસલત ભરેલી માનતો હતો ? તારા હોટોમાં મીનોઈ આબેહયાત ભરેલું ગણતો હતો ? ને તારા ચેહેરામાં લાખ નેકમાં એક ફેરસ્તાઈ ચેહેરો ધારતો હતો ? ત્યાં આજે સરીયામ ઠગાઈ જોઉંછ. (જતાં) મારા નગુણા જુઠા પ્યાર તુંને છેલ્લી સલામ ?

મેહેરૂં—(સામે આવી) બોલો વ્હાલા ચાહે તે બોલીલો. તમારા હાથમા મારૂં લાચાર ગરીબ હૈયું છે, તેને તમો ભાંજી નાખવા ચાહોછ પણ એ ભાગવા લાયકનું નથી. એ કંઈ તકદીલી બિલોર નથી પણ પોલાદ જેવું સંગીન છે.

જેહાંગીર—(હાથ પકડી) ત્યારે શું તેં મારૂં જીગર ભાંજ્યુ નથી ?

મેહેરૂં—વ્હાલા જે જગ્યાપર તમો તમારો દરેક કદમ મુકોછ તેને પણ હું ચાહુંછ ? તમારી હાજરી એ તો મારૂં જીવન, મારૂં સુખ, મારી તમામ દુનીયા છે ? તમે મારૂં અંતઃકરણ હજી પીછાન્યું નથી.

જેહાંગીર—તારૂં અંતઃકરણ રબર જેવું છે, તેને ચાહે તેમ તાણી શકાય તેવું જુઠું છે (ચીચવાઇ) નાપાક હું શું કરૂ ? આજ વેર કદી કોઈ મરદ યા ઓરતે અમારા ખાનદાનને ડાઘ લગાડયો નથી, પણ તેં ? તેં તો અમારા નેક નામને ડાઘ લગાડયોછ ? તુને શું સજા કરૂં ?

(જેહાંગીર કાંઈ શોધેછે મેહેરૂં ધભરાય છે.)

મેહેરૂં—જેહાંગીર મારીપર દયા કર ? હું જુઠી નથી. ભવિષમાં તારી જીંદગી પસતાવામાં ગુજરે તેવું પગલું ના ભર. હું ખુદાના કસમથી કહુંછ કે મારી હાલત દયા પાત્ર છે.

જેહાંગીર—દયા ? તારે માટે છેજ નહિ. તું એખલા મારી તરફ નહિ પણ ખુદાના નિતીમાન કાયદાને, તેમ આય નિર્દોશ બચ્ચાં તરફની ફરજને (બચ્ચાને બતાવેછે) પણ તેં તરછોડીછ, ને જેને તું ચાહતી નથી તેને સંધી બીજા સંગ છુપો પ્યાર

કરેછ ! તારી સામે હું ખુદાને ઉશ્કેરીશ ! મારી ફરીયાદ તેની દરગાહે પોહચાડીશ ! ને તેની સજા હું તેનેજ સોંફશ (વિચારી) એક અબળા એક મરદ સાથે ન કરી શકે તેવી દગાઈ તું મારી સાથે રમીછ, તો તેનું પરિણામ કેવું આવેછ તે તું જોજે.

મેહેરૂં—તમે શું કરવા માગોછ ?

જેહાંગીર—(ધિક્કારથી) જા હમણા મારી નજરથી દૂર થા, નહિ તો ઉશકેરાટમાં હું મારી ખાનદાની ઇજ્જત, તારી હયા, સર્વેને ભૂલી કંઈ બુરૂં કરશ.

મેહેરૂં—ઓ ખુદા ? ખુદા ? હવે શું કરૂં ?

જેહાંગીર—જા દૂર જા ! મને એખલો પડવા દે ?

[મેહેરાં ધભરાય છે, જેહાંગીર તેણીને હડસેલી ઓરડો બંધ કરી, નીસોસ બની સોફાપર પડી બન્ને હાથે માથું પકડી વિચાર કરે છે.]

જેહાંગીર—મારા સુખનો પ્યાલો છલાછલ ભરાઇ રહયો કે તેને હું નોશ કરવા ગયો, તેવો તે છીનવી લેવાયો. મારા મોહબતના મંડપ ઉપરના બાઝેલા પુરાણ ફુલોને જેવો હું તોડવા થકી સીઢીપર ચઢયો, તેવી તે સીઢી તોડી પાડવામાં આવી ? હું પરણેલો છેઉં ? મારા સુખના સાત વર્ષ કેમ પસાર થયાં ? તેની મને ખબર નથી. (બચ્ચાના પલંગ ઉપરની કુરતની ઉચકી તેને 'કીસ' કરવા જતાં અચકી હટેછે) મારૂં એક પુરૂં ફરજંદ ? કેટલું નિર્દોશ ! કેટલું ફરેસ્તાઇ સુરત ધરાવનારૂં છે ? (જોઇ કમકમી) એ પણ તેજ નઠ્ઠસ સીપમાનું મોતી છે ? એની સુરત પણ તેના જેવીજ છે. એ મારૂં બચ્ચું છે ? ખુદા ! ખુદા ! એ કેવો ખ્યાલ ? જેવી એ મને બેવફા બનીછ, તેવી આય ફરજંદ તરફ પણ હશે ? તેનું ઉપજાવેલું બાળક એ મારૂં નથી. જે જે ચીજ તેની છે તે મને મનસે ઝેર છે. એને શું કરૂં ? તેને શું કરૂં ? એક તરફ ખાનદાની ઇજ્જત નામનાનો ખ્યાલ ? બીજી તરફ બેવફા ઔરતની બેહયાઇનો સંતાપ ! મને હવે આણી ભસમ કરશે.

[અગાસી બહાર ખખડાટ થવો, જેહાંગીરનું ચોકવું. બતીની સ્વીચ દાબી અંધારૂં કરવું, ને પીસ્તોલ શોધી લાવી અંધારામાં ટટોલતા શોધવું]

એ શાનો અવાજ ? હાંય નહિ એ કોઇ એનો લવ્વર હોય ? હા તે પર મારો કીનો લઉં ?

[મંચી મકકારો ધીમેથી અગાસી ઉપર ચઢી અંદર ઉતરી ચોર ફાનસે અંદર બધે નજર નાખે છે.]

મંચી—(ટટોસતાં) હમણાં સુધીતો કોઇ નડયું નથી. બંદા તારૂં મીશન અહીં સુધી સહીસલામત પુગુંછ ? હવે તારી તપાસ પુરી કરી ને કમીશન વસુલ કર.

[તેટલાં જેહાંગીર તેને ગલચીમાં દાબી બીજે હાથે સ્વીચ ખોલી લાઇટ કરે છે.]

જેહાંગીર—બદમાશ ! ચોર !

મંચી—બ બ બ બ ! હું હું હું કાંઇ ચોર નથી મને જવાદે ? ગરીબ માણસછું.

જેહાંગીર—તું કોણ છે ? તારૂં કામ શું છે ?

મંચી—બધા ખીસા કાતરૂઓમાં હું ફકત એક સાચ્ચો બોલનાર પ્રાણી છેઉં. ભાઇ હું તો અમસતો આય ઘેરની તીજોરીની સહી સલામતી જોવા તપાસવા દાખલ થયો, ભુતમાંમાને હાથે સપડાયો, હવે કંઇ દયા કરો તો નહાસી છુટું ?

જેહાંગીર—તું ચોર બદમાસ છે ? (તપાસી) ઠીક છે. (વિચાર કરી મનસે) હા એક આબાદ ખ્યાલ મને સુઝેછ. હવે મેહેરાં પર એવું વેર લેવું કે જીવતા જીવત તમામ ભવ સંતાપમાં બાળી મારગે લાગે.

મંચી—મારા મેહેરબાન ? કોઇ પોલીસના ભોંસીયાને સોંપવાનો વિચારતો નથી કરતા ? મારો બાવો કરૂં. હવે તમારા ઘેર તરફ કદી ઢુંકીને પણ જોવશ નહિ.

જેહાંગીર—ચુપ ધીમે બોલ.

મંચી—કોઇ ભલું માનસ જણાયછ હો ?

જેહાંગીર—પોલીસને સોંપવાનો વિચાર પછી કરશ, પણ જોરે હું તને એક ચીજ સોપું તો તું તેને સાચવશે તો હું તુને ને હાલ કરશ.

મંચી—બોલીદેની મારા બાપ ? બંદા તો તમે જે કેહવો તે કરવા તમારો બંધાયલો ગુલામ છે.

જેહાંગીર—તને એક નાહનું બચ્ચું સોપુંછ તેની પરવસી કરવા તને એક રકમ આયજ ઘડીએ રોકડી મળશે. તહારે તે બચ્ચાને

તારી સાથે રાખી, તારો દરેક હુન્નર શીખવી, એવો તરબેજ કરવો કે નહાની ઉમરમાં તે જેલની જત્રા કરવા ચુકે નહિ, તારા નામને એબ લગાડે નહિ, ને તારે કદી આ મકાન તરફ ધુકીને જોવું નહિ.

મંચી—લાવરે મારા બાપ, એવી કંઇ તક ઘડી ઘડી મળેછ ?

જેહાંગીર—પણ જો ફરી કોઇ વખત નાણા ઓકાવવા અત્રે આવશે તો તને મારૂં છોકરૂં ચોરી જવાના ચાર્જમાં સપડાવી પોલીસને હવાલે કરશ.

મંચી—મારા બાપ ત્યારે તો તું સુખી રહે. મને તો આવા નહાના શાગરીદોનું તો ઘણુંજ કામ છે. હાલમાં તો બે ત્રણ ચેલાઓ મારી "કોલેજ ઓફ રોગરીમાં" કેળવણી લેછે, તે બધા રશીયનોનાં બચ્ચા છે, પણ આવા ખાનદાની ચેલાઓ કહાં મલેછ ? કે અમારો ચોરીનો હુન્નર સારાં ભેજાવોને શીખવી હુન્નરને ખીલવીયે ?

(દોલીને ઉંઘરેત હાલતમાં ખોળામાં લાવેછે.)

જેહાંગીર—(પ્રથમ નોટો આપી પછી બચ્ચું આપતાં) લે આય તારી ઇમાનદાર નોકરીના વચનના બદલા તરીકે અગાઉથી કિમ્મત આપુંછ. જોજે સેહેજે ગફલત ના કરતો, નહિ તો તારી મુંડી મારા હાથમાં છે, તે યાદ રાખી ચાલજે.

(બચ્ચાને મંચી ખોળામાં દાબી જવા કરે છે ઠેકરાતાં બચ્ચું ચોકે છે.)

દોલી—માયજી ? મમા ? (જોતાં) પપા ? મને શું કરોછ ? એ કોણ ? મને લેવોની પપા ? (મંચી તેનું મોહનું દાબેછે.)

જેહાંગીર—ચૂપ ? જા,—જા—એ તુંને કંઈ આપશે (બાનુ) બચ્ચાને છાતીસે દાબી લઇજા, દૂર થા. મારી બાપીકી લાગણીને નરમ બનાવવાની તક મળે, તે આગમજ મારી આંખોથી દૂર થા, એને લઇજા; નહિ તો મારી મતી બચ્ચાના પ્યારની લાગણીથી ફરી જશે ! મારા વેરનો ખ્યાલ હૈયામાં સમી જશે.

[જેહાંગીર ઉપલું આંખે હાથ દઇ બોલેછે, તે દરમ્યાન દોલીને ઉપાડી મંચી બારીએથી કુદી પડેછે. તે સમેત દોલી ચીસ મારેછે.]

દોલી—આ માયજીરે?

[બહારથી મેહેરાં બારણું ખખડાવી મુકેછે.]

મેહેરૂં—આવી દીકરા. જેહાંગીર બારણુ ઉઘાડો? મારા બચ્ચાને શું કરોછ? મને મારી નાખ પણુ મારા બચ્ચાને નહિ?

જેહાંગીર—(છુટકારાનો દમ ખેંચી) હા! હવે મારૂં વેર સમાયું (બારણું ખોલી) ના ઘભરા, મેહેરબાનું ધીરાં પડો.

મેહેરૂં—મારો દોલી કહાં છે?

જેહાંગીર——ધીરી પડ, ના ઘભરા. તેં મારા સુખને તારી બેવફાઇથી નાબુદ કીધું તેથી મે પણુ તારા સદાના સુખને નાબુદ કીધુંછ.

(મેહેરૂં શકમંદ બની ધ્રૂજેછ.)

મેહેરૂ—જહાંગીર એ શું બોલોછ? મારા બચ્ચાના જાનને કંઇ અલવલ આવીછ તો હું શું કરશ? હું શું કરશ? (ઘભરાટથી દોડી પલંગપરની કુરતની કાઢી જોતાં બચ્ચું જનાતું નથી) મારૂં બચ્ચું મળે નહિ! જેહાંગીર બોલ મારૂં બચ્ચું કહાં છે? લાવ મારા દુનિયાઇ સુખને કહાં નાખ્યું? તું તેને મારી નાખે એવો શયતાન બાપતો બનશે નહિ?

જેહાંગીર—(થંડેપણે) મેહેરાં હવે ના ઘભરા, મે તેને મારી નાખ્યો નથીને તે કદી મરશે નહિ? પણુ તે કદી તુને પાછો મળી શકશે નહિ, તેમ તું તેને શોધી પણુ શકશે નહિ.

મેહેરૂ—(જેહાંગીરના બન્ને ખભાં પકડીને હીલવે છે.) મારૂં એક પુરૂં ફરજંદ મને આપી દે? મારૂં તે સુખ હતું, મારૂં જીવન હતું.

જેહાંગીર—એમ ઘભરાયછ કાંય? તેં મારા પ્યારને તુચ્છ ગણી મને ધિક્કાર્યો! મેં આજથી તારા ચાહને તુચ્છકારી તારૂં પેદા કરેલું નજીસ ફળ—તારૂં બચ્ચું એક ચોરને સોપ્યુંછ, હમણાજ એક ચોર ચોરી કરવા અત્રે આયો હતો, તેને પકડતાં મને સારો વિચાર સુજયો, તેથી મે તેને રોકયો, તારૂં બચ્ચું તેને એવી રીતે સ્વાધીન કીધુંછ કે તે તેના જેવોજ એક અથંગ ચોર બનશે.

મેહેરૂં—(છેડાઇ પડેછે) આ શયતાન! તું ઇનસાન છે કે કોઇ? તું મારો ધણી છે કે બચ્ચાનો વેરી? લાવ મારા બચ્ચાને શોધી લાવ.

જેહાંગીર—તારા બચ્ચાંને હવે શોધવું હોય તો જાણીતી ગુરંગોમાં જઇને તપાસ કરજે. કદાચ તે તુને ત્યાં મળશે. તારા કરતુકી હૈયાને ત્યારેજ રાહત મળશે.

મેહેરૂ—(ઉશકેરાટમાં બેહોસ બનેછે) મારૂં બચ્ચું? દુનિયામાં તે એક પુરૂં મારૂં સુખ હતું? તેને તેં કેવી રીતે પાયમાલ કીધુંછ? વેહેમના ઝનુનથી આંધળો બની તેં તારા ને મારા સુખનું સત્યાનાશ વાળ્યુંછ. આજથી! આય પળથી! જ્યાં સુધી મારૂં બચ્ચું મને મળશે નહિ, ત્યાં વેર તારા ઘેરમાં રેહવું પણ હરામ છે! તારી હાજરી પણ હરામ છે! તારીપર મારો ધિક્કાર! સદા ધિક્કાર છે!

[મેહેરાં ઉશકેરાટમાં જમીનપર પટકાઇ બેહોશ થઇ પડે છે. જેહાંગીર દીગમુઢ બની જોતો ખડો રહે છે.]

જેહાંગીર—ઓ ખુદા! મારા સુખી સંસારનો આખરે આય ફેજ? મારા સુખી ઘરને હવેતો છેલ્લી સલામ.

[જેહાંગીર પોતાના સુખના ભંગનાં સંતાપથી ઝનુની બની પોતાની ઉપરજ ગુસ્સો ખાલી કરતો જણાય છે.]

૧ લો અંક સમાપ્ત.

૧ લા ને બીજા અંક વચ્ચે સાત વર્ષનો ગાળો છે.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૧ લો.

પ્રવેશ—અગીઆરી સામેનો મોહોલો.

[જમણી તરફ ઝુંપડી છે. ડાબી તરફ અગીઆરીનું દરસન. હેઠળ ઉતરતી સીઢી. વચમાં એક તરફ વીકો ફાટાતુટા કપડા સાથે સ્ટુલ ઉપર બેઠેલો ઝુંફાતો જણાય છે.]

વિકો— ગાયન.

એ જગ ચિંતા કરસે પેટની
સાધન સંપત ચાહે સહુ કોઈ
આ જનમ વિધીછે, વેઠની, વેઠની—એ જગ.
રથ ચીતે જે તે મન ધનને
પ્રિત નીત કરે ધન લુટની;
ભક્ત જનો કે સધન જનોને
ચાહા સદા, મન પેટની.—એજગ.

વીકો—(હાંસતાં સેહેજ) ખુદા ગરીબો માટેજ દુખો કાંય સરજતો હોશે? ગરીબઇને લીધે સખત વહીતરં, ચાલુ વેઠ કીધા છતાં પેટ પુરતી પણ રોજી મળતી નથી, ત્યાં દવાદારૂ માટે કહાંથી પૈસા લાવીયે? (હાંસેછે) દોલી હજી આયો નહિ? એ વળી મારા થકી કહાં કહાં મજુરી કરતો ફરી, થાકી ધામીને આવશે, ને પોતાની સખત કમાઇના પૈસા મારી બિમારીપર ખરચશે. કેવો દયાળુ? પરગજુ? ને દીલસોજ છે? વીકા તારી આય લાંબી હયાતી પણ તેનેજ આભારી છે. ખુદા તું એને સદા મારે માથે કાયમ રાખજે.

[વીકો હાંસેછે. હાંસતાં ઝીમઈ નીચી મુંડીએ બેસે છે. દોલી ફાટાતુટા કપડા પેહેરેલો ખુશ ખુશાલ લલકારતો દાખલ થાય છે.]

દોલી— ગાયન.

આવો ખુશી થઈ સંગમા રે આજ.—આવો
લાગ ફાવતાં ગજવાં ચાંઉ કરવા,

આભુકાર બની ફરીયે હાઉ કરવા,
ઈંડા ઉછાળતાં, કેળાંબી ખાતાં,
મીઠાઈ ચથરતાં, ફરીયે પમરતાં.
રંગીલા ફરીયે ઢંગ રંગમારે આજ.—ગાવો.

કામકાજમાં કંઇકનું થાંઉ કરતા,
તફરમચીમ સધર હાઉ કરતા.
હુન્નર અજમાવતાં, નામના ફેલાવતાં
ગજવાં કાતરતા, નથી શરમાતા.
ભમીયે હમે તો ખુશ ઢંગમારે આજ.—ગાવો.

દાલી—વીકા હજી અંહી ખુલ્લી હવામાંજ પડી થથરેછ કે ? જા અંદર જઈ સુઈ જાબા. જો હું આય તારે માટે કંઈ સારૂં સારૂં લઈ આયોછ.

વીકો—મારા વહાલા ભઈ તું કેટલો ભલો ને મયાળુ છે ? તુને જેબી કાંઈ બહાર ખાવાનું મળેછે તે પોતે નહિ ખાતાં મારે માટે બાંધી લાવેછ. (ખાંસે છે.)

દાલી—જોની હું મેહેનત કરૂંછ. તેથી મને ભુખ નથી લાગતી; તું બીમાર છે, દુખી છે, તેથી તુને ખોરાકની જરૂરત છે.

વીકો—નહિ બા તું જુઠું બોલેછ. તું મેહેનત કરેછ તેથી તુંને ભુખ ઘણી લાગવી જોઇએ. હું પડયો રહુંછ તેથી મારી ભુખ મરવી જોઇએ.

દાલી—જોની, આજે મને ત્રણ ઠેકાણે ખુમચા લઈ જવાની રોજી મળી અને મજુરી સાથે ઉપરથી આય સોજું ખાવાનું પણ મલ્યુંછ તે તું ખાઇ જા. કાકા મંચી જોશે તો વળી બધું ઝુટવી ખાઇ જશે.

વીકો—ગઈ કાલે તું ધંબારમાં મજુરીએ જઈ સખત વહીતરૂં કરી બુક બાચક મજેનું જેવું ખાવાનું લેતો આયો તે ચાંદન ફુઈ પોતેજ ચપાટી ગીયાં, અને મને એમનો એમ ભુખો સુવાડી દીધો.

દાલી—વેકબા લે જલદી ખાઈજા. જો આય બાફેલા ઇંડા કેવાં મજેહેના છે ? તુને તો એવું સોજું કદી ખાવા મળતું નથી. હું તો બહાર ફરૂંછ તે ઘણું ખાઉંછ (આપે છે.)

વીકો—તું જુઠું બોલેછ દોલી. મને બધું સારૂં સારૂં ખવાડી દઈ પોતે ભુખો રહેછ તે આ મને નથી ગમતું. (હાંસેછે.) લે તુંખા હું ઘણું ખાવશ તો હાંસો ઉભરશે.

દોલી—ડૉકટરે કહ્યુંછકે તુને સોજ્જો ખોરાક આપીયો હોય તોજ દવા કારગત લાગે. કેમ વીકા દવા પીધી કે ?

વીકો—નહિબા મને દવા પીતાં ઉબક આવેછ.

દોલી—એમ હઠીલો ના થા વીકા. આપરી મદારત કરનાર ને બરદાસ્ત લેનાર કોણ છે? આપણુને આપણું નીભાવવાનું છે. કાકા, ફુઇ તો આપરાં દુશમેન છે તે નથી જોતો વારૂં ?

વીકો—(હાસીને) આપણે બન્ને માયબાપ વીનાનાં નિરાધાર છિયે. (કોટી કરતાં) દોલી તારાંમાંજ મારી દુનિયા છે, ને હું જીવુંછ તે તારી બરદાસ્તથીજ હૈયાતી ભોગવુંછ. મારાથી તું કદી દૂર ના થતો. મારાં હૈયાનો દરેક ધપકારો કેહેછ કે હું તને ને તુનેજ ચાહુંછ.

દોલી—ચાલ એ વાત જવાદે ? હું દવા લાઉં તેનો એક ગોટ પી જજે. આપુને દવાના પૈસા કયાં આપવા પડેછ ? એ તો ધરમી દાતારોએ આપરા જેવા નાચાર નિરાધારો માટે દવાખાના બંધાવ્યાછ, તો તેઓના આભારને સાચ્ચા નિવડવા આપુને તેઓ તરફથી જે ન્યામત મળેછ તે સ્વિકારી આપરાં દુખ દરે કરવાં જોઇએ.

[તે દવા લાવવા જાય છે. મોટી વ્હીસકીની પેંટમાં ભરેલી દવા લાવે છે.]

વીકો—જેમ તું કહે તેમ હું ચાલશ, લાવ ભઈ લેતો આવ.

દોલી—બધા ભાગ જેવાને તેવાજ છે, લે એક ગોટ પીની.

[વીકો શીસી મહોને લગાડી પીએ છે, મોહ કુમળાવે છે, તેટલાં મંચી મકકારો ને ચાંદન દાખલ થઇ, વીકાને કંઇ પીતાં જોઇ મંચી બાટલી ઝુંટવે છે.]

મંચી—ચાંદન જોયું ? હું કહુંછની ? મારી દારૂની બાટલીનું તળીયું રોજ પોતાની મેળે કેમ આવેછ તે ? આજે જણાયું કે આ-યજ નાપાક દુકતાઓ કેથા પી મરતા દેખું. (પોતે દારૂ સમજી ગોટ પીએ છે પણ કડવી દવા જણાતાં થુકે છે) થુ થુ ? થુ નાપાકો. એ તો કોઇ દવા બળીછ.

દોલી—(કુદાકુદ કરતાં) કેવી મઝાહ પડી ? હા હા હા મંચી કાકાની હુ રે રે રે.

ચાંદન—મુવા દોલીને ચેચી ઘણી વધીછ જો ? પણ એ મુવો ગમે તેવો છે પણ હજી કામનો છે. દોડી ધામીને રોજનો પાન પાવલો કમાઈ લાવેછ, પણ આય ભસ્તેગીયો વીકો માંદ લાગો તદન માથે પડયોછ.

મંચી—(ટપલી મારતાં) જો વીકા એમ પાડાનીકાની પડી રહી કાંસી કરાછ ખાવાપીવા માટેની આય ધરમશાલા નથી, સમજ્યો ? હવેથી બહાર મજુરી કરવા નહિ જશે તો મારી નાખસ, દુર ગગડી નહિ મરાય તો આય અગીયારીના દરવાજાપર બેશી હાથ ઓરશે તો કંઇ પાન પાવલો મલી જશે, સમજ્યો ? (મારવા જાય છે)

[દોલી બાંહે ચઢાવી વીકાનો બચાવ કરેછે.]

દોલી—એને હાથ લગાડયોછ તો તમે તમારૂં જાણજો. એને આંગળી તો લગાડો કે પછી જુઓ તમારૂં મ્હોનું, મારે નાંખલે હાથે કેવું રંગી નાખુંછ ?

ચાંદન—મરેરે મુવો, અરીમખરીમ જેવો હવે થયો તે વડાં વડેરાંઓની શરમ તો કરી મર ? મંચી ભાઈ, મેં તમુને લાખ વખત કહ્યું, એ મુવા બન્ને ને છુટા છુટા રાખો. મુવા બન્ને મતલબી છે, (પોટલું જોઇ) જોવું આય પોટલું સાનું લાયોછ ?

મંચી—આય સોજું સુતરૂં કહાંથી લાયો ? કેમ બચ્ચા ખુમચામાંથી તફરાવી લાયો કે ?

દોલી—એ તમારા માટે નથી લાયો. એ તો ખાસ વીકા માટે માંગી ટાંગીને લાયોછ.

ચાંદન—(ઝુટવતાં) લાવની મુવા મને જરા ચાખવા તો દેની ? જો જો મુવાઓ એખલા એખલા ખાશો તો તમારા પેટમાં ચુંકો ચાલશે.

મંચી—આય મરી ચરી રહેલા બરીમલ વીકા માટે એવું એવું ખાવાનું હોય કે ? જા કંઈ બીજું કામ કાજ સોધી કાઢ ને સાંજ સુધીમાં કાંઈ કમાઈ લાવ. નહિ તો બન્નેની પીઠ ચાબકે ચાબકે ફાડી નાખશ.

[બન્ને જણાને ધક્કા મારી કાઢેછે ને પોતે ખાય છે. દોલી વીકાનો હાથ બગલમાં લઈ ખુશહાલ ગેલ કરતો જાય છે.]

ચાંદન—એ મુવો દોલી તારો ધંધો ચલાવે તેવો નીવડશે હો કે? ભસતે ગીયો કેવો મજેહનો સાટકા જેવો ખીલી નિકળયોછ જો? એના માય બાપ કોઈ દિવસ તુને દેખાય કે મંચા? જોની કંઇ બીજું ઓકાવી સકાય તો ઓકાવની, આપરૂં ઠીકું હવે તો ભઇ લંગડું પડતું ચાલ્યુંછ જો?

મંચી—એ દોલીને તેના બાપે સોંપેલો ખરો, પણ તેમ મારાથી તે પુરવાર થાય તેમ નથીની? તેને દમ કસી પૈસા ઓકાવવા જતાં સામો મને પોલીસમાં સોંપસે તો કમબખતી, ભાંસીયાઓ તો મને કોઇ બહાને ઝીલવા તૈયાર ઉભેલાજ છેની?

ચાંદન—આએ મુવો દોલી પોતાના ખાનદાની ખવાસ મુજબ વરતે હો. એણે તારાં લખ્ખન પણ તેવાંજ લીધાંછે. હવે જલ્દીથી જેલની જાત્રાએ જાયતો સારૂં, કે તારો આપેલો કોલ ખરો પડે ને એ મસે આપુને કંઇ ઇનામ મળે.

મંચી—હું પણ તેવીજ તક સોધુંછ રે? નહિતો એ જહાંગીરનાજ ઘેરમાં અંધારી રાતના ધાડપાડીને એના ખુદ, દીકરા દોલીનેજ ઝીલાવી ઉપરથી તેને ચીરશું; કેવી તાલ છે?

ચાંદન—(ઉછલીને ઓવરણા લેતાં) હું મરૂરે મરૂ ભઇ થતા પરથી. બાપદાદાનું તું નામ રાખે તેવોજ છે જો.

[જમસા સાથે તુરાબખાં દાખલ થાય છે.]

મંચી—ઓહોહોહો જમસા, મહીનાઓ પછી કહાંથી આયો? એ આએ લફરૂં કોણ?

જમસો—એવણ ઉસ્તાદ તુરાબખાં છે. એવણનું મોટું તાલીમખાનું છે. ઘણા અશરાફ છે, આપણા જેવા નેક શાગરીદો તો એમના તમામ ગામમાં ફેલાયલા છે.

મંચી—(નમીને સલામ કરતાં) ઉસ્તાદજી, ઉસ્તાદજી, ઠીક આયા. ગરીબના ઘેરમાં ભલે આયા.

તુરાબખાં—મેરે તાલીમખાનેમે પારસીલોગ બહોત આતે હયે, મય ઉનકો અખાડેમેં ઉતારકર એસે ઉસ્તાદ બનાતાહું જો દાવપેચ ઓર અપની મકકારીઓંસે પોલીસ કોનસટેબલકોભી ખાતીરમેં નહિ લાતે હયે.

મંચી—વાહ વાહ? તારા જેવા નેક ઉસ્તાદ સાથે ઓળખાન થવા માટે હું ઘણો કિસમતદાર કહેવાઉં. આઇએ બઇઠીયે.

તુરાબખાં—ફુજુલ બાતોંમે વકત બરબાદ કરના અચ્છા નહિ. દિનરાત હમકો તો પૈસે કમાનેકી ફીક્ર બહોત બડી હય. સુનીયે, એક મશહુર શાએર કયા કહેતા હય?

મુખમ્મસ.

જીસકે નસીબ જર હય, હરચંદ બે હુન્નર હય
સબસે અજીજ તર હય, જો કુછ કહો સો જર હય.
જરબીન નહિ હય જુરાઅત, જર બીન નહિ શુજાઅત
જર દીનકી ઇમારત, જો કુછ કહોસો જર હય.
જર સબકો છીપાવે, અસરાફ કર દીખાવે.
હજરત મીયા કહાવે, જો કુછ કહોસો જર હય.

તુરાબતાં— ગાયન.

મજુદે મલાયક હું મય આદમ, કીસકો તુજને સીજદા કીયા
બુતમે દેખા કયા હય તુજમે, તુજમે હય ખુદ જાતે ખુદા.
ખુદીકા પરદા અયસા છાયા, દિલપર તેરે અય ગાફીલ
ફુટ ગઇ જબ દિલકી આંખે, નજર ન આયા તુજે ખુદા.
ચારો અનાસર, તેરે અંદર, પાંચવા જાતે તુજમે નુર
જાનો જહાં સબ દુજ દિલ એ હય, તુજસે બેહેતર હય બહાં કયા?
ચાંદ સુરજ સબ તેરે ખાતર, ખીજમતગાર બનાયા હય
અબતક તુને ઉસે નજાના, જીસને અયસા તુજકો કીયા.
નબી વલી ઔર ગૌસો કુતબ સબ, હામી જામીન નફસકે હય
નફસકા બંદા બના જો કોઇ, અછા ખાસા બુત બના.

જમસો—વાહ, વાહ, કેવી સરસ નસિહત ઉસ્તાદ આપેછ હું? મંચીબા હવેથી આપરાં બધાં કામ ઉસ્તાદજીની સલાહ વગર કરવા નહિ, એવો બા મારો ઠેરાવ છે. એક તો ઉસ્તાદજીનો પોલીસમાં લાગવગ મોટા અમલદારો સુધી ચાલુ છે. તેથીજ તો, એમના શાગરીદો ઠોકેન મોહેલે મોહલે વેચેછ; પણ મગદુર નહિ પોલીસની કે કોઇ એમને છેડે.

મંચી—અરે વાહ? એવા મેહેરબાન મદદગાર મળે તો પછી આપરૂં દલદર જરૂર ફીટશે.

(દોલીને વીકો કંઈ તરકારી લાવેછે, ને ચાંદન ને આપતાં તેણી ખુશી થતી અંદર જાયછે.)

જમસો—મંચી ઉસ્તાદજીની મેનીજ કરવી જોઇએ સમજ્યો? ચાલ પાસેના પીઠાંમાં લઈ જઈ એવણુ સાથે આપણું નક્કી કરીયે ને નાક ભીનવીયે,

[ઉસ્તાદ અખડતા જાયછે તેની પાછળ બન્ને જાય છે. સામેથી અગીયારીની સીઢી ઉપરથી શેહેરીયાર ઇરાની કુચીના ગુરા સાથે આવેછે; તેના હાથમાની કુચીનો ગુડો દોલી ઉડાવેછે, વીકો તેને આંટી મારી પાડેછે.]

ઇરાની—શયતાન જાદાઓ ઉભા રેવ? હુબા રેવ! હવે તુંને નઈ છોરેછ. રોજ રોજ મસ્તી કરેચ, મને સતાવેચ, હવે યાદ રાખજે, પોલીસને તેરી પકડાવેચ, તોજ થંડા પડેછ. (બીજી ગમ જતાં.)

દોલી—હા હા હા કેવી મજાહ પડી?

વીકો—કાકાજી ગુસ્સે ના થાવ. તમે હમુને રોજ મારોચ તે હમે કંઇ તક ચુકવાના છીયે?

[બન્ને દુર થાય છે. ઇરાની બબડતો અંદર જાય છે. બીજી તરફથી બાનુ ને શાપુર અપટુ-ડેટ ડ્રેસમાં દાખલ થાય છે.]

શાપુર—લગભગ સાત વર્ષ થવાં આયા, મારી નાલાયક ચાલના પરિણામને ઢાકવા જતાં મેહેરાએ પોતાના સુખનું સત્યાનાશ વાળ્યું.

બાનુ—મારી ભલી ભોજાઇ? એના જેવી ભલી, બીજાની ઇજ્જત ખાતર સ્વભોગ આપનારી દુનિયામાં થોડીજ ઓરતો હશે. આપણા સુખી મિલાપની સહવારેજ મારી ગરીબ મેહેરાંનું સુખ સદાનું નાબુદ થયું. તે રાત પછી બન્ને જણામાંથી કોઇ કદી આપુને મલ્યા નથી. ઓ ખુદા એક અમારા પાપ થકી મેહેરાંએ શું શું ખમ્યું હશે તેની આજવેર ખબર મળતી નથી.

શાપુર—તારા ભાઈ જેહાંગીરે તે દિવસ પછી તારૂં કે મારૂં મોહનું કદી જોવા ચાહયું નથી. તેને આપરીપર આવો કેહેર શાથી છુટો તે આજ સુધી જણાયું નથી.

બાનુ—હું કેવી ઇંતેજારીથી રાત દહાડો દુવા કરૂંછ કે ખુદા મારી મેહેરાનું ઠેકાણું બતાવે તો હું એનું સુખ ફરી સાંધી આપવા કોશેશ કરૂં?

[બીજી તરફથી કાળા પોશાકમાં મેહેરાં હાથમાં પર્સ સાથે આવે છે. બીજા હાથમાં અવરતા છે. મેહેરાં અગીયારી સનમુખ સેજદો કરી સીઢી ચઢવા જતાં બન્ને તેને ઓળખે છે.]

શાપુર—બાનુ જો એ મેહેરાં તો ન હોય.

બાનુ—(દોડી જઇ) મારી વહાલી મેહેરાં? આ તું મળી? કેવો ખુદાનો આભાર? પણ આય તારો શું અવતાર?

મેહેરાં—સાત વર્ષ પછીજ આપણે મલ્યાંછ. મારીપર ગુજરેલો સીતમ ગઇ રાતેજ વરસ્યો હોય તેવું હજી મને દુખ થાયછ. એ બધું શાથી? શાપુર તારીને બાનુની ઇજ્જત જાળવવા જતાં મારી આ હાલત બનીછ.

બાનુ—મેહેરાં અમોએ તને અજાણતા જે દુખમાં લાવી નાખીછ તે ખુદા કદી માફ નહિ કરશે.

શાપુર—બેહેન એવું તે શું બન્યું? કંઈ બુરું તો નથી થયું?

મેહેરાં—શાપુર ત્હારે ત્યાંથી હું ઘેરે અસૂરે આવી, તે પછી બાનુ પોતાના ઘેરે ગઈ નહિ હોશે, તેટલાં મારા માયનો તાર આયો, તેથી હું પકડાઈ ગઇ, કે મેં મારા ધણીને જુઠી રીતે ઠગ્યો હતો. આથી અમો વચ્ચે તકરાર થઈ. તારી મારીપરના બનાવતી કાગળે તેવણુને વેહેમથી એવા આંધળા બનાવ્યા કે તેવણે મને નીચ ધારી મારીપર બેહદ ગુસ્સે થયા. એટલું કરીને પોતાનું ઝનુન સમાવ્યું હતે તો ખમાતે, પણ તેવણે તો કોઈ ચોરને માફ નિર્દોશ બચ્ચું જે સુતેલું હતું તેને તેવીજ હાલતમાં સોંપી દીધું, ને મને ફરજંદ વીનાની બનાવી.

બાનુ—આ કમબખ્ત જેહાંગીર એને એ શું સુજયું?

શારઝુ—પણ તમે બીજે દિવસે જાહેરખબર કાંય નહિ આપી? અમસા પોતીકાને કાંય નહિ તેડાવ્યા?

મેહેરાં—મને તે રાતના એવો તો શોક સખત લાગો કે હું બેહોશ થઈ તુટી પડી. મારી બેહોશીમાં "બ્રેન ફીવર" થી હું એવી પટકાઈ કે મહીનાઓ સુધી હું કદી સુધીમાં આવી નહિ.

બાનું—આટલું આટલું વીતું ને અમુને ખબરજ નહિ?

મેહેરા—કહાંથી તમુને ખબર પડે? તેવણે મને હોસ્પીટલમાં લઈ જઈ નખાવી; ત્યાં એક વર્ષ પછી હું સાજી થઈ ત્યારે જાણ્યું કે મારાં માયજી પણ તેજ રાતે ગુજરી ગીયાં હતાં ને હું હવે

ધણી માવતર ને ફરજંદ વીના એખલી અટુલી દુનિયામાં રવડતી બની હતી.

બાનું—એહેન તારૂં દુખ સાંભળનારની છાતી ફાડી નાખે તેવું છે.

શાપુર—જ્યારે આજે આપરે મલ્યાંછ તો આજથી હું તમારા ખોવાયલા બેટાનો પતો શોધી કાઢવા મારૂં તમામ સુખ, શાંતી અકારી કરી તેનીજ પાછળ લાગશ. જ્યાં સુધી દોલીનો પત્તો મળશે નહિ ત્યાં વેર હું કદી આરામ લેવશ નહિ.

મેહેરાં—સાજી થયા પછી મેં ઘણી શોધ કીધી, પણ મારૂં બચ્ચું કેથે જણાયું નથી. તેવણ બોલ્યા હતા કે "તુને તારૂં ફરજંદ તુરંગમાથી મળશે", (કમકમી) પણ ખુદા મારૂં બચ્ચું એવા બદબખ્ત જગ્યામાં મળવા કરતાં તું તેને તારી ગોદમાં ઉઠાવી લેશે તો તારી રેહેમ મારીપર ઉતરેલી હું સમજશ.

બાનું—એમ ના બોલ બેન! ખુદા તો તારા જેવી નિર્દોશને સુખીજ કરશે. આજ, કાલ યા આયંદે તને તારૂં સુખ મેળવી આપસે.

શાપુર—આજે અમારા ધન ભાયગ કે તમે અત્રે મળી ગીયાં.

મેહેરાં—અમારા લગન આયજ પાકમકાનમાં થયાં હતા, તેથી હું દર વર્ષે મારા લગનના યાદગાર દિવસે આય પાક અગિયારીમાં આવી બંદગી કરૂંછ કે, "ખુદા મારા એક પુરા બચ્ચાને જ્યાં તે હોય ત્યાં નેક હિદાયત ભર્યું સુખી રાખે ને મને મેળવી આપે. (રડી પડેછે.)

બાનું—તારા જેવી નિર્દોશની દોઆ આય પાક દરગાહમાં જરૂર કબુલ થશે, ખુદાની રેહેમ ઉતરશે.

[દોલીને વીકો ગળામાં હાથ ભેળવી પાછળથી આવેછે. દોલી વીકાને ઇશારતથી સમજાવી હાથ ઓરવા મોકલેછે ને પોતે પોતાનો ચીલ ઝડપી હુન્નર અજમાવે છે.]

વીકો—બાઇજી કંઈ ગરીબને આપશો?

મેહેરાં—(જોઈ જોઇને) જરસ્થોસ્તી થઈ છોકરા ભીખ માંગેછ? ઘણું ખરાબ લગાડેછ.

વીકો—ભીખ નથી માગતોજી, કંઈ સાદું કામકાજ માગુંછ કે ગુજરાન કરૂં. (હાંસેછે.)

મેહેરાં—છોકરા તું બીમાર જણાયછ? (રૂપીયો આપેછે) લે આય રાખ તારા લાયક હું કંઈ કામ સોંપશ. કેમ તારા કોઈ વાલી નથી.? (પસવારે છે.)

વીકો—બાઇજી અમો બન્ને જણા નાવારેસ છીયે. અમારા કાકાનો અમુને આશરો છે, તે ફક્ત સુવા બેસવા માટે ઘેરનો છાંયડો ? પણ ગુજરાન કરવાનું અમારી મેહેનત ઉપર છે.

[ઉપલી વાત એક ચિત્તે ત્રણે સાંભળે છે તેટલાં દોલી પાછળથી આવી મેહેરાની મોટી પર્સનું ઢાંકણું ખુલ્લું જોતાં તેમાંથી નાહની મની પર્સ લઇ લેછે ને ડાહ્યો થઇ ઉભો રહેછે.]

મેહેરાં—(દોલીને ધારી જોતાં) છોકરા તું કંઇ બોલતો નથી ? તને કંઇ જોઇએછ ?

દોલી—તમારો ઘણો આભાર થયોજી. વીકાને આપ્યું તે મને મલ્યા બરાબર છે. હું કોઇ પાસથી ભીખ માંગી ગુજરાન નથી કરતોજી. હું મારી મેહેનતનુંજ મેળવુંછ. (તફરમચીમના હુન્નર જેવા ચાળા કરી વીકાને ખરવા ઇશારો કરે છે.)

મેહેરાં—મારા તરફથી જે કંઇ તુને બક્ષેસ આપુંછ તે રાખ ના ઓસકા. [મોટી પર્સમાં નાહની મનીપર્સ શોધે છે તે જણાતી નથી.]

મેહેરાં—(આસ પાસ નીચે જોતાં) મારી મનીપર્સ કેથે પડી ગઇ દેખું.

[બધા શોધે છે. દોલી સહુથી આગેવાન બની શોધા શોધ કરે છે. ને તેમ કરતાં વીકાના હાથમાં પાછલે હાથે પોકીટ સેરવે છે]

દોલી—અહીં તો કેથે મળે નહિ, કેથે ભુલી આયાં હોશોજી.

બાનુ—એવણે હમણાજ તેમાંથી એને રૂપ્યો આપ્યોની ! તે એટલામાં કહાં ભુલી જવાય ? [ઇરાની હેઠળ આવે છે.]

ઇરાની—બોઇ, બોઇ, શું ખોવાયા ? મને કેહે હું શોધી આપેછ.

શાપુર—આય બાઇની પૈસાની થેલી કેથે ખોવાઇ ગઇછ.

ઇરાની—એ કામ આય લુચ્ચા છોકરાઓના લાગેછ. જેબી કોઇ અંહી ભણવા ગણવા આવેછ તેમના ગજવા એઓ સાફ કરેછ. બડા અથંગ ચોર છે, નાહના છે પણ મોટા બદમાશ છે.

શાપુર—છોકરા ભુલમાં પર્સ મળી હોય યા લેવાઇ ગઇ હોય તો પાછી આપી દે.

દોલી—અમો નિર્દોષ છીયે. અમારી પાસે કંઇ નથી. (પોતાના ગજવા ઉંધાં કરી બતાવે છે)

ઇરાની—એજ અથંગ ચોર છે, એનીજ પાસે છે.

[ઇરાની બન્ને તે પકડે છે. દોશી ઇરાનીને આંટી મારી પાડી નાખી વીકાને સાથે ખેંચી નહાસે છે.]

ઇરાની—અરે કોઇ પકડો પકડો, ચોર નહાસે છે.

[બન્ને દોડી અંદર જાય છે તેટલાં અંદરથી એક સીપાઇ બન્નેને ગલચીમાંથી પકડી ખેંચી લાવે છે.]

સીપાઈ—એ શું ગડબડ છે ? ચોર કોણ છે ?

ઇરાની—આય બોઇ લોગના પૈસાની થેલી ચોરી એ બન્ને નહાસી જાય છે. મેં એમને પકડયા તો મને લાત મારી પાડી નાખી નહાસી ગીયા.

સીપાઇ—તે હવે ઝડતી લેતા જણાઇ આવશે.

[ઝડતી લેતાં વીકાના ગજવામાંથી પાકીટ મળે છે, બન્ને છોકરાં ધભરઇ હરણફાળ થઇ પડે છે, ઇરાની ખુશી થાય છે.]

સીપાઈ—લેવ બાઇ આય તમારી પાકીટ મળી. (આપવા જાય છે)

[બન્ને છોકરાઓને દધાયલા ફીકકા પડેલા જોઇ મેહેરાના જીગરમાં દયા ઉત્પન્ન થતાં તે બાજી ફેરવી નાખે છે.]

મેહેરાં—(વિચાર કરતી પાકીટ જોઇ) એ કંઇ મારી પાકીટ નથી.

ઇરાની—તમારી નથી ? એણે હમણા ચોરીયા, મેં કાનેકાન સાંભળીયા.

મેહેરાં—બાનુ એ આપરી પાકીટ છે ?

બાનુ—(ચેતી જઇ) નહિ એ આપરી પર્સ નથી.

મેહેરાં—શાપુરજી એ પાકીટ આપરી છે ?

શાપુર—(પામી જતાં ફેરવી તોલે છે) નહિ એ આપરી નથી.

સીપાઈ—(મુછ મરડતાં વિચારમાં પડી બન્ને ને છોડે છે) ઘણા અજબ જેવા કેસ છે. એ ઇરાની બુમ પાડી કેહેછ કે એણે તમારી પાકીટ ચોરી ને તેઓના ગજવામાંથી મળી. સાબેતી હાથમાં છે ત્યારે તમો લોગના પાડેછ ? ત્યારે એનું શું કરૂં ? (પાકીટ બતાવે છે)

મેહેરાં—જેની પાસથી મળી તેને પાછી આપી દે.

[સીપાઇ મુગે મોહને તેમને સોંપે છે]

સીપાઈ—તમારા જેવા રખડતા છોકરાઓનું અંહી કામ નથી. ચાલો બદમાશો અહીંથી ચાલી જાવ.

[બન્ને જણા મેહેરાની દયાળુ મેહેરબાનીથી શરમીંદા બની રડતા બીજી ગમ ચાલી જાય છે]

સીપાઈ—એઇ ઇરાની, તમે ખોટી ફરીયાદ ઉઠાવી પોલીસ અમલદારને ઠગીયો, તમારા ઇનસાફ કચેરીમાં થશે (તેને પકડે છે)

ઈરાની—મે નહિ આવવાના, એ બધા લોગ જુઠા છે.

સીપાઈ—તમે નથી આવવાના પણ હમે લઈ જવાના. એ બધા લોગ સચ્ચા જંટલમન છે.

[ઇરાનીને કમ્મરમાંથી ઉઠાવી લઇ જાય છે. બીજી ગમથી વીકા ને દોલી શરમીંદા બની નીચી નજરે આવેછે.]

દોલી—(મેહેરાં પાસે ગુઠને પડી) બાઇજી અમુને માફ કરો. તમો કેટલા બધા દયાળુ છેવ? તમારી આય મતા મે ચોરેલી છતાં તમે ના કાંય પાડી? લેવોજી મને માફ કરો. (આપે છે, મેહેરા લેછે.)

મેહેરાં—છોકરા જો હું સીપાઇને આય મારી પૉકીટ છે એમ કેહેતે તો તુને પોલીસ પકડી જતે. આવી નાહાની ઉમરમાં તુને તુરંગમાં નાખી તારા ભવિષને સદાનો કલંક લગાડતે.

વિકો—બાઇજી એમાં એનો વાંક નથી. દોલી એટલો બધો બુરો કે ચોર નથી. હું બીમાર ચાલ્યા કરૂંછ, તેથી મારા સારા ખાધ ખોરાક થકી ગમે તે ભોગે પૈસા પેદા કરેછ, ને તે સઘલા પૈસા મારી પાછળ ખરચે છે.

મેહેરાં—છોકરાઓ તમારા બન્નેના જીગરમાં હજીબી સારી ખાશીયત છે એમ મને લાગેછ. મારા તરફથી આએ બીજા રૂપ્યા ભેટ આપુંછ તે રાખ. જો તમુને કાંઈ પ્રમાંણીક પણે ગુજરાનનું સાધન મેળવવું હોય તો આએ કાર્ડ આપુંછ તે ઠેકાણે જજો. તમુને આય કાર્ડ વાલો ગ્રહસ્થ જરૂર મદદ કરશે.

(કાર્ડની પાછળ બે બોલ લખી રૂપ્યા સાથે આપેછે.)

દોલી—(ઉપકારના ઉભરાથી પગે લાગે છે) ઓ તમે કેવા ફરેસ્તા જેવા છેવ! હું તમારો આભાર કદી નહિ ભુલશ. કદી હરામની ચીજને નહિ અડકશ (વીકાને પાસે લઇ) વીકા વેક હવે તું

જલદી સાજો તાજો થશે. તારે માટે હું મજેમજેહતું ખાવાનું લાલશ ને ઉંચી દવા પાવશ.

[બન્ને જના ખુશીમાં આવી આભારના હરખથી નાચતા જાય છે. મેહેરાં ખુદરતી લાગણીથી નીહાળે છે.]

મેહેરાં—નીરાધાર બચ્ચાંઓ ! આટલી નજીવી ભેટથી કેટલાં ખુશી થયાંછ ? ખુદા મારે હાથે એવાંજ ભલાં કામ કરવાની સરજત આપ કે મારા જખમી જીવને કંઇ રાહત મળે. (આંખ લુછેછ) બાનું ચાલ ગમે તો તુંબી આતશ દાદગાને પગે લાગવા આવ.

[બન્ને જવા કરેછે.]

બાનું—ચાલ બેહેન હું પણ આઉંછ (જતાં જતાં સ્વગત) જો શાપુર આજ જેવી તક ફરી મળનાર નથી. કોઈબી સુરતે તું અત્રે જેહાંગીરને ખેંચી લાવ, પછી એમના નસીબ; બન્નેનું દિલ મલી બી જાય.

શાપુર—તું એમને વધુ વખત બંદગીમાં રોકી રાખ, હું ગમે તેમ કરી જેહાંગીરને સમજાવી ખેંચી લાઉંછ.

[શાપુર બીજીગમ જેહાંગીરને તેડવા જાય છે. દોલી ને વીકો કાંઇ ખાતા દાખલ થાય છે.]

દોલી—આય બધા રૂપ્યા તું તારી પાસે રાખ. હું તો હવે મંચી કાકાના જુલમથી કંટાલ્યોછ. હું આય કાર્ડ મુજબ શેહેરમાં જઈ કોઈ નોકરી મેળવશ, ને પછી તુને પણ લઈ જવશ. તેટલા દહાડા તુને આય રૂપીયા કામ આવશે.

વીકો—તું મને એખલો છોડી જશે દોલી ? જો દોલી મને પણ લેતો જા, નહિ તો ચાંદન ફુઈ મારો કુટંબો કરી નાખશે.

દોલી—જોની તારી તબીયત તદન બગડેલી છે, તું અંહીજ રેહ, તારા માટે કંઈ કામકાજ શોધી હું તુને પણ મારી સાથે લઈ જઈ રાખશ.

વીકો—પણ થોડા તો રૂપીયા રાખ.

દોલી—મારા કરતાં તુને એ રૂપીયાની અગત છે. તને સારા ખોરાકની જરૂર છે, સંભાળીને ખરચજે, ને કાકા ફુઇથી સાંતી રાખજે જો.

વીકો—પણ તુને કામકાજ મળે ત્યાં વેર શું ખાશે ? લે એક રૂપી આતો રાખ ?

દોલી—આવ તું જેમાં ખુશી તેમાં હું પણ ખુશી. (એક રૂપીઓ લેછે.) જો હવે હરસે ઘેરમાં જઈ કોઈ જોય નહિ તેમ મારા બે ફાટા તુટાં કાપડા ને બુત મોજાં લેતો આવ, કે હું નહસી જાઉં.

[વીકો અંદર જઈ બારીએથી ફાટેલા બુટ, બે શટને સદરાનું પોટકું ફેંકે છે, દોલી તે ઝીલી, તેની પોટલી બાંધી લાકડીને છેડે ઓળવે છે.]

વીકો—દોલી તારા કપડાં એટલાંજ છે.

દોલી—ફીકર નહિ. વીકા તું ઘભરાતો ના હં, હું બે ત્રણ દહાડામાં જરૂર આવી મળશ ને તુને પણ નહસાડી જવશ.

[બન્ને કોટી કરે છે.]

વીકો—(હાંસે છે) તુને જવા દેવા મને જરા થઇ ગમતું નથી.

દોલી—આપશ બન્નેના સારા થકી મને જવુંજ જોઇએ. કાકા મંચી ને ચાંદન કુઇને મારા ફુટીસ થવાની વાત ના જણાવતો હ.

બન્ને— ગાયણ.

જુદાઇના દિન બહુરે સખત જસે
સંગતની યાદ થસે, થસે દુખ ભારે.—જુદાઈ

વીકો— જાન થસે ભાઈ વીન, દુખી અતી
કઠીન કઠીન કઠીન વિચારે.—જુદાઈ

નેક ઉદાર હતો સંગમાં ભાઈ, દુખી બનુ દિલગીર વિચારે
આ જગમાં સંગમાં તું મહારો, સાથ હતો સંગી જાન પીયારો.

[ભેટીને બન્ને છુટા પડે છે. દોલી બીજી ગમ આંખો બોંહે વડે લુછતો જાય છે. વીકો ડુસકે ડુસકે રડી પડે છે.]

વીકો—ગયો? મારો સદાનો સાથી? મારો ફરેસ્તો? મારો રાહબર? હવે દોલી કયારે મળશે.?

[વીકો રડતો આંખો લુછતો એક તરફ અંદર જઈ પડે છે, બીજી ગમથી શાપુર જેહાંગીર સાથે દાખલ થાય છે.]

જેહાંગીર—અમો માટી બૈયર વચ્ચેના કંકાસની તુને ખબર નહિ હોશે.

શાપુર—જેહાંગીરશા મને તમામ બીનાની ખબર મળીછ. મારા ખાતર તમારા સંપીલા કુટુંબનો નાશ થયોછ. તમારૂં ખોરવાયલુ

સુખ ફરી તમુને મળે તે માટે માંશ જેટલો કોઇપણ ઇંતેજાર નહિ હશે.

જેહાંગીર--પણ તું મને અંહીવેર શા માટે ઘસડી લાયોછ ?

શાપુર—નહિ ધારેલાં હમણા મેહેરબાનું મળી ગીયાં, તેવણના મોહને અમોએ તમારા કંકાસની તમામ કેરીયત જાણી, તેથી કદાચ તમો વચ્ચે સુલેહ કરાવી શકીયે, તેથી અંહી લાયોછ.

જેહાંગીર—તે કેમ બનશે ?

શાપુર—પોતાની શાદી જે પાક મકાનમાં થઇ હતી (બતાવતાં) તે આજ પવિત્ર દાદગાહમાં મેહેરાં હમેશાં પોતાના લગનના યાદગાર દિવસે ચાલુ સેજદો કરવા આવે છે, અને આજે તેવણ અત્રે આવેલા હોવાથી અમો સાથે મુલાકાત થતાં આય વિચાર સુજ્યો.

જેહાંગીર—(ઉલટમાં આવી) મારી મેહેરૂં અંહીં આવીછ ? એો ખોદા ? હું કેવું ઇચ્છુંછ કે તે મને માફ કરી મારી સાથે સુલેહ કરે ? પણ ફોકટ ! સાત સાત વર્ષ થયાં તે જ્યાંથી મને જોયોછ ત્યાંથી મારી તરફ તિરસ્કારની નજરે જોઇ દુર નહાસેછ. મને તો તે કોઇ ઉડતો રોગ સમજેછ.

શાપુર—તમે અને મેહેરાંએ સાત વર્ષ વેર જે ધીરજ રાખી 'ખુદાપર **સબર** પકડી છે તે ઘણી સખત છે. પણ તમારી આવી કઠણ ધીરજને પણ ધન છે.

જેહાંગીર—નાચારીએ ! ધીરજનાં ફળ મીઠાં છે, એવી સબુરીપર સબર પકડી બેઠો છું. ધીરજ તો શાંતિને રાખનાર, ઇમાનદારીને સંભાળનાર, પ્યારને ઉછેરનાર, હિમ્મતને વધારનાર, ગુસ્સાને રોકનાર, અદેખાઇને બુજાવનાર અને એ નમ્રતાનો શિક્ષક છે.

શાપુર—તમે ફરી એક વખત કોશેષ કરો. કદાચ આય પાક આતશદાદગાહની બરકતથી તમારૂં કામ આસાન થશે.

જેહાંગીર—(અંદર જોતાં મેહેરૂંપર નજર પડે છે) આહા ! મારી ફરેસ્તા ખસલત મેહેરૂં કેવી એક ચિત્તે તે પાક પરવરની જબાનમાં સર નમાવી બંદગી કરી રહી છે ? ખુદા તેની દોઆ સાથે સાથે મારી પણ તેનાજ જીગરને મળતી દોઆ તારી દરગાહ પાસે છે, તે મંજૂર કર !

[સેજદો કરી આંખ લુછે છે. વાજીંત્ર ધીમે વાગે છે. તેટલાં મેહેરાં નીચી નજરે પાક મકાનની સીડીપરથી હેઠળ ઉતરે છે. જેહાંગીર સામો સેકહેંડ કરવા ધસે છે, મેહેરાં તીરસ્કારથી જોઈ આંખ ફેરવી બાનુ ગમ વળે છે.]

જેહાંગીર—વહાલી મેહેરાં ! આપણે ફરી સુલેહ નહિ કરી શકીયે ? મને તું શેકહેંડ નહિ કરશે ?

મેહેરાં—(તીરસ્કારથી જોઇને) તમે કાંય આયા ? લાવો મારૂં એક પુરૂં ફરજંદ, મારૂં ફરજંદ કહાં છે ? મને રૂસવા કીધી તેની મને પરવા નથી; પણ મારો એકપુરો બેટો ! મારૂં સુખ ! મારૂં કલેજું કહાં છે ?

જેહાંગીર—મેહેરાં જેટલી તું દોલીની હસ્તી માટે નાવાકિફ છે તેટલોજ હું છું. મારીપર ઇતબાર રાખ, તારા મકાનપર પાછી આવ. આપણે બન્ને જણા સાથમાં ખડા રહી તેની શોધ ખોળ કરશું, ખુદા ચાહશે તો આખરે ફાવશું.

મેહેરાં—તમે જુઠું બોલોછો. તમે મારા બેટાને ચોરને હવાલે કીધો. ખુદા જાણેછ તે હાલમાં કયાં ભુખે રખડતો હોશે ! તવળતો હોશે ? યા મરી ગીયો હોશે ?

જેહાંગીર—મેહેરં હું વર્ષો થયાં તેની શોધમાં ફરૂંછ પણ મને તેનો પત્તો મલતો નથી. મારી દોલતની છેલ્લામાં છેલ્લી પાઇ ખરચાશે ત્યાંવેર હું તેની શોધમાં ફરશ.

મેહેરાં—જો કદાપી હું હજી લાંબા વર્ષો જીવશ છતાં હું કદીબી મારા વહાલા દોલીની યાદ મારા મગજમાંથી ભુસાડી શકશ નહિ ? તે મને મહારી આંખોની રોશની કરતાં પણ વધુ વહાલો હતો. જયારેબી હું તેની યાદ કરૂંછ, ત્યારે મારો શ્વાસ રૂંધાવા મંડેછ ! અને જ્યારે તેની જુદાઇની યાદ હૈયામાં ધાઈ આવેછ, ત્યારે તો આતશ પેરે તમામ બદનમાં અગન ઉઠેછે ! તમે જાણુતા નથી કે મારો પ્યાર કેવો અખંડ છે ? મારા જીગરમા જનેતી માવતરનો પ્યાર છે ! જેની સીમા નથી કે છેડો નથી.

જેહાંગીર—હું માનુછ ! મારી ભુલને કબુલ કરૂંછ ! પણ હાલ તું મને માફ કર ! મેં તુને આપેલા ગેરઇનસાફથી જેટલો

બળુંછ તેટલોજ વહાલા ફરજંદને માહરે હાથે ફેંકી દેવા માટે હું રાત દિવસ અંતરમાં ખવાઇ જાઉંછ.

એહેરાં—જ્યારે તમારા જીગરમાં મારા હૈયામાં બળતી આગ જેવી અગન બરપા થશે, ત્યારેજ તમુને મારા જખમની કદર થશે.

જેહાંગીર—મારા હાથે કીધેલા પાપ માટે હું જેટલો દુખી થાઉંછ! તેટલો કોઇ કંગાળ દરદી પણ દુખી થતો નહિ હોશે.

એહેરાં—મને તમો તમારી સાથે રાખવા ચાહતા હોવ, તો મારા બેટાને શોધી લાવો, પછી હું તમારી તાબેદાર થવશ! પણ ત્યાંસુધી હું મારા અંતકરણથી તમુને સદા ધિકકારતી રહેવશ! તુચ્છકારતી જવશ.

[તિરસ્કારથી ચાલી જાય છે. બાનું પાછળ જાય છે. જેહાંગીર હદ બહાર નિરાશ બની તેણી પાછળ દયાથી જોય છે. શાપુર દલગીર બને છે,]

શાપુર—મારી ભલી કોશેસ જરાબી નથી ફાવી.

જેહાંગીર—તે મને કદી માફ નહિ કરશે! હવે શું કરૂં? કહાં દોલીને શોધું? (વિચાર કરતાં કરતાં ઉશકેરાઈ જાય છે.) ખરૂં છે કે પાણી વહેશે નહિ તો દુરગંધી છુટશે. ખંજર ચાલશે નહિ તો તે પર કાટ ચઢશે? આસમાનપર ફરવાથીજ સુર્યની ગતી જણાઈ છે, ચંદ્રમાંપણ તેથીજ મ્હોટાઇએ પુગો છે? અને આસમાન પણ ફરતું હોવાથીજ ઉંચ હાલતે પોહચ્યું છે? તો હું જો દોલીને શોધ ખોળ કરતો ફરતો રહીશ તોજ મારૂં ખોવાયલું સુખ મેળવી શકીશ, એ ખુદાના ઘેરનો અવાજ છે.

[વિચારમાં ફરે છે. તેટલા મંચી મકકારો દાખલ થાય છે. તેની નજર જેહાંગીરપર પડતાં તેને પીછાને છે.]

મંચી—શેઠ સાહેબ? મારા મુરબી? મારો બાપો કરૂં?

જેહાગીર—શું માગેછ?

મંચી—સેવકને ભૂલી ગયા કે? આય બંદો તમુને એક વખતે કેટલો બધો ઉપયોગી થઈ પડયો હતો તે યાદ છે કે?

જેહાંગીર—હું તુને પયછાનતો નથી, પયછાનવા ઇચ્છતો નથી.

મંચી—આય તમારા જુના પુરાણા મદદગારને ભુલી ગીયા કે? તમે મને પેલું બચ્ચું સોપ્યું હતું તે યાદ છે કે?

જેહાંગીર—(હરખથી દોડી જઈ) મારૂં બચ્ચું મે જેને સોપ્યું હતું તે તુંજ કે?

મંચી—હવે મને પયછાન્યો? તમારી સુચના મુજબજ બોલેબોલ મે કામ બજાવ્યુંછ.

જેહાંગીર—(શેકહેંડ કરે છે.) અને તુને જોતાં તો હું ઘણો ઘણો ખુશી થયોછ; મારૂં બચ્ચું કહાં છે?

મંચી—અંહીજ છે. કેમ કંઈ હવે તેની જરૂર પડી?

જેહાંગીર—મારો બેટો પાછો આપ, તું માગે તે આપું. લે પાનસો રૂપીઆ તારી લાયકી માટે ભેટ આપશ.

મંચી—પાનસે રૂપડી? છે: સાત સાત વર્ષ ખવાડીપીવાડી સીધાસાટકા જેવો બનાવ્વો તે પાનસો રૂપડી માટે કે? એ કંઇ અપાય નહિ. હવે તો તે મારો ખાનદાની ધંધો ચલાવવા લાયકનો થઈ પડયોછે.

જેહાંગીર—પાનસો નહિ તો સાતસો, લે હજાર લે (તે નાનું ડોકું ધૂણાવે છે.) ગમે તો પંદરસો લે પણ મારો બેટો પાછો લાવ.

શાપુર—(બન્ને વચ્ચે ખડો રહેતાં) એ એમ માનતો નથી તો જવા દેવ. ચાલો આપરે પોલીસમાં જાહેર કરી છોકરાનો કબજો લઈ શકશું

મંચી—બે વેપારીઓના સોદાની પદણ વચ્ચે એમ વચ્ચમાં ઘુસી માથું મારવાનો કોઇનેજ હક નથી. શેઠ તમે બાજુ જાવ, એ તો અમારા વેપારના વેહવારની આપલે છે.

જેહાંગીર—જો હમણા તો આટલી થોડી રકમ છે. (નોટો આપે છે તે અધીરાઇથી બન્ને હાથે લઈ આંખે લાએ છે) હું અતર ઘડી જઈ બધી રકમ લેતો આવુંછ. તું મારા બેટાને લાવી હાજર કર. શાપુર તું જલ્દી ઘેર જઈ મારી મેહેરાંને લેતો આવ.

[બન્ને જણા બે તરફ ઉતાવળમાં દોડી જાય છે મંચી ખુશાલીમાં નાચે છે.]

મંચી—અલલલલ! આજે તો ઘેર બેઠી લક્ષ્મી પ્રસન્ન થઈ આવીછ. એ તો હું કેથો નશીબનો લીલો હુતો જે સારેજ આયતો

છોકરો મેળવ્યો. હાલતો એ દોલીને સોંપી દઉં, પછી તો નવી તદબીરથી ચાલુ દરમાયે મેળવશ તોજ હું મંચી મકકારો, આંખે બારો, લખ્ખનમાં પુરો ને લંબૂસ જંબૂરો ખરો.

[જાય છે.]

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૨ જો.

ઝુપડી અંદરનો દેખાવ.

[વીકો દોલીની જુદાઇમાં ઝુરપંજર બની વિચારમાં આવે છે.]

વીકો— ગાયન.

ભુલું કેમે ચાહના?
ખમું જુદાઈ જાચના.—ભુલું.

આગલી યાદ બેકલ તનમન, જાન સમાયના
તહારી સુરત કહાં હું દેખું? અનન્ત ચહાયના.—ભુલું.

અનાથના તાત, તુંહીં પરવર, જાન ન માયના
નીરાધારપર કર કરમ તું, હાન કરાવનાં.—ભુલું.

ચાંદન—દોલી, દોલી. વીકા કહાં મુવોછ?

(ચાંદન દાખલ થઇ વીકાને પાંખડી પકડી ઘસડે છે.)

ચાંદન—મુવો એબદસા જેવો ખુણે ખુણે ભરાઇ એના માય બાપને નામે રડતો ફરેછ. મારા હીરા જેવા ઘેરમાં આવા દલદર મુવા કહાં આવી પડયાંછ?

મંચી—ચાંદન એને મરવા દે! દોલીને લાવ, કેમબી કરી જલ્દી તેને પેદા કર (બાજુએ ઘસડી) જોની એ દોલીનો બાપ તેને લેવા આયોછ. દોલીના બદલામાં બે હજાર રૂપ્યા મળશે. ચુપ! એ નાપાકને ના કેહેતી.

ચાંદન—(ધબો મારી) એ મુવા ભસતે ગીયા વીકાને કહારની પુછું છ કે દોલી કહાં છે? મુવો તો તેનું નામ સાંભળતાંજ રડેછ પણ બોલતો નથી.

મંચી—વિકા જલ્દી બોલ, ખરૂં બોલ? (બાજુ) એ છોકરો નહાસી જશે તો મારા બે હજારપર પાણી ફરશે.

વીકો—કાકા હું નથી જાણુતો, મને ખબર નથી.

મંચી—તુને ખબર નથી? (ગળું પકડી દાબે છે) બોલ હવે તો યાદ આવી કે? ચાલ વેક બોલી દે નહિ તો દમ રૂંધી નાખશ.

વીકો—(ગુંગળાતાં દાસતાં) મને એમ ગુંગળાવી ના મારો? હું બોલુંછ; હું બોલુંછ.

ચાંદન—મુવા ભસી મરની? તારો જીવ નીકળી જાય, મુવા ભસી દેની.

વીકો—તમારા જુલમને લીધે તે ઘેર છોડી શેહેરભણી નહાસી ગીયોછ; કેથે નોકરી શોધવા જાઉંછ એમ કહી ગીયોછ.

મંચી—ગીયો? નહાસી ગીયો? (બાજુ ચાંદનને) મારા બે હજારપર પાણી ફર્યું. હવે તેમને જવાબ શું આપું? (મોટે) એ નાપાકને મારી નાખ, એનીજ શિખવણીથી તે નહાશી ગીયોછ.

[બંન્ને મારવા જતાં વીકો જીવ લઈ નહાસે છે, ચાંદન તેની પાછળ દોડી જાય છે. બીજી તરફથી શાપુર મેહેરાં ને બાનું તથા એક ગમથી જેહાંગીર નોટોના ચોડા સાથે આવે છે.]

મેહેરાં—મારો દીકરો કહાં છે? બોલો? જલદી તેને લાવો.

જેહાંગીર—લાવ મારા બેટા દોડીને લાવ. લે આય તારી દયાનતદારીની કિંમત.

મંચી—મારા મુરબ્બી હું લાઉંછ. પણ-પણ (બન્ને હાથે નોટો લેવા) આતુરતા બતાવે છે) દોલી-દોલી તો-

જેહાંગીર—કહાં છે, લાવ જલ્દી તેને લઈ આવ.

મંચી—(ગંગેટાઈ) તે તો કેથે બહાર-બહાર ગીયોછ.

[ચાંદન ચબરાકીથી વીકાને ખેંચી લાવી તેમના બેટા તરીકે ઠોકી બેસાડે છે.]

ચાંદન—આય વીકો તમારો બેટો-બહાર ગયેલો તે હું લેતી આવેલી. એજ જુઓ, તમારો ખોવાઇ ગએલો બેટો દોલી!

મેહેરાં—(હરખથી) મારો બેટો? (દોડી જઈ વળગે છે) મારૂં કલેજું? એના કેવા હાલ અવતાર?

જેહાંગીર—(શકમંદ બની) મારો બેટો? (મનસે) ખુદા એજ મારૂં ફરજંદ? (વિચારી) પણ મારી મેહેરાં હરખાયછ ને ખુશી

થાય છે, મારૂં સુખ એજ બચ્ચાથી સંધાયછે? (મોટે) ખુદાના શુકર કરૂંછ કે આખરે મારૂં સુખ સંધાયું.

વીકો—મારા જનેતા માય તમે? મારા બાવા તમે?

[બન્ને ને બેઉ તરફથી વળગે છે, વળગતાં હરખથી હાંસતો ઝીમાઇ જાય છે. ચાંદન ને મંચી શકમંદ બની એકમેકને ટીકે છે. શાપુર બાનું વીકાને જોતાં કંઇ અજબ લાગણીથી તલપે છે.]

ટેબલો.

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ—દીવાનખાનું

[એક તરફ અંદર ઓરડામાં જવાનું બારણું બીજી તરફ કરટન.]

કુંવરબાઇ—(મનસે) મે સુનાપર કાગળ મોકલ્યું પણ હજી તેનો જવાબ મલે નહિ. રખે વચમાંજ કોઇએ કાગલ ગડાવ્યું હોય? (શેહેરીયાર જતો જણાય છે.) કોણ શેહેરીયાર કે? કેમ તું કહાં જાયછ? આય મુવો એક બીજે મલત્યો છે.

શેહેરીયાર—બોઇ હું બજારમાં જાયછ. કેમ સું મંગાવેચ?

કુંવર—તું ખરૂં બોલે તેવો તો નથીજ, પણ વારૂં હું એમ પુછું? આજે કાલે યા થોડા દિવસ પર મારા નામનું કોઇ કાગલ લાયુતું?

શેહેરીયાર—બોઇ મને તેના ખબર નથી. હું સું જાને? તારા કાગલ તારા ખાવીંદ ઉખેડેચ ને વાંચેચ. તે તું જાને ને તારી વાત શીહ જાને, અમુને સાની ફીકર? (બીજાસમાં ચાલી જાય છે.)

કુંવર—મુવા બધાં નોકર નફ્ફર પણ મારી સામે ફીતુર રમેચ. એ બધાંને ઘેરમાંથી કાડી મુકસ તાહારેજ નચીંતે જંપીને બેસી શકસ (સુના દાખલ થાય છે) કેમ સુના, તું મુઇ બપોરની કહાં કરાઇતી? ખરૂં બોલ, તારા પરાકરમ કંઇ જણાય કે?

સુના—બાઇ ગુસ્સે ના થતા જો. તે દિવસે તમે મારી બેન ગુલીને નહિ ઘટે તેવું બોલ્યા, મને પણ ગમે તેમ ગાર આપી. પણ મારૂં કંઇ નહિ, પણ ગુલીને સમજાવવા ગેઇતી.

કુંવર—હું સમજુંચ, કહાં ગેઇતીતે ? જોયું ખરૂં કેવું બોલાઇ ગીયું ? મારા ધણી તરફથી તે મુઇને ચેતવવા ગઇતી નહિ ? હુંબી તાહારની વિચાર કરૂંચ કે મારી ચીઠીનો જવાબ સુનાબાઇએ હજી કાંય નથી મોકલ્યો ? પણ એ બધાં મુવાં તમારાંજ કારસ્તાન દેખું.

સુના—પણ બાઇજી મારૂં બધું કેહેવું તો સાંભલસો કે તમારૂંજ બોલસો ? હું તો તમારા કામ થકી.

કુંવર—મારા કામ માટે ? એ તુને તાંહ કાહારે મોકલી ?

સુના—બાઇજી સાંભલો તો ખરાં, તમુને આપરા શેઠપર વેહેમ ઉપજીયોચ તે કંઇ ખોટો નથીજો, એવી હવે તો મારી પકે પણે ખાતરી થઇચ.

કુંવર—શું ? શું બોલી ? તે કેવી રીતે ?

સુના—હું ગુલીને મલવા ગઇતી, તો તાંહ અજબ જેવી વાત સાંભલી.

કુંવર—તે શું ? મારી નજીક આવીને બોલ જોઉં ?

સુના—(આસપાસ જોઇ) જુઓની બાઇજી. આપરા શેઠની એક ચીઠી શેહેરીયારે ગુલીને પોંહચારી.

કુંવર—મરેરે ? માટીડાઓ કેવા કેવા કારસ્તાન કરતા ફરેચ જો ? અરે મુવા શેહેરીયાર, તું મુવો મારા ધણીના કારસ્તાનમાં સામેલ છે નહિ ? પછી પછી ?

સુના—આજે સાંજે શેઠે ગુલીને શાલ ઓઢીને અંહી તેડાવીછ. કે કોઇ તેનું મોહોતું નહિ જોય. (શેહેરીયાર ધીમે પગલે આવેછે.)

કુંવર—કેમ રે મુવા, એમ ચોરની કાની સનતાઇને વાત સાંભલવા માગેચ કે ? ચાલ ચાલતો થા.

શેહેરીયાર—બોઈ ગુસ્સે સાના થાયચ ? કોઈ એક શીઠ આપરા શીઠને મલવા માગેચ, તે કેહેચ કોઈ સબી માટે વાત કરવીચ.

કુંવર—શું સબી માટે વાત કરવા માગેચ ? સુના જોયું મે ધાર્યું તું તેજ ધણી હોશે જો. એમની પાસેથી હવે મને પુરે પુરો પુરાવો મલસે. જા તેમને અંદર મોકલ (શેહેરીયાર જાય છે.) વારૂં સુના, હું નથી આવવાની એમ ગુલીએ લખી મોકલ્યું કે ?

સુના—બાઇજી તે તો ઘણી ધભરાઇ ગેઇચ, તેથી ધભરાટમાં આવસ એમ કેહેવરાવ્યું પણ તે આવે તેમ નથી જો.

કુંવર—ત્યારે તો સત્તર આનાની વાત થશે. જો એવણે પણ તેને શાલ ઓઢીને બોલાવીચ, ત્યારે હુંજ કાંય નહિ તેવી રીતે તેમને મળી ફતેહ પાઉં? જો હું કેઉં તેમ કર. હમણા તું ગુલી જેવીજ મારી કોઈ સાડી લઈને બહાર જા. હું પણ કોઈ બહાનું કાઢી પછવારેને બારણેથી જવશ ને ગુલી જેવી બની ઠનીને સાંજ પરતાં અંહી આવી મલશ. પછી હું છેઉં ને મારા ધણીના લટીયાં છે. એવાં તો પીખશ, એવાં તો પીખશ કે જનમની ખોર ભુલાવસ. (સુના જાય છે. અદી દાખલ થાય છે.)

અદી—સાહેબજી બેન. મને મી૦ ફરામરોજને મલવુંતું. એવનની મુલાકાત કાહારે થશે?

કુંવર—પેલી સખી માટે પુછવુંછ કે?

અદી—હાજી. જુઓ એક મારી સખી ઉતી—અરે ઉતી શું પણ છે.—હવે તમારાથી વાત છુપાવવામાં સાર શું? વખત આવી પડે ત્યારે દિલ ખુલ્લું કીધેલુંજ ઠીક. જુઓની બેહેન મેં મારી સખી મારી એક અદરાયલી છોકરીને ભેટ આપીતી, મને જો કે, હવે તેની પરવા નથી, પણ મનનું સમાધાન કરી વાતનો ખુલાસો મેલવેલો ઠીક. કેમ કે તે વાતપર મારી જીંદગીનો આધાર છે.

કુંવર—હું સમજી. તે છોકરી ઘણી દેખાવલી પણ છેની?

અદી—દેખાવલી શું પુછોછ? હજારમાં એક મલવી મુશ્કેલ તેવી દેખાવલી છે અને હવે મને એવો શક ઉપજીયોછ કે તેણીએ તે સખી કોઈ બીજા ધણીને આપી દીધીછ.

કુંવર—તદન બંદ બેસ્તું. મારો તરક પણ તેવોજ ઉતો. અને મને પુરતો વેહેમ છે કે—

અદી—શું ફરામરોજને તેણીએજ સખી આપીતી એમ તમે કહેવોચ કે?

કુંવર—હા એમજ તો?

અદી—બસ હવે મારો વેહેમ મજબુત થયો. સાબેતીપર સાબેતી મલતી ચાલી.

કુંવર—(આંખ લુછી) એથી તો મારૂં સદાનું ધાન ભાગુંચ.

અદી—ત્યારે હવે મારી પુરતી ખાતરી થઈ કે હું મજબુત દગાયોછ.

કુંવર—વારૂં તે છોકરીનું નામ શું?

અદી—એમી છે.

કુંવર—ચાલો નામ પણ જાણ્યું. હવે તમે વધું શું જાનવા માગોચ?

અદી—પણ બાઈ તમે તેને કદી જોઇતી કે?

કુંવર—મરે કેહેતાં પણ શરમ લાગેછ, સું કેઉં મરે! એક જુવાન છોકરી ભર રસ્તાપર પરાયા માટીડાની છાતીપર સું ડોક નાખી લાડ કરે, ગાલપર હાથ ફેરે તો પણ સરમાય નહિ, હાથમાં હાથ લઈ ચાલે, મરેરે મુવાંના ખેન કોતક જોઈ હું બલી જલી ગેઈ જો.

અદી—કેવી બેહયાઈ? એમી! એમી! મે તુને આટલી બધી બે શરમ થશે એમ કદી જાણી નહોતી. ચાલો બેન, તમારી મદદથી મને બધો ખુલાસો મલ્યો, તે માટે આભાર માનુંછ. પણ મારી સખી તમારા ધણી પાસે છે એ નકકીજ કે?

કુંવર—તદન આબેહુબ તમારીજ સખી તેવનની પાસે છે. અને એ બન્નેનાં ખેન કોતક જોતાં કરોધ ચઢતાં હું તેમની પછવાડે ગેઇ તો બન્ને નાહાસી ગીયાં. પણ મને તમારી સખી મલી. તે ભોલાઇમાં હું જોવા લાગી તો મારા સોભતા ધણી ગુસ્સે થઈ ઝુંટવી લઈ ચાલતા થયા. ને સામી મને બદનામ કરવા લાગા કે, એ કોઇ તારો, ઓળખીતો એવો તેવો હોસે. (રડેછે)

અદી—તમે ના રડો. હું તમારો સાખસી છેઉં. તમે હવે ના બીહીતા; હું એ વાતનો રસ્તો બરાબર કરૂંચ.

કુંવર—આવજોજી. જાનવા જોગ ખબર મલે તો મને તુરત લખી જનાવજો. ગમે તો બેસો, તેવન હવરાજ આવસે. (ચાલી જાય છે.)

અદી—(મનસે) દગો! આબાદ દગો! જોઇતી સાબેતી સાથે સાહેદી પણ મલ્યો. સાંકલની ખોવાયલી દરેક કડી મલી પણ હજી પેલો ફોટો નથી મલ્યો. જાંહ સુધી તે મલે નહિ તાંહ સુધી જીવને ચેન પડસે નહિ.

શેહેરીયાર—(મનસે) એ આ બધા ગેરના ઘેર જંગલી કેમ થેઇ ગીયા? એ બધા લોક મને જંગલી કેચ; પણ હવે હું એ બધાને ગેપેરા બનાવેચ (અદીને જોઇ) એ શીઠ તુને શું જોઇએચ? તું પેલા સખી લેવા આવીચ કે?

અદી—શું તુને સખીની ખબર છે? તારા શેઠે મારી સખી કહાં મુકીચ તે જોઉં બતાવશે તો હું તુને ખુશી કરસ.

શેહેરીયાર—હું તુને સબી આપીશ પછી તો તું દિલગીર થાસે. પછી મને કાંહથી ખુસી કરવાના ?

[શેહેરીયારને અદી રૂપીયા આપે છે. તેટલાં ફરામ દાખલ થઈ એમને જોઇ વેહેમાય છે]

અદી—હા એબી ખરૂં. ચાલ જોઉં હવે બતાવ.

ફરામ—(મનસે) પેલાએ પોતાનું નામ અરદેસર જનાવ્યું તે તપાસ કરતાં તદન ખરૂં જનાયુંજ. હવે શું જોઇએ ? હવે કસુંજ નહિ. ફક્ત ઘેરમાં જવાનું અને હાથમાં સાલ્લો પકડાવી બૈરીને મહીરે મોકલવાની. (અદીને જોઇ) પણ આય તો પેલોજ, વાહ ? મારા ઘેરમાંના બધા નોકર નફરને કેવા પૈસાથી સાંધી લીધાંછ ?

[બન્નેને ગરદનમાંથી પકડી હીલવી મુકેચ]

ફરામ—હવે કેવા સપડાયા બચ્ચાજી ?

શેહેરીયાર—ઓ મારા ખોદા.

ફરામ—કેમ બચ્ચાજી એ સું લીધું ?

શેહેરીયાર—શીઠ તું નેઇ સમજી. એ શીઠ બોલી આય રૂપીયા લે પણ હું કેહેચ નેઇ લેતી. હું હમના પાછા ફેંકી દેતીતી પણ તેટલાં તું આવી ગઈ. (પૈસા ફેંકી ચાલી જાય છે.)

ફરામ—ચોર દગલબાજ (અદીને) પણ તમે નામદાર અહીં કાંહાંથી.

અદી—હું તમુનેજ મલવા આયોતો.

ફરામ—કેમ શું કામ માટે ?

અદી—મારી એક સબી તમારી પાસે છેની તે લેવા આયોલો.

ફરામ—એ બધી ખબર તેણીએજ આપી ખરી કે ? અને બીજું શું શું જનાવ્યું ?

અદી—મને બીજી ઘણીજ વાતો જનાવીચ; પણ—

ફરામ—બસ બસ. હું પામી ગીયોચ. મને શકજ નહિ હતો. હવે તમે નેક નામે શું વિચાર ધાર્યોચ ?

અદી—વિચાર સાનો કરવાનો ? આય નજીવી જેવી સબી માટે હું તમારી સાથે કજીયો કરવા ચાહતો નથી. જ્યારે તેણીએ પોતાની ખુશીથી આય સબી તમુને આપી ત્યારે તો—

ફરામ—તમે ભુલોચ. તેણીએ આપી નથી પણ મેં લીધી.

અદી—તમે લીધી હોય યા તેણીએ આપી હોય, બધું સરખું. પણ હાલમાં તે તમારી પાસે છે એ ચોક્સ.

ફેરામ—એ મારીજ પાસે છે.

અદી—ત્યારે તો થઈ ચુક્યું. તમે હવે તે ફોટોનું ગમે તે કરો, પણ એ યાદ રાખજો કે, તમે મારા સદાના સુખનું સત્યાનાસ વાલ્યું છ.

ફેરામ—તે કેવી રીતે? હું તમારી મોજમાં હરકત નાખું છ તેથી કે?

અદી—બેશક, તેથીજ તો.

ફેરામ—ત્યારે તમારા મનથી હું ઘણો ઘણોજ બુરો ઘાતકી ઠર્યો ખરો? ગરીબ બીચારા, એમના સુખમાં મે હરકત નાખી.

અદી—થયું તે થયું, પણ હવે કસમ લેઇ કેઉંચ કે, હવે પછી તેણી સાથનો મારો સંબંધ સદાનો તુટો. હવે તે તમારી ને તમે તેના. ગમે તેમ હવે નાચો કુદો મને હવે કસું લાગતું વલગતું નથી.

ફેરામ—વાહ કેવી મોટી ઉદારતા બતલાવેચ? પણ મને હવે તેથી ફાયદો? તમે જેમ મને કેહેવોચ તેવું હું પણ તમુને જનાઉંચ કે હવે પછી તેણી સાથે મને જરાબી સનાન સુતક રહ્યું નથી. તમેબી હવે તેની સાથે ગમે તેમ ફરો.

અદી—જેટલી તે મને અગાઉ પ્યારી ઉતી, તેટલી તે હવે અકારી થઇછ. બેઇમાન! શયતાન?

ફેરામ—બેઇમાન? ખરેખરજ બેઇમાન! (મનસે) હવે તો થઈ ચુક્યું. પણ હા યાદ આવી. એની સાથે તન પાચ કરવામાં સાર સું? હમણા પેલી ગુલાં મલવા આવવાની છે તેને મલીને એક રીતે જીવનું પુરૂં સમાધાન કરી લેતે (જાય છે.)

અદી—(મનસે) મને કંઇ સમજ પડતી નથી. હજી એ નાપાક મને ફોટો બતલાવતો નથી. પણ હવે હુંબી ખરો કે બે હાથ એને બતલાવી મારો ફોટો મેલવું; કદાચ તેપર કંઇ લખેલું કાય નહિ હોય?

શેહેરીયાર—(દોડી આવી ધીમે) એઇ શેઠ સીતઃ સીતઃ

અદી—કેમ શું કેહેચ?

શેહેરીયાર—જોરથી ના બોલ. હવે તું અંહીથી ફરાર બનીજા. મારા શીદને એક બૈરીની છુપાછુપ મુલાકાત લેવીચ, તું હોસે તો શીદને નહિ ગમસે. મને બી ગમસે નહિ.

અદી—બૈરીની મુલાકાત? કેવી બૈરી? કોનની બૈરી? (મનસે) અંહ છે તાંહ અંહી ચોંટાલો હવે દેખાવાનો. વારૂં તે બૈરીને તું ઓરખેચ કે?

શેહેરીયાર—શું હું નેઇ ઓરખે? હુંજ તેને તેરી લાવીચ. મારા બોઇ નેઈ જાને તેથી હરસે તે આવેચ (સુના દાખલ થઈ ભરાઈ જોયછ.)

અદી—હવે તો પુરી સાબેતી ને તેબી નજરની સામે મલેચ, ત્યારે આવી તક ચુકવી શું કામ? જો એ ઇરાની મને અંહી કેથે છુપાવી રાખસે તો તુને આ નોટ આપશ.

શેહેરીયાર—નોટ આપેચ? સું તું મને લાંચ આપેચ? તે હું નેઈ લેચ.

અદી—જો હું ભરાઈ રહી જોવશ ને પછી મુગો મુગો ચાલી જવશ. લે, ચાલ ડાહયો થા.

શેહેરીયાર—(નોટ લઇને) ચાલ તારે જલદી કેર, ને આય પાસેના ઓરદામાં જઇ બેસ.

અદી—પણ એ કોણ ઓરત છે તે તો કેહ?

શેહેરીયાર—તે તુને નેઇ કેચ, તે નીકાબ પેહેરીને આવેચ, પછી જોજે.

[અદીને રૂમમાં બંદ કરેચ. સુના દાખલ થઈ બધો રાહઘાટ છુપાઈ જોય છે.]

શેહેરીયાર—ચાલ હવે હું એના બેરાબર ફેસતા કરાવેચ; પણ પેલી ગુલી બોઇ આંધારામાં આવી ઉભાચ, ને શીઠ હજી નેથી ગઈ ચાલ તેને બોલાવી લેઇ જાઉં (અંદર જાય છે.)

અદી—(ડોકાવી) અંહીથી ડોકાવી ઠીક જોવાનું મલસે, પછી હું છેઉં ને મારા હાથ છે.

સુના—ઓ મારા માયરે? એ ભસ્તે ગીયો ઇરાની સું કરતો ફરેચ? મારા શેઠ જો એને જોશે તો વરી રોખરૂંજ જગાવશે.

[ફરામરોજ ધરપચમાં દાખલ થાય છે.]

ફરામ—(દાખલ થઈ) કેમ શેહેરીયાર તે કાંહા ઉભીચ!

શેહેરીયાર—અહીં બાજુમાં છે શીઠ, તું કેચ તો હું લેતા આવેચ.

ફરામ—ચાલ, ચાલ હુંજ જઈ તેડી લાંઉ (અદી ડોકાવી જોય છે.)

શેહેરીયાર—કેમ સુના અંહી સું કરેચ? ચાલ આપરે કામે જઇએ.

સુના—હા ચાલ હું બહાર જઈ આવુંચ (બહાર જવાને મસે સંતાતી પાછી આવે છે)

શેહેરીયાર—હવે આપરા કામ ખલાસ થીયા. બધા ઘેટાલા એ લોકોજ કરીને મરાઇ પરસે, તો જોવાના મજાહ પરસે (જાય છે.)

સુના—(બહાર આવી ફલ આંપતાં) બાઇએ શેઠનો ઘાટ ઘડીયોચ, ને ભૂલે ચુકે શેઠ આય ઓરડામાં જશે તો બાઈ ઉલટાં બદનામ થશે ને મુવા શેહેરીયારની ચઢતી થસે. પણ હુબી ખરી કે એ મુવાનો ઘાટ મુગી મુગી ઘડી નાખું.

[સુના બારણાને ફલ આપી જાય છે. ફરામ બુરખાવાલીને લાવે છે.]

ફરામ—જો ગુલી મારૂં તું આય કામ કરસે તો તું માગસે તે આપીશ, પણ હવે આય શાલ મોહનાપરથી કાઢી નાખની.

બુરખાવાલી—(સાધબદલી) નહિ નહિ, કોઇ જોસે બીસે તો હું શરમથી મરી જવશ.

ફરામ—અંહી કોણ જોવા આવવાનું છે ? બીહીકન કેથેની. હવે મારૂં કહ્યું કર, હું તારી કદર કીધા વગર નથી રેહેવાનો.

બુરખાવાલી—મે તમારી સાથે એમ છુપા છુપ મુલાકાત લીધી એ જો તમારી બૈરી જાણસે તો મારા બાલબી સલામત નહિ રાખસે જો.

ફરામ—તું તેની બીહીક ના રાખ. તે હમણાજ કેથે બેહાર ગેઇચ ને હમેશા એમ બહાર ઘણો વખત ભટકેચ, તે જાનવાનીબી નથી. જો તુને બીહીક લાગતી હોય તો બારણું બંદ કરૂં (તેમ કરે છે) ચાલ હવે શાલ કાઢીને મારી સાથે ખુલાસેથી વાત કર.

બુરખાવાલી—નહિ તો તમો બન્ને માટી બૈયર વરી મરાઇ પડશો તો વચમાં મારો મરો થશે.

ફરામ—બસ એ વાત તું છોરી દે. એક વખત ઝાડપરથી પડેલું ફળ ફરી કદી વળગવાનું ઉતું ? તેમાં વલી મને હવે મારી બૈરીપર એવો તો કેહેર છુટોછ કે તેનું મોહનું પણ જોવા ગમતું નથી.

બુરખાવાલી—પણ એ તમારૂં બોલવું હું સાચ્ચું કેમ માનું ?

ફરામ—તું કેહ તેવા કસમ લઇ કેઉંચ. બસ હવે તો થયું ?

બુરખાવાલી—લેવો ત્યારે તો આય શાલનો બુરખો દૂર કરૂંચ (ચેહેરો ખુલ્લો કરી ગુસ્સાથી) કેમ હવે બીહીધા કેમ ? મારી તમુને બીહીકજ સાની ?

ફરામ—(કુંવરને જોતાં ચોંકી મનસે) માર્યા ઠાર. એ તો ફસાવતાં ફસ્યો. બચ્ચા ફેરવી તોલ.

કુંવર—કેમ હવે સાના વિચારમાં પડીયાછ ?

ફેરામ—તું ગમે તે બોલ. એ નાપાક શેહેરીયારેજ બધો ઘોંટાલો વાલ્યો છે.

કુંવર—હવે તે મુવાને ખુબ મારજો. કેમકે તમારા જેવા ભોલા નીરદોસને મુવાએ છેતર્યા.

ફેરામ—નહિરે વહાલી તેમ નહિ.

કુંવર—હવે હું વહાલી પણ થઇ કે ? હમણાજ મોહોનું નહિ જોવાની કસમ લેતાતા, તેટલાં પ્યાર બદલાયો કે ?

ફેરામ—એ તો તારા મનમાંનો વેહેમ કાઢી નાખવા ફક્ત મે ગોઠવન કીધીતી. બાકી હું કંઈ તેવો નથી.

કુંવર—'મારૂ એટલું કામ કરસે તો જનમ સુધી નહિ વીસરસ.' એવું તમેજ કેતાતા કે ? તે પણ ગોઠવનજ કે ?

ફેરામ—નહિ તો સું ? મને ખબરજ ઉતી કે ગુલીને કેહેવાડતાં તે તુને બધીવાત જનાવશે, એટલે તું તેના જેવી બનીઠનીને આવશે, એ બધું મને ખબરજ ઉતું અને લોકો જે મારૂ નામ ધરેચ તે તમામ જુઠું છે, તે હું તુને બતાવી આપવા ચાહતો તો સમજી ?

કુંવર—ઠીંગરા બી ઠીક મારતાં આવડેચ. ફજેતી થઇ હવે નાક કપાવી કોણુને કેહેશો. (પાસેના ઓરડામાં જવા કરે છે પણ બારણું બંદ જોય છે.) આય બારણાને કલ કાંય દીધીછ ? તમે નેક નામે કલ આપીચ કે ? હું સમજી, મને બહાર ગીએલી જોઇ આય ઓરડામાં વલી કોઇ મુઇ દદાને સંતાડેલી લાગે છે.

ફેરામ—શાબાશ, શાબાસ, ઠીક પારખ્યું. જાજા ઘેલી.

કુંવર—મુગા મુગા બારણાની કુંચી આપોછ કે નહિ ? નહિ તો હું કલ ભાંજીને જાઉં કે ?

ફેરામ—મને ખબરજ છે, તું પણ તેવીજ જીદ્દી છે બેલાશક ભાંજ.

કુંવર—કોણ છેરે અંદર ? સુના, સુના (સુના દોડી આવે છે.) આય બારણાની કુંચી કાંહ મુકીચ ?

સુના—(બાજુએ) બાઇજી કુંચી મારી પાસેજ છે. હમણા અખારા કરોની.

કુંવર—અખારા સાના કરાવેચ મેટ ? લાવી મરની.

સુના—(કાનમાં) હમણા ના માગોરે (મોટે) કુંચી તો તે છે, પણ મારી પાસે નથીજી (બાજુ) એવનને પતવા દેવોની, કુંચી ના માગો.

કુંવર—કાંય નહિ માગું ? તું કોણ ના કેહેનોર ? લાવ મને આપીદે.

ફેરામ—સુના એને ના આપતી, લાવ મને આપ જોઉં ? (મનસે) કુંચી છે કેહેચ, ને પછી આપતી કાંય નથી ? કાંઇપણ ઘોંટાલો જણાયછ.

કુંવર—લાવં હુંજ ઉઘાડસ.

સુના—બાઈ તે કેથે ખોવાઈ ગેઈ (બાજુ) બાઇ ના માગોરે, ફજેતી થશે.

કુંવર—હું પણ તેજ માગુંચ કે કાહારે એમની ફજેતી થાય. ચાલ કુંચી આપ.

સુના—(આપતાં) લેવો ત્યારે તમે તમારૂં જાનો (સટીજતાં) હવે તો નાહાસી જવું જોઇએ. નહિ તો એવન સાથે મારાં લટીયાં પીખાવાના.

કુંવર—(ઉઘાડતા) હવે તમુને તમાસો બતલાઉંચ.

ફેરામ—ચાલો બતાવો. હું જોવા તૈયાર છેઉં.

કુંવર—(ઉઘાડી) અંદર કોણ છે રે મુઈ ? ચાલ બહાર આવ.

અદી—(કુદી પડી) હું અરદેસર છેઉં.

ફેરામ—લેવો મુછ વગરનીનો મુછાલો નીકલ્યો.

કુંવર—તમે મારા ઓરડામાં કેમ આયા ?

ફેરામ—કેમ આયા, કાંય આયા એ મને ખબર છે, તુને ખબર છે અને એ નામદારને પણ ખબર છે. ત્યારે પુછેછ સાની ? અગાઉથી ગોઠવણ કીધા મુજબ આયા, સંતાયા, છુપાયા, પણ પકડાયા; હવે સતા થયા વગર છુટકો નથી.

અદી—આય સાંકટ બન્યું, તે તમુને અજબ જેવું ભાગતું હોસે પણ–

ફેરામ—હવે ગમે તેમ થાપ મારો. એના તરફથી તુમને હામાં હા મલવાનીજ.

અદી—હું તો મારી પેલી સખી લેવા માટે આપો તો ?

ફેરામ—તે સખી તો હવે કદીજ મલવાની નથી. હવે તો મને તેની ઘણીજ જરૂર છે. કેમકે એ તમારા બન્નેના ઘરાંપરાની એક સાબેત નીશાની છે.

કુંવર—તમે શું બોલ્યા? બન્નેના ધરાંપરા? ફરી બોલો જોઉં? કેમ અરદેસર તમે અંહી મારા ઓરડામાં આવી કેમ છુપાયા?

ફરામ—(અદીને) એવણ પુછેછ તે જવાબ આપોની, હજી પાટીયાં ગોઠવીને ઝટ જવાબ આપવાનું નથી સુઝતું કે?

અદી—કાંય આયો તે તો જનાવ્યું. પણ આય ઓરડામાં મને તમારા ઘરાની નોકરે ભરાઇ બેસવા કહ્યું તેથી બેઠો.

ફરામ—પછી તેમાં શું બગડયું? તેણે કીધું તે બરાબરજ. અગાઉનીજ ગોઠવન ઉતી. એ નાપાક પૈસા લેતોતો ને ગોઠવન કરતો તો.

અદી—તદન જુઠું. અમારી કસીજ ગોઠવન નહિ ઉતી.

કુંવર—એવણ અંહી આવનાર છે કે આવેલા છે તેની મને બીલકુલ ખબર નહિ ઉતી. ગમે તો કસમ ખાઉંચ—

ફરામ—બસ બરાબર ગોઠવાયું. બન્નેને ખબર નહિ ઉતી, નહિ હોવાનીજ, કેમ કે બન્નેના દીલ મલેલાં ને મનસુબો કીધેલો.

અદી—તમારી વેહેમી વાતમાં સાર નથી. ચાલો હવે મારી સબી આપોછ કે નહિ?

ફરામ—સબી મલવાની નથી ને એમ વાત ઉડવાની નથી.

અદી—મુગા મુગા આપસો તો ઠીક નહિ તો—

ફરામ—નહિતો શું કરશે?

અદી—આય જોઇ કે છરી? નહિ તો છરીથી કામ છે?

ફરામ—(ડરીને મનસે) હું સમજ્યો. કોઇ રીતે છીટાં સોધી મને લંગડો લુલો કરી નાખવો એ ગોઠવન બન્નેએ અગાઉથીજ કીધેલી.

અદી—કેમ આપવીછ કે નહિ? નહિ તો જોઇ કે છરી? (બતાવેછે.)

ફરામ—તારી છરીબી જોઇ. મે પણ છરી બતાવી હોતે, પણ આવી બેઇમાન ઓરત માટે ખૂની થવા માગતો નથી (છબી કાઢી) વલી આય સબીની મને જરૂર રહી નથી. લે તારી છબી (ખાલી કાર્ડ બૉર્ડ દૂર ફેંકી દેછે) અને આય 'ફોટો' સાથે એને પણ લઇ જા. હવે આય દગા મારા ઘેરમાં જોઇતી નથી, આજે ખૂનીને દીલપર છોડયો, કાલે ઝેર આપી પોંહોતો કરશે, તેનો શું ભરોસો? (જાય છે.)

કુંવર—આય બધા કારસ્તાન વેહેમના આએ બારદાનનાં છે. ને મને નાહક બદનામ કરી પોતે સત્તા થાયછ. આવા જેના વરો હોય તે બધા શેહેતાન, બેઇમાન, રાખસ સમજવા (જાયછે)

અદી—(મનસે) એક શેહેતાન ગીયો, આય દદા ગેઇ, બન્નેનું જોડું ઠીક સોભેછ-પણ હું કોણ? હું **એમીનો** ભૂત. (સબી ઉચકેછે પણ તેને બદલે ખાલી કાર્ડ જોય છે) પણ સબીને બદલે એ ઘેલો શું આપી ગયો? હવે તો આય ઘોટાલો બેવડો વધ્યો. એને ખુલ્લો કરવો જોઇએ, યાતો દેવાનું થઇ ભટકવું જોઇએ. (જાય છે.)

અંક ૨ જો—પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ-જેહાંગીરના આલીશાન મકાનનું દીવાનખાનું.

[અસલ દીવાનખાનું આગલી હાલતમાં. એક તરફ ચીકો સુંદર પોશાકમાં બેઠલો ઝીમાતોં જણાય છે. તેની સીકનેસ ચાલુ છે. પાસે બાનુ ને પાછળ શાપુર ઉભો છે.]

બાનુ—કેમ શું વિચાર કરેચ બેટા? તુને તો અંહી ઘણું ગમેછની?

ચીકો—મને આય ઘેર ઘણું ગમેછ. તમો સઘળાં મારીપર કેટલા મયાળુ છેવ? મમા તો મારીપર થોડા થોડા થાયછ; પણ પપા મારી દરકાર કરતાં નથી. શાપુરજી ફુવાએ મને કેવી કેવી મજેહેની "પ્રેઝેંટો" આપીછ? હું તેમનો ઉપકાર માનુંછ. (ઠાંસેછે.)

બાનુ—દીકરા જરા આરામ લે, તારા સારૂં મમાએ હોશીયાર ડોકટરને આજે તેડાવ્યોછ; તે તારી નબળી છાતીને જરૂર સાજી કરી ઠાંસો સાજો કરશે.

(મેહેરાં હરખભેર સુંદર પોશાકમાં સજાયલી દાખલ થાય છે.)

મેહેરાં—મારા કલેજા ? તું સારીપખે તો છેની ? પપા કહાં છે ? (પેટમાં ચાંપે છે.)

વીકો—મને શું ખબર ? તેવણ તો મારી જરાબી પરવા કરતા નથી. તમે કેટલા મયાળુ છેવ ? (પાંસામાં દબાય છે.) મમા તમે તમારા મીઠા હલકે કંઇ ગાનું ગાશો ? મને ઘણું ગમેછ.

મેહેરાં—લેની દીકરા, તુંને દરેક સુખ મળે તેમજ હું વરતુંચ તો કાંય નહિ ગાવું ?

ગાયન

અનંત સુખ જીવન, બાળક પ્રેમ
સુખ અપાર તે ઘર મોહબતમાં, બચ્ચાં કરે પૂર્ણ પ્રેમ—અનંત.
જીંદગી સુખમય વિનધન લાગે, બાળવિના શું પ્રેમ ?
ખુદા કરે હર એકપર રેહમત, દે સુખ છૈયાં પ્રેમ—અનંત.
માત તાતનાં જીવન છઇયાં, સુખવિના તે કેમ ?
સુખી ખરૂં તે કુટુંબ સદાનું, જ્યાં બચ્ચાં નિતનેમ—અનંત.

[મેહેરા ગાયન ગાય છે, વીકાને ઝુંપણ આવે છે, તે ખોળામાં માંથું નાખી સુવે છે.)

બાનું—કેટલોબધો નબળો બાંધો છે ? જરા જરામાં બિચારાને ઉંઘ આવ્યા કરેછ.

શાપુર—એને જેમ બને તેમ ચાલુ આસાયશ ને નિરાંતે ઉંઘ મળશે તોજ એની નબળાઇ દુર થશે.

મેહેરો—(પસવારે છે) મારૂં નિર્દોશ બચ્ચું, બચપણમાં કેવું આસુદુ ને તનદરોસ્ત હતું ? પણ મુવા નસાબંદાની સોહબતમાં રહી તંદરોસ્તી ખોઈ બેઠું છ. ડોકટર કેહેછ કે એને શૉક લાગે તેવું કશું એની સામે બોલવું નહિ; તેમ એને ગીરડાઉ થવા દેવો નહિ જોઇએ.

બાનુ—આવા નિર્દોશ ખુબસુરત બચ્ચાં તરફ જેહાંગીર ઘણા બેદરકાર રેહછ.

મેહેરો—અમારૂં ખોવાયલું ફરજંદ એજ છે એમ તેવણ માનતા નથી. ખુદા જાણે એને જોતાં તેવણને શું ભુત ભરાયછ ?

બાનુ—ચપો સામેથી જેહાંગીરજી આવેછ.

[સર્વે વાત બદલી નાખી ચુપ થાય છે. જેહાંગીર રમકડું ને ઘડીયાલ લઈ આવે છે.]

મેહેરાં—જેહાંગીર જોવની આપણું બચ્ચું કેવું સુતુંછે?

જેહાંગીર—સુવા દે? એને ના છેડો. ધીમે ધીમે એની તબીયત સુધરશે.

મેહેરાં—તમે એની તરફ દિલ નહિ ધરાવશો? એ તમુને નથી ગમતો?

જેહાંગીર—(અચકાતાં) કાંય? કાંય નહિ ગમે? એ આપરૂં બચ્ચું છેની?

[તેના કપાળપર કીસ લે છે વીકો જાગી ઉઠે છે.)

વીકો—બાવાજી.

જેહાંગીર—જોની દીકરા આય તારે માટે હું કંઇ લાયોછ.

વીકો—(અધીરાઇથી લે છે) એ કેવું મજેહનું ઘડીયાલ છે? ને આય કેવું મજેહનું રમકડું છે?

બાનુ—દીકરા પપાનો ઉપકાર નહિ માનસે? તેવણુને કીસ કરની.

વીકો—થેંક્યું પપા પણ તમે મને કહાં પ્યાર કરોછ? માયજી કેવા માયાળુ છે ને તમે તો મને દુરનો દુરજ રાખોછ.

જેહાંગીર—દીકરા તું મારી સાથે પ્યાર કરશે તો મને તારી તરફ જરૂર લાગણી થશે. મારો દીકરો કરૂં (પેટમાં દાબે છે)

[બાપની અપ્રિતી જોઇ વીકો જઇ બાનુના પાસામાં ભરાય છે તેટલાં નોકર આવી ડો. નોશીરવાનના આવવાની ખબર આપે છે.]

નોકર—શેઠ-ડૉકટર નોશીર સુરતથી આયાછ.

મેહેરાં—જો તેમને અંદર લઇ આવ. (નોકર જાય છે) જાંગીર મે ડૉકટર નોશીરને આપરા દીકરાની સારવાર માટે ખાસ રોકવા ધારીયાછ, કે આપણું એ એક પુરૂં બચું તંદરોસ્તી પાછી મેળવે.

જેહાંગીર—મારા જાન તું જે વાતથી સુખી થઇ શકતી હોય તે કામ હું જરૂર કરસ. તારી ખુશાલીમાંજ મારૂં સુખ છે. તુને હસતી જોઉંછ ત્યારે મારા જેવો કોઈ સુખી દુનિયામાં હશે એ હું માનતો નથી. (બન્ને લાગણીથી વાત કરેછે.)

બાનુ—(વીકાને પસવારતાં) દીકરા હવે તને ડૉ. નોશીરની ટ્રીટમેંટમાં રાખી જલ્દી તંદરોસ્ત ને હસ્તો રમતો બનાવશું.

વીકો—(કોટી કરતાં) તમો સઘળાં મારીપર કેટલા મેહરબાન છેવ?
(ડૉ. નોશીર આવતાં મેહેરાં તથા જેહાંગીરને મળે છે.)

જેહાંગીર—ડૉ. સાહેબજી.

નોશીર—હું ટાઇમસર આયોછની? વેલ, તમારૂં ચાઇલ્ડ કહાં છે? હું તેને તપાસી જરૂર સારો કરી શકીશ.

મેહેરાં—થેંક્યુ ડોકટર? ત્યારે તો તમારા અમોપર ઘણા આભાર થશે.
(નોશીરને આવેલો જોઇ વીકો પાછળથી જઇ તેમને ટીકી ટીકીને ઓળખે છે.)

વીકો—ઓલ્લો ડોકટર? તમે મને ઓળખોછ કે?

નોશીર—કેમ છે બેટા? (જોઇ ઓળખી) હજી તારી તબીયત સુધરી નથી?

મેહેરાં—(અચંબે પામી) ડોકટરને તું ઓળખેછ દીકરા?

જેહાંગીર—(„ „) ડોકટર તમે એ બચ્ચાંને કહાંથી ઓળખો?

વીકો—મમા એવણ ઘણાજ ભલા ને મયાળુ છે. હું ઓસ્પીટલમાં હતો ત્યારે મારી એવણે કેવી માવજત કીધેલી? મને રમવા માટે કેવા મજેહેના રમકડાં અપાવતા હતા? હું એમનો આભાર નથી ભૂલવાનો જો.

મેહેરાં—કઇ ઓસ્પીટલમાં? ને કયારે?

નોશીર—આજે આંઠ વર્ષ ઉપર આય બચ્ચું નાવારેસ તરીકે સુરતની ઑસ્પીટલમાં હતું, મેં એની એક વર્ષ સારવાર કીધીતી, પણ તેટલાં મારી બદલી બીજી ઑસ્પીટલમાં થવાથી મે એ ઑસ્પીટલ સાથનો સંબંધ છોડયોતો.

જેહાંગીર—૭ વર્ષ આગમજ એ બચ્ચું તમારી ટ્રીટમેંટમાં હતું એમ તમો ચોકસ કેહવોછ? (સ્વગત) હું ધારતોજ હતો કે એ મારૂં ફરજંદ નથી.

મેહેરાં—ડોકટર એ શું બોલોછ? સાત વર્ષ ઉપર તો એ મારો માય જાયો કેવો મજેહેનો ને તનદરોસ્ત હતો કે ચાલતાની નજર લાગતી હતી.

નોશીર—હું ખરૂં કહુંછ.* ઈ. સ. ૧૯૦૮ નાં જુનમાં મે ઓસપીટલ છોડી, તે આગમજ આ છોકરો મારી ટ્રીટમેંટમાં હતો.

* જ્યારેથી નાટક ભજવાય ત્યારે ૭ વર્ષ આગમજનો સને બોલવો.

મેહેરાં—(જેહાંગીર ભણી જોઇ મનસે) મને જેહાંગીરે ઠગીછ ! મને છેતરીછ, મારૂં લુટાયલું સુખ મને ઠગીને મારે ગળે ઓળવ્યું છ ! ઠગારો ? દગલબાજ ?

વીકી—મમા શું છે ? મારા મમાને શું છે ?

બાનુ—(પોતાના પાસામાં દાબી રાખતાં) તું ના ઘભરા દીકરા. મમાનો જીવ બગડયો હોશે, તું મારી સાથે અંદર આવ, આપરે ડૉકટર સાથે વાત કરીએ.

શાપુર—ડૉકટર આય બચ્ચાને પાસેના બેડરૂમમાં આવી તપાસો, મેહેરબાની કરી અમારી સાથે આલશો ?

[ડૉકટર દીઢમુઢ થઈ જાય છે. બાનુ અને શાપુર વીકાને પોતાની સંભાળમાં પાસામાં દાબી સાથે લઈ જાય છે.]

મેહેરાં—(ઉશકેરાઇ) જેહાંગીર તેં મને એટલી બધી જંગલી ધારીછ કે પારકા બચ્ચાને પોતાના તરીકે ગોઠવી દઈ તું મને બનાવી જશે ? તેં મને ઠગીછ ! સરીયામ ઠગીછ.

જેહાંગીર—ખુદાના કસમથી કેહુંછ કે મે તને ઠગી નથી. મેહેરાં મારીપર ગુસ્સે ના થા, મે જાણીજોઈ તુને ઠગી નથી.

મેહેરાં—મારા દેખતાં દેખત પેલા મંચીને બે હજાર રૂપીયા લાંચ આપી પરાયું દુખી દરદી બાળક મારી છાતીએ બાખ્યું ? આય માવતરના પ્યારને પણ તેં છેતરવાનું કીધું. મારા હૈયાને તેં ભાજી નાખ્યુંછ ?

જેહાંગીર—જેટલી તું ઠગાઈ તેથી જયાદા હું એ મંચી બારાથી ઠગાયોછ. તું મારીપર ઇતબાર રાખ. ગમે તે ભોગે હું એ બદમાશને ઠેકાણે લાવશ. મારૂં સોંપેલું બચ્ચું હું તેના તાબામાંથી આજ રાત સુધીમાં ખેંચી લાવશ તોજ પાછો ફરશ.

મેહેરાં—મારા પોતાના બચ્ચાને જયાં સુધી હું મારી છાતીએ નહિ દાબશ ત્યાં વેર મારી આંખો અને મારા હૈયામાંથી તારે માટે ધિકકાર વરસસે ! મારો બેટો ગમે તેમ કરી પાછો લાવો.

(રડતી જાય છે.)

જેહાંગીર—(મનસે) મંચી બારા તેં મને ઠગ્યોછ પણ હવે તું મને વધુવાર ઠગી શકનાર નથી. તું બદમાશ ચોર છે પણ હું કેવોછું તે તુને બતાવી આપશ.

[પિસ્તોલ ઓવરકોટમાં છુપાવી જાય છે. વીકો દિલગીરપણે દાખલ થાય છે. બાવરચી ટ્રેમાં બીસ્કીટ ને એક ગલાસ ભરી દુધ લેતો આવેછે.]

નોકર—નાહ્લા શેઠ આય તમારૂં ખાણું લેશો ? ડોકટરે તમારે સારૂં હલકો ને સોજો ખોરાક ફરમાવેલો છે. (મુકીને જાય છે.)

વીકો—(ટેબલ પાસે બેસી ગલાસ ઉઠાવતાં) મારૂં આય ખાણું ? હું જે કંઈ માંગુછ તે અત્રે હાજર કરવામાં આવેછ; પણ મને ભુખ નથી કે ચેન નથી (સેહેજ પી મુકી દે છે. બીસ્કીટ સેહેજ કરડી પાછી મુકે છે) મારો દોલી આવા મારા સુખા વખતમાં સાથે હોતે તો કેવું સોહવાતે ? તારા વગર મારાં દીવસ રાત વર્ષો જેવાં લાંબાં પસાર થાયછ ! મને ચેન નથી ! ચેન નથી ! ચેન નથી !

[બોલતાં બોલતાં ઝીમઈ કોચના હાથાપર માથું નાખી સુઇ જાય છે. બીજીગમથી દોલી ફાટાતુટા આગલાજ કપડામાં આવે છે. ભુખ થાકથી તે લથડેલો જણાય છે.]

દોલી—પેલાં સખી બાઇજીએ આપેલી ઇધાણી મુજબ તે આયજ ઘેર છે, કોઈ મળે નહિ ? બબે દિવસ થયાં મને ખાવાપીવાનું મલ્યું નથી. પેલાં ભલાં બાઇજી મળી જાય તો કેવું સારૂં ? તેવણ કેવાં ભલાં, મયાળું, દયાળુ હતાં ? (ટેબલપર ખાવાનું જોઇ લલચાય છે) હા. આય કોઇને માટે ખાવાની બિસ્કીટ ને પીવાનું દુધ મેળેલું છે ? મને ભુખ ઘણી લાગીછ. એ ખાઉં ? મને કોઇ જોશે તો નહિ ? (ગ્લાસ ઉઠાવી પીવા જતાં યાદ આવતાં મુકી દે છે) નહિ ! નહિ ! કોઇની રજા વીના કશી ચીજ લેવી નહિ કે ચોરવી નહિ એમ પેલા ફરેસ્તા ખસલતબાઈ બોલ્યા હતા. કાંઇ નહિ, ભુખો રેહવશ, તરસીયો થઈ ફરશ પણ કોઇનીબી ન્યામત કે ચીજ ચોરશ નહિ !

[લથડતો ફરે છે તેટલાં વીકાપર નજર પડે છે તે તાજુબ થાય છે.]

દોલી—કોણ વીકો ? મારો વીકો ?

વીકો—(જાગ્રત થતાં) તમે કોણ છેવ ? (ઓળખી) મારો દોલી ? ખુશહાલી ! ખુશહાલી ! દે તાલી, મારા ભાઇ દોલી.

[બન્ને અત્યંત હેતથી ભેટેછે. દોલી ખુશ થાય છે પણ ભૂખથી લથડે છે.]

વીકો—મારો દોલી આયો? જોયું આખરે ખુદાએ મારી પાસે મોકલ્યો? મેં તારા માટે રોજ બંદગી કીધીછ જો.

દોલી—પણ તું આવા મોટાં ઘેરમાં કાહાંથી? (વાત કરી ચાલતા લપેરા ખાય છે.)

વીકો—મારી હકીકત પછી કેહવશ. તુને શું છે? તું લથરેછ કેમ?

દોલી—બે દિવસ થયાં મેં સેહેજબી ખોરાક નથી ખાધો.

વીકો—તું ભુખ્યો છે? ત્યારે લે આય મારૂં બોનું ખાઇજા. (ઘંગ વજાડેછે બાવરચી આવે છે) જોરે ઝટ જઇને સારૂં સારૂં ખાવાનું જેબી હોય તે પટ દઇને એક મીનીટમાં હાજર કર. ચીઝ, બીસ્કીટ, મતન, મરઘી જે હોય તે જલ્દી લાવ. (તેને જતાં અટકાવી) પણ જો સાથે સાથે વાઇન પણ લાવજે. ડાકટરે મારે માટે ખાસ ઉંચામાં ઉંચો વાઇન મંગાવ્યોછ તેજ લાવજે.

[તે લાવવા જાય છે. તેટલાં દોલી અધીની કાની ગલાસ ભરી દૂધ પીયે છે, બિસ્કીટ પણ ચધરે છે, તેટલાં નોકર એક ટ્રેમાં મરઘીની ડીશ સાથે પોર્ટ વાઇનની બાટલી લાવે છે. વીકો બીજા ગલાસમાં વાઇન રેડી જેટલો દોલી પીયે તેટલો પાય છે. દોલી ભુખાં ડાંસની કાની મરઘી તેમજ કટલેસ જેબી કાંઈ ખાવાનું છે તે ડબુસે ડબુસે ચધરે છે. નોકર ચુપ ઉભો રહી કાંઇબી બોલ્યા વગર તાજુબીથી જોય છે.]

વીકો—તું પેટ ભરીને ખાયા કર, પછી મારી હકીકત તુને જણાવશ હો. આપરે અત્રે ધુમ મચાવશું, સાથે રમશું, સાથે ફરશું, સાથે જમશું ને સાથેજ સુઇશું. કેમ દોલી તને ગમશે કે?

દોલી—(ચધરતાં) હા ગમશે. મને પેહેલે પેટ ભરી ખાવા દે, પેટ ભરાશે તો પછી સહુ કંઇ ગમશે.

[તેટલાં થોડા વારમાં ખાઇ રહેતાં વીકો દોલીને પચાવારતાં વાત કરે છે.]

વીકો—કાલે કહાં સુતોતો દોલી?

દોલી—ખેતરમાં ઘાંસની ગંજીના ઓથામાંજતો,

[વીકો દોલીને લઇ જઇ કોચપર બેસાડેછે, દોલી કોચને પોતાના સુરીયાના રૂમાલે ઝટકી તેપર પાથરી બેસેછે. કોચ નરમ લાગતાં તેપર બેઠો બેઠો કુદે છે. સાથે વીકો પણ કુદતો ખુશી થાય છે.]

વીકો—પણ હવેથી તુને અત્રે મારી સાથે નરમ બીછાનાપર સુવાનું મલશે.

દોલી—હવે બોલ તું અંહી કેમ આયો ? મારૂં ઠેકાણું કોણે આપ્યું ?

વીકો—જોની જે ભલાં બાઇએ મને રૂપીયો આપયો ને તુને ચોરી કરતાં બચાવ્યો તેવણ કેથાં મારાં સગા માય જણાંયાંછ. તેવણ ને મારા પપા કેવા મજેહના છે જો ? વળી મારા ફુઇ ફુવા પણ ઘણાંજ મેહેરબાન છે. તેવણ તો મારીપરફીદા ફીદા થાયછ. તેવણ તારી સાથે પણ પ્યાર કરસે જો.

દોલી—તુને સુખી જોઇ હું ઘણોજ ખુશી છું.

વીકો—હવે તુને પણ હું અંહીજ રખાવશ. જવા નહિ દેવશ.

[તેટલાં બાનુ, શાપુર સાથે મેહેરાં દાખલ થાય છે. મેહેરાં બેચેનપણે આવી સોફાપર વીકા પાસે બેસેછે. દોલી તેમને આવતાં જોઇ અદબથી ઝટ ઉઠી સાહેબજી કરી ટેબલ પાસની વચલી ખુરસીપર દસ્સામાં બે દરકાર બેસે છે.)

વીકો—મમા ? મારો ભઇ દોલી આયોછ જો. એને હવે હું નહિ જવા દેવશ ? મમા બોલોની ?

દોલી—સાહેબજી બાઇજી.

મેહેરાં—(વીકાને) હા દીકરા તું જેમ કેહેશે તેમ.

[વીકો માયના પાસામાં માથું મુકી બોલે છે.]

વીકો—મમા તમે દલગીર લાગોછ. મારા સમ છે, શું છે ? મને નહિ કહેશો ? હવે તો મારો દોલી આયોછ, તો મને રમવાની મજાહ પડશે. મને ઘણું ગમશે. મારી દયા ખાનાર એજ મારો ભાઇ હતો, હવે હું જલ્દી સાજો થવશ,—સાજો થવશ !

[વીકો બોલતાં બોલતાં ઓમઈ માયના પાસામાં સુવે છે. મેહેરાં તેનું માથું ધીમેથી ખસાડી

તકીયાપર મેળે છે. આય દેખાવ દોલી જોઈ વિચારમાં મરોડથી બેશે છે. મેહેરાં મનમાં મુઝાય છે, બાનુને શાપુર દોલીને તાજુબીથી પાછળથી જોય છે.]

મેહેરૂં—(સ્વગત) ગરીબ છોકરો! (વીકાના બાલ પસવારે છે) કોણ જાણે કોણનું એ નાવારેસ ફરજંદ હોશે? અમુને એ પોતાનાં ખરાં માય બાવા જાણી ખુશી થાયછ; પણ ખુદા મારૂં પોતાનું ફરજંદ મારા પાસામાં નહિ મળે? તેથી મારૂં જીગર ફાટ ફાટ થાયછ. (પસવારતાં) બેટા પોઢીજા. તું ગમે તેનું ફરજંદ હોય, પણ તુને તરછોડી હું નમાયું નથી બનાવવાની? છતે ફરજંદે ખુદાએ જ્યારે મને વાંઝણી બનાવીછ તો એનેજ સુખી કરી તેમાં હું મારૂં સુખ સમજશ. ખુદાપર સબર ધરી તેનીજ યાદ કરસ! જેવી ખુદા તારી મરજી!.
[પોતાનાં આસું લુછે છે.]

બાનુ—(પાછળથી) કેમજી? કેમ ઘણાજ ઠસ્સામા શું વિચાર કરતા બેઠાછ?

શાપુર—(બાનુને) છોકરો ઘણો પાણીદાર લાગેછ. શુ એની બેસવાની સ્ટાઇલ ને મરોડ છે ડીયર? (મેહેરાંનું આ વેળા ચીત્ત દોલીપર વધે છે.

દોલી—હું વિચાર કરૂંછ, મારા બચપણમાં હું પણ વીકાનીજ પેઠે મારા મમાંનાં ખોળામાં રમતાં રમતાં સુઇ જતો હતો. આવાજ ઘેરમાં મેહેલ ચહેલ સાથે વસતો હતો. પણ તે મારૂં જુનું સ્વપનું હું આજે કંઇક નિશાની ઇધાણી સાથે મારી આંખો સામે આબેહુબ જોતો હોવું તેવું લાગેછ.

મેહેરાં—(પાસે આવી) છોકરા તું બચપણમાં કેવાં મકાનમાં રેહેતો હતો? તેની કંઇ યાદ છે? અંહીની કોઈ ચીજ તને ગમે તેવી છે?

દોલી—હાજી. હું નાહનો હતો ત્યારે એવાજ મજેહના ઘેરમાં રેહેતો હતો.

મેહેરૂં—હાલ તું ચૌદ વર્ષનો હોશે ખરો?

દોલી—હું શું જાણું? મારા કાકા જાણે

મેહેરૂં—તારા કાકા કોણ? તેમનું નામ શું?

દોલી—તેને લોકો મંચી મદારી કેહેછ. વીકાના પણ તેવણ કાકા થાય.

મેહેરૂં—(શંકાશીલ થતાં) તુને અંહીની કોઈચીજ જોતાં કંઇ યાદ આવેછ? તારી બચપણની કંઈ યાદદાસ્ત તાજી થાય તો કરીજો.

દોલી—(આસપાસ જોતાં તપાસી બોલે છે) હું આયોછ સારનો આય ઘેરમાનો સરસામાન જોઇ મારૂં ભેજું ગુચવાઇ ગીયુંછ. મને લાગેછ કે બચપણમાં પણ હું એવાજ સુખમાં હતો. હા આય શું? (ચોપડી ઉઠાવી) પીક્ચરબુક છે? એજ ચોપડીમાંથી બાવા મને પીકચરો બતાવી સમજાવતા હતા. આયજ કોચપર મમા મને પાસામાં દાબી સુવાડતા હતા. આયજ તીજોરી જેવી હું રોજ જોતો હતો. (આગળ મુકેલી મોટી સબી જોઇ) આયશું? મમા મને આય સબીમાના બુચા માફક ગુઠને બેસાડી બંદગી કરાવતા હતા.

બાનુ—પછી, પછી, વધુ બોલ, દીકરા યાદ કરી બોલ?

[આ વેળા વીકો સજાગરૂ બની દોલીપર બધાંને ધ્યાન આપતાં જોઈ પોતે ઇંતેજાર બની તેમની પાસે પાસે આવી ને સાંભળે છે)

મેહેરૂં—(સ્વગત મનમાં ગુચવાતાં) ખુદા? ખુદા? એજ મારૂં કલેજું તો નહિ હોય?

[પોતાનું આગલું પાલણું જોતાં યાદ એકદમ તાજી થાય છે.)

દોલી—હા આય શું? બાવાએ મને આયજ પાળનામાંથી ઉઠાવા કોઇને આપ્યો. મેં ચીસ પાડી, કે હું મારા કાકા સાથે હેઠ તુટી પડયો, પછી કંગાલ બન્યો. ત્યાર પછી હું ઉંઘમાં હતો પણ આજે હું તેને સ્વપનું સમજું છું.

મેહેરૂં—(હેતના ઉભરાથી વળગી પડે છે) મારૂં બચ્ચું? ખોવાયલું બચ્ચું? મારો દોલી મારો જાન?

દોલી—મારા માય? તમે મારા સગાં માય? (જોઇ) હા હા તમેજ? તમેજ મારાં માયજી (વળગી રડે છે.)

મેહેરૂં—હા તુંજ તુંજ મારો ચોરને સોંપેલો બેટો દોલી છે.

[વીકો હેબતી બીજી તરફથી ધસી.]

વીકો—(મેહેરાંની બાજુમાં સોર પકડી) ત્યારે તમે મારાં મમા નહિ? દોલી તું એમનો દીકરો ને હું નહિ? ઓ ખુદા ત્યારે મારા કોઇજ નહિ? મુવો હું! મુવો હું!

મેહેરૂં—ના રડ દીકરા, તુંબી અંહીજ રેહેશે.

દોલી—(પસવારતાં) વીકા ના રડ. તું મારો વડો ભાઈ થઇને રેહેજે. હું તારોજ ભઈ થવશ. આપરે સાથેજ રહીશું.

વીકો—(રડતાં) મારા ત્યારે કોઇજ નહિ ? મારૂં અત્રે કોઇજ નથી ?

બાનુ—(પાસામાં પકડે છે) દીકરા ના રડ. તારૂં દુખ ઉભરી આવશે. હું તારા બાપની જગા રાખશ, આય તારા ફુવા તને બેટા ગણશે.

દોલી—(વીકાના ગળામાં હાથ ભેળવી) અમો બન્ને અંહીજ રહીશું. વીકા આપરે સગાં ભાઈ ભાઇઓ બનશું, સાથેજ રહીશું, સાથેજ રમશું.

બાનુ—(દોલીને કીસ કરતાં) દોલી તુને મુબારકબાદી આપુંછ દીકરા, તુ તારા ખાનદાનને દીપાવે તેવોજ નિવડજે મરૂં. (ઓવરણા લે છે.)

શાપુર—(કોટી કરતાં) જીવતો રેહેજે બેટા.

મેહેરૂં—(દોલીને પેટમાં ચાંપતાં ખુદાનો આભાર માને છે) ઓ રેહેમના દાદગર દાદાર ? તારો આભાર માનવા મારી જબાનમાં તાકાત નથી. તારો આભાર મારા ઉભાતા હૈયાથી કેમ માનું ? કેમ માનું ?

[હરખનાં આસું તુછે છે. સર્વે એકમેકને કોટી કરે છે.)

બાનુ—હવે આ બન્ને જોલી ફેલોને સાથેજ સુવા દેવો. બીચારો દોલી તદન થાકેલો જણાયછ.

મેહેરૂં—મારાં કલેજા આજે તું સુખની ઉંઘે ઉંઘાજે મરૂં.

દોલી—આજ જેવી ખુશહાલી આખી જીંદગીમાં કદી ઉપજી નથી. માયજી સાહેબજી.

(કીસ કરી ભેટે છે. બધા છુટા પડે છે.)
વીકો ને દોલી ખુશી થતાં મળી ભેટી ગાય છે.

બન્ને— **ગાયન.**

સાથ સંગતમાં રમત કરો ભાઇરે
સુખ મળે ફરી ચાહત જોડાઇ રે.—
રોજ રમત ગત સંગ સંગતમાં
ગમત કરશું સંગમાં
રમત, ગમત સંગત ફરી, ગમત ફરી મારા ભાઇરે.—

વીકો—(દોલીને ખેંચતાં) મારો બેડ રૂમ તો જો કેવો મજેહનો છે ? (જતાં જતાં) પણ જો એક વાત પુછતાં ભુલી ગીયો. મારા

ફુઇ ફુવા હમેશાં એક ખોવાયલી લાલ પોકેટ બુક માટે વાત કરી મુઝાયા કરેછ; તેથી મને શક જાયછ કે એવી પોકીટ બુક આપરે કેથે જોઈ હતી.

દાલી—અરે તેવા રંગની પાકેટ બુક તો એ મંચી મદારીને ઘેરમાં આપરે સંભાળથી સાંતતા જોઈ છે. કદાચ તેજ તો નહિ હોય? કેમકે લોકોના ઘેરમાંનો માલ તફડાવી ગુજરાન ચલાવવાનો મંચી લાંબાનો તો ધંધો છે.

વીકો—એ પાકીટ બુક આપરે કોઈ રીતે તફડાવી નહિ લાવી શકીયે? કદાચ તેજ હોય તો એમને કેટલી ઉપયોગી થઈ પડે?

દાલી—હાલમાં તું જઈ પોઢીજા. હું આજે રાતોરાત તેની ગોઠવણુ કરૂંછ.

વીકો—તું હમણા કેમ જશે? તુંને જોતાંજ તેઓ તુને મારવા માડશે.

દાલી—તું મારી ફીકર ના કર. તારી પાસે કંઈ પૈસા હોસેની? ચાલ તે મને આપ હું મારતી ગાડીએ જઈ લાઉંછ. મારી હાલતમાં થયલા ફેરફારની તેમને ખબરજ નથી માટે આજની રાતમાં હું ચાંદનને સમજાવી પટાવી છાકટ બનાવી એ પોકીટ ચોરી લાઉંછ.

વીકો—હા એ તાલ ઠીક છે. હું કોઇને કેહવશ નહિ. તું મુગો સતીજા. જો ગુપચુપ પાકીટ તફરાવી લાવ. આપરે સહવારે ફુવા ફુઇને ખુશી કરશું.

[બન્ને બેડ રૂમમાં જાયછે. થોડી પળમાં દાલી પાછો આવે છે.]

દાલી—(મનસે) મારી બચગીના સુખી ગકાન? તું મને કેટલું વાહાલું છે? ખુદા તેં મને આખરે માવતરનો પ્યાર બખસ્યો તે માટે તારો એહસાન હું જનમો જનમ માનીશ. (ઝુકીને પડી ખુદાને સર નમાવી પાછો ઉઠે છે) આય ઘેરના દરેક અમારીપર મેહેરબાન છે, તો તેમને પુરતાં સુખી કરવાં એ મારી ફરજ છે. આજે રાતોરાત હું એ મંચી બારાના ઘેરમાં ઘુસી મારી ચાલાકી નહિ બતાઉં તો તેનો ચેલો બનેલો કામનોજ શું? સલામ મારા સુખી સ્વપના તુને આજની રાત સલામ! ખુદા તું મદદ કરજે (દોડી જાય છે.)

અંક ૨ જો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો—પ્રવેશ ૧ લો.

મંચીના મકાનની કંગાલ ઓરડી.

[એક ટેબલ ઉપર લેમ્પ બળે છે. ટેબલ આસ પાસ મંચી, તુરાબખાં ને જમસો ભાગા સ્ટુલ ઉપર બેઠા છે. સામી તરફ માળીયા પરથી મંગળીયાપર જવાની સીડી મુકેલી જણાય છે.]

તુરાબખાં— ગાયન.

પ્રેમકો પ્યાલો પીયો ભરકે હમ, યા સુખ જાન પર્યાન તબે
કૈફકી જ્વાલા જગી ઘટ ભીતર, કોટી પ્રકાર કીયે ન દબે.
જાનકી કૌન અજાન કહે કછુ, જાનત જાનત હાર સબે
પનથન પાવહીંગે જું પ્રબીન તો, કૌન ઉપાય કરેગે અબે ?—

મંચી—એ દોલીનો પત્તો મલે તો યાર આપણાં ગજવાં ભરાય. શેહેતાન જાદો ગીયોછ તે એવો કંઇ ગેબ થયોછ કે પત્તાજ મળે નહિ.

જમસો—આપરા ઉસ્તાદજીએ તેને શોધવા માણસો રોકયાંછ, તે હવે આપુને જલ્દી જરૂર મળી જશે.

તુરાબખાં—ઓ દેખોતો સહી મેરે શાગીરદો ? આજ રાત તકમે ઉસકો પકડ જકડકે યહાં લાકે પટકેંગે, પીછે ઉસ બદ-માશ લડકેકી અચ્છી તરેહ તંબી કરકે, ઉસીકે જરીએસે પયસે નીકલવાએંગે.

જમસો—ઉસ્તાદજી જરૂર તેમજ કરજો.

મંચી—એ કોણ છે ? બારણું બંદ છે. (બારણું ઠોકાય છે. ત્રણે ડાહયા દોરા થઇ બેસે છે.) જરા થોભી જાવબા.

જમસો—બાપુ થોબ બારણું ઉઘાડુંછ. [બારણું ખોલતાં જેહાંગીર હાથમાં છુપાવેલી પિસ્તોલ સાથે આવે છે.]

જેહાંગીર—એ હું છું હવે મને પયછાનીયો ?

મંચી—ઓહોહો જેહાંગશાહ શેઠ તમે આય ગરીબની ઝપડીમાં તસદી લાયા ? મારો બાવો કરૂં ! ફરમાવો ? કામકાજ બતાવો ?

જેહાંગીર—હું પોતે આયોછ ને સાથે એને (પિસ્તોલ તાંકી) લેતો આયોછ.

(ત્રણે તરફ પિસ્તોલ તાંકે છે, ત્રને ગુપચુપ ખુણામાં ચંપાય છે;)

મંચી—ઑરડરમાં ખડા રેહેજો બા. ગ્રહસ્થોના ઘેરમાં એવા ચેડાં ઠીક નહિ. મારા મુરબી અંહી આવીને બેસો. ગરીબને એમ ના ડરાવો.

જેહાંગીર—હું ઠાલી ડરાવવા નથી આયો (ઠાલી પિસ્તોલ ગજવામાં મુકે છે) મારી પાંસથી બે હજાર રૂપીયા લઈ તેં મને મારા ખરા બેટાને બદલે બીજાના છોકરાને સોંપ્યો? બોલ હવે પોલીસમાં આવવુંછ કે તે છોકરાને સોંપવોછ?

મંચી—ખરી વાત એ છે કે મારા મનમાં એ વીકાને ઠેસવા દેવાનું જરાપણ ન હતું. પણ એ દોલી કોણ જાણે કહાં નહાંસી ગીયો? તેથી નાચારીએ પૈસાની લાલચને લીધે ઉતાવળમાં વીકાને પેહેરાવી દીધો, ને પૈસા મેળવ્યા.

(તુરાબખાં ધીમેથી પીસ્તોલ બેમાલુમ રીતે કાઢી લેછે.)

મંચી—(દમ કસવા માંડેછે) હવે ડાહ્યા માણસ થઈ જાવો બા. ને બીજા ફકત એક હજાર તોલો કે પછી દોલી તુરત તમુને મળી જશે.

જેહાંગીર—હવે દગો કીધોછ તો યાદ રાખજે? સદાનો પસ્તાશે.

મંચી—મારો બાવો કરૂં. સેવક પસ્તાવો શું ચીજ છે તે કદી શીખ્યો નથી. ચાલો શેઠ, વેકી જાઓ. રોકડા નહિ હોય તો ચેક ચાલશે. અમારી ધીકતી પેઢી તો તમારા જેવાના ચેકો સ્વિકારવામાં તો માન સમજે છે.

જેહાંગીર—(ચેક કાઢતાં યાદ આવે છે) પેહેલે છોકરો બતાવો ને પછી રૂપીયા.

મંચી—બાવા મારા? પેહેલે પૈસા ને પછી માલ સમજ્યા?

તુરાબખાં—

સુખન શરાફકા કયા સાફ હય?
અશરફી જીસ પાસ, વો અશરાફ હય.

શેઠજી નીકાલીયે, જલ્દ પૈસે તોલીયે, ફીર ઘરકો જાઇએ.

જેહાંગીર—બદમાશો શું તમો મને ડરાવી પૈસા મેળવી શકશો? જોઉંછ કોણુ મારી સામે થાયછ.

[પિસ્તોલ કાઢવા જાય છે, પણ જડતી નથી, ઉલટો તુરાબખાં જેહાંગીર સામે પિસ્તોલ તાંકીને તેને બતાવે છે.]

તુરાબ—શેઠજી મેજકે તરફ તશરીફ લાઇએ, અબ તો હજાર કે બદલે દેડ હજારકા ચેક લીખદાલીયે.

જમસો—વાહ ઉસ્તાદ? અછી કહી? ભલી કહી.

મંચી—બાવા મારા? હવે થંડા પડો. શું કરૂં મારો તો જીવ બળેછ, પણુ દોસ્તોના સુખનને લીધે પાનસો વધારવા પડેછ. ફીકરના કરતા, એ રૂપીયાનું તો લોબાન બાળશું (બાજુ) પીઠામાં જઇને જતો?

જેહાંગીર—ઠીક છે, ધૂળ નાખી. ચેક હાલ લખી આપુંછ, પણ ફરી દગો કીધો તો આજ નહિ તો કદી કોઇ પણ દિવસ એનો બદલો લેવશ.

મંચી—જેમ મુરબીનો હુકમ થશે તેમ ખરૂં. હાલતો ડાહ્યા થઇ લખો તો ખરા?

[જમસો લખવાની સામગ્રી આપે છે. તે લખે છે. ચેક મંચી લેછે, શેહેકંડ કરી દરવાજો બતાવે છે.]

જેહાંગીર—(મનસે) ઠીક છે, બદમાશોને પલ્લે છું.

તુરબખાં—શેઠ સાહેબ કહાં ચલે? એ ચેકકે પયસે બેંકસે મીલ જાયેંગે, ફીર કલ દુપહેરકો આપકા દિલ ચાહે વહાં જાના. પર કલ તક તો યાંહી હમારા મેહેમાન રહેના પડેગા, રાતકા ખાનાતો દો પરાહા ઔર ચાહપેહી શુકર કરના.

જમસો—મુરબી સાહેબ એ તો અમારી શરાફી પેઢીનો ધારો છેજી.

મંચી—કાયદાની કંઇ સામે થવાય બા? જેવો કાયદો તેવી તાબેદારી? અંહી તો બાવા ભાગીદાનું કામ પડયું. આજની રાત પાસેની ઓરડીમાંજ સુઈ જજો બા.

જેહાંગીર—હવે તો બદમાશીની હદ થઇ. નાપાકો તમો મને વધુ વાર હવે રોકી શકશો નહિ. આવી જાવો.

[જેહાંગીર સામો થાય છે. તુસબખાં પાછળથી દોરડું લઈ તૈયાર ઉભેલો છે તે જેહાંગીરને તોડી પાડી બાંધે છે. ત્રણ જણા તેને ઘસડી ઓરડીમાં લઈ જાય છે, તે દેખાવ ચાંદન છાકટ થઈલી હાલતમાં આવીને જોય છે.]

ચાંદન—ઓવછરે માય? એ શું કૌતક?

મંચી—મૂગી મર! એ એક આપરૂં ઘરાક છે, આજની રાત ને કાલનો દિવસ એની પરોણાગત કરવીછ પછી છુટો સમજ.!

જમસો—મંચીબા આજની આ સોરટીના બદલામાં ઉસ્તાદજીને કંઈ છાંટો પાણી પાયા વગર ચાલસે બા?

મંચી—મારી કયાં ના છે, તમારી સેવામાં સેવક હાજર છે. જોરે ચાંદન એનીપર નજર રાખજે, બારણું ખોલતી ના. નહિ તો બીલ્લુ છટકસે તો રૂપીયા ડુબસે.

જમસો—(બાજુ) બહાર જઈને બારણાને બહારથીજ અડગરો લગાવની.

[ત્રણે જણા ખુશહાલીમાં લલકારતા જાય છે. ચાંદન વિચારમાં પડી ઝુંપે છે, તેટલાં બારી પરથી ચઢી દોલી અંદર દાખલ થાય છે.]

ચાંદન—(મનસે) મરેરે મરેરે મુવો ભઈનો થતો. ભુંડાં લફંગાની સોહબતમાં પડી ભુડાઈમાંજ અટવાઈ કંગાલનો કંગાલ રહયોછ. (દોલીને જોઈ) ઓ દોલી દીકરા કહાંથી આયો? મારો દીકરો કરૂં? તારી પરથી ઓવરઈ જાઉં? (બાજુ) હવે મુવો સપડાયો. એને હવે તો એવો પકડી રાખું કે મુવો મંચી એને લઈ જઈ પૈસા પડાવશે ને મજાહ કરાવશે.

દોલી—(દારૂની ફ્લાસ્ક ગજવામાંથી કાઢી) ચાંદન ફુઈ જુઓ હું તમારા થકી એ શું નકૂડાવી લાયોછ? મારા સમ છે જરા પીવો, બાકીનો મંચી કાકાને પાવશ.

ચાંદન—ઓ હું મરી જાઉંરે તારા પરથી. લાવતા પાતાપરથી મરૂં. (ચાખી) મરરે મરૂં કેવો મીઠો મધ છે?

દોલી—આય વાઈનતો જરાબી ચઢતો નથી. જેમ જેમ પીશો તેમ જીવ બેહેક બેહેક થશે. કાકાએ તો જનમમાં એવો દારૂ જોયો નહિં હોશે. (બોહોસ કરી પાયા કરે છે.) હવે લટુજી થવા માંડયા.

ચાંદન—દીકરા દોલી, તું કેવો મારો કદરનો કટકો છે જો? આવ દીકરા મને કોટી કર. તું કદી મોટો મનીખ થાય તો તારી આય ભલી ગાય જેવી પુઇને ભુલતો નાજો.

દોલી—હારે પુઈ તમારી માયા મેહેરબાની તો મરતાં નહિ ભુલશ. તેનો બદલો એવો આપશ કે મને સદા યાદ કરસો ને સેસ ભરસો.

(કોટી કરતાં ગજવામાંથી કુચી કાઢી થોડા પૈસા મુકે છે.)

ચાંદન—એ શું તફડાવેચ મુવા? (છાકટ હાલતમાં બોલે છે) ભસતે ગીયા કુચીતો નથી તફડાવી?

દોલી—નહિરે પુઇજી ધરમ કરતાં તમે શાનો દંડોછ? ઉલટા મે તો તમારા ગજવામાં પૈસા મુકયા, કે સહવારમાં ઉઠતાં શમેત ગજવામાં પૈસા જોઈ ખુશી થાવો. હું તો એવો ધરમ કરૂં કે જમણા હાથનું કામ ડાબો હાથ નહિ જાણે.

ચાંદન—(પૈસા ગજવામાં ખખડતાં સાંભળી) ઓ હું હવે તો તારી પરથી મરી જવશ. મારો દીકરો, મારો બાવો.

[ચાંદન ગીત ગાય છે ને દોલી પાયા કરે છે. તેણી છાકટ થઈ ટેબલપર માંથુ નાખી સુતાવેછે દોલી કુચી વડે પેટી ખોલી લાલ પોકીટ બુક તફડાવે છે.]

ગાયન.

બન્ને—પીવો પાઈ પીવાડીને માપો

દોલી—આપ જનમમાં ન પીધો પીવાયો.—

ચાંદન—નરદમ છે ઉંચી મીઠી અતી ખરી

દોલી—ભુલી ભમાતુથી તુંતો બીચારી—ભારી.—પીવો.

ચાંદન—પાતા પિવાતાપર હુંતો મરૂં બસ
તૂંજ હેતુ મહારો છે બેટો

દોલી—પ્રપંચ પાંચ ભણાવી કીધો કન
બતાઉંછ પાણી બની જુવો બેટો—પીવો.

દોલી—પુઇજી બીજી કંઈ ખબર? કાકાનો ધંધો સારો તો ચાલેછની?

ચાંદન—જોરથી ના બોલ! અદેખા પડોસીઓ બળી મરશે. જોની આજે સજેહનું બીલ્લું મલ્યુંછ, તેને આય પેલી ઓરડીમાં બાંધી રૂંધી મુરદું કરી નાખ્યુંછ.

દોલી—એમકે? ત્યારે તો તીલ્લોરીછે દેખું. તમે પીયા કરો હું સુઇ જાઉંછ. (બાજુ) એ વળી કોણ બદમાશોના હાથમાં ફસ્યું હોશે?

[બારણું ખોલી જેહાંગીરના બંદ છોડતો લાવે છે]

જેહાંગીર—છોકરા તારો ઉપકાર થયો; તું કેટલો ભલો છે?

દોલી—તમો મારા મુરબી જેવા છેવ, મેં હજી તમારે લાયક કશુંજ કીધું નથી.

જેહાંગીર—હું તારો આભાર કદી નહિ ભુલશ.

દોલી—શેઠ આભાર માનવાની કશી જરૂર નથી, એ તો ફરજ છે. હું ભુંડાઓને હાથે બસ પડયોછ તેથી એવા ગંદીલાઓ સાથે વસતો હતો, પણ હવે તો એવોથી છુટશ.

જેહાંગીર—હું તુને છોડવશ. મારે ઘેર મારી સાથે ચાલ. હું તારો આભાર કેમ વાળી આપુંછ તે જો.

દોલી—માફ કરો. હવે તો લાખોના ઢગને પણ ઠોકરે મારસ.

જેહાંગીર—છોકરા તું આવી સોહબતમાં આવો ઉમદા ખવાસનો?

દોલી—સાહેબ હું આય બદમાશનો કાંઈ છોકરો યા ખેશી નથી. પણ મારા માયબાપે મને આય ચોરોને સોંપવાથી હું દોજખમાં ઉધર્યો.

જેહાંગીર—આય મંચીએ ઉધાર્યો તે તું દોલીકે? (શંકાશીલ બને છે)

દોલી—હાજી, મને એ એક તવંગર ગ્રહસ્થના છાપરા તળેથી ચોરી લાયો તો, પણ આજે હું મારા ખરાં માય મેહેરબાનુંને મળ્યોછ તે હવે તેમની સાથે રહેવશ.

જેહાંગીર—બેટા હુંજ તારો જનેતો બાપ છું (પકડી કોટી કરે છે) મારો બેટો! બેટા મેજ કમઅકલે એમને હાથ તુંને સોંપ્યો હતો, તુંનેજ શોધવા અંહીં આયો, તેનો આ ફેજ થયો.

દોલી—(વલગી) મારા વહાલા બાવા. ખુદાનો આભાર માનુંછ કે વખત સર તમુને મદદ કરવા ગેબી હાથેઅંહી સુધી આયો.

ચાંદન—(જાગૃત થતાં) મુવા ગરંધીયા એને કાંય છોડયો? મરેરે મરેરે હવે શું કરૂં?

જેહાંગીર—ચૂપ! ચૂપ મુગી મર.

ચાંદન—તમે કોણ? પેલા વીકાને લઇ ગયા તે?

જેહાંગીર—હા. ને આય ખરા છોકરા દોલીનો બાપ.

ચાંદન—બાવા માફ કરો. મેજ મુવા વીકાને પૈસાની લાલચ થકી તમુને સોંપ્યો. હવે કેમબી કરી નહાસો નહિ તો હું મરી જવશ.

[દૂરથી બદમાશોના ગાવાનો અવાજ આવેછે.]

દોલી—એ ત્રણે બદમાશો દારૂ પીને આવતા જણાયછ.

ચાંદન—નહાસો નહિ તો મુવાઓ તમુને છાકટ પણામાં મારી નાખશે.

જેહાંગીર—કહાંથી નહાસું?

દોલી—ના ઘભરાવો. આય મંગળીયા ઉપરથી નહાસી શકશો.

ચાંદન—અરે પણ મને મારી નાખશેની, મારૂં હવે શું થશે?

દોલી—હવે તારૂં આથરૂં મીઠું કરૂંછ.

જેહાંગીર—ગમે તેવી છે પણ અબલા જાતી છે, એ મંચી લંબારી જેટલી બદમાશ નથી. એને જુદી રીતે બાંધી બારણા પાછળ મુકી દઇશું, અમો નહાસશું કે તું બુમ પાડી ગોધીયારૂં કરજે એટલે બચી જશે.

[બન્ને જણા તેણીને બાંધી બારણાની બાજુમાં મુકી સીઢી પરથી ચઢી નહાસે છે કે ચાંદન ગોધીયારૂં કરેછે. ત્રણે છાકટા આવી બારણું ખોલી બીલ્લુ છટકેલુ અને ચાંદનને બાંધેલી જોઇ ઘભરાઇ જાય છે.]

મંચી—અરરર હવે શું કરૂં? મારા પંદરસોપર પાણી ફર્યું. એને નહસાડનાર કોણ હુતો ચાંદન? ખરૂં બોલ નહિ તો મારી નાખશ.

ચાંદન—એતો મુવો દોલી આવી મુવો, અને મુવાએ મને બાંધી રૂંધી પેલા કેદીને નહસાડી લઇ ગયો.

મંચી—દોલીએ તેના બાપને બચાવ્યો? ખુદાની કરામત અજબ છે? હવે શું કરીયે?

ચાંદન—મરેરે મરેરે હવે શું કરૂં?

[ત્રણે જાય છે. ચાંદન ધ્રૂજતી રડતી જાય છે.]

અંક ૩ જો—પ્રવેશ ૨ જો.

સ્થળ—ફ્રરામના ઘરનો એક ઓરડો.

ફ્રરામ—(મનસે) જાંહ જોઉંચ તાંહ મારીજ ભૂલ, પણ કોઈ પોતાની કબૂલ કરતોજ નથી. બધા મારીજ પાસે દંડ વસૂલ કરવા ધૂલ ભરેચ, પણ એ વેહેમનું મૂલ કોણ છે તે કોઈ જોતું નથી. ધંધો ધાપો મુકી હું એમાં મશગુલ રહુંછ, પણ કશું વસુલ કીધું નહિ કે હાંસલ થયું નહિ. કોઈ દહારે નહિ ને આજેજ પેલી એમી એ મને મલવા એપોઇંટમેંટ કાંય કરવા માંગ્યુંછ? કંઇ સમજ નથી પડથી. આપરેથી હા પાડીચ. કોઇનું ચલું થતું હોય તો કરીએ તેથી આપરે હમનાંજ તેને તેડાવીછ તો ખરી, વલી એ કોઈ ફોટોનો ખુલાસો જાનવા માગેચ, તે કંઈ સમજ પડતી નથી. કદાચ જેમ પેલા ફોટા એ મારૂં ઘેર ભાજયું તેમ એનું તો નહિ ભાગું હોય? જે હોસે તે જનાસે.

શેહેરીયાર—(દોડી આવી) શીઠ શીઠ પેલી બાઇ ઓવીચ.

ફ્રરામ—કઈ બાઈ?

શેહેરીયાર—હું શું જાનેચ? તુને ઘની ઘની ગમેચ તે ઓવીચ.

ફ્રરામ—જા એવકુફ તેને ઉપર મોકલ. પણ જોજે બાઈ આવે તો જનાવજે.
[શેહેરીયાર એમીને પોંહચાડી જાય છે.]

ફ્રરામ—આવોજી ઠીક વખતસર આયા.

એમી—તમુને એક નાજુક બાબદ માટે તસ્દી આપવી પડીચ, પેલો ફોટોગ્રાફ તમારા હાથમાં આયો તાહારથી—

ફ્રરામ—પુછોજના. હું તો એવા ચકકરમાં આવી છકકર ખાઈ ગીયોછ કે બધાં સાથે ટકકર લેતાં સજજર લુલો થયોછ.

એમી—ને હું પણ તાહારની રાતદિવસના સંતાપમાં પડીચ. જો હવે તમે મનપર લઈ વચમાં પડી બધો ખુલાસો કરસો તો ભુલ થાપ દૂર થસે.

ફ્રરામ—મને ફરમાવો; સેવક તમારૂં કામ જરાબી ભૂલ વગર પાર પાડસે.

એમી—મારીપર જે આફત આવી પડીચ તે તમારી—

ફ્રરામ—બસ હું સમજી ગીયો. અરે એ દદાએતો ફ્રેટોને લીધે મારીપર પણ ઝાડેઝાડ તોડી પારવામાં ઓછું નથી કીધું. પણ વારૂં તમારી સાથે શું કીધું ?

એમી—તેવને મારા અને મારા થનારા ધણી વચ્ચે સતકન મુકી મારૂં ધાન ભાજ્યુંછ.

ફ્રરામ—એ તમે કંઈ નવીજ વાત જનાવોચ. વારૂં સતકન કેમ મુકયું ?

એમી—સતકન કંઈ એવું મુકયુંચ કે તેવણ મારી સાથેં ચીથરાં ફ્રાડી ચાલી ગીયાછ ને પાછા દિવસો થયા મલ્યાજ નથી.

ફ્રરામ—તેવણનું નામ શું ?

એમી—અરદેસર.

ફરામ—(ચોંકી) અરદેસર ? બદમાશ, લુચ્ચો.

એમી—કેમ તમે ચોંકોચ કેમ ? તમુને પણ ઠગીયાચ કે શું ?

ફ્રરામ—અરે તેને તો હું હવે એ હાથ બતલાવ્યા વગર નથી રેહેવાનો.

એમી—(ધબરાઇ) ઓ માયરે ? એમ કાંય ?

ફરામ—જોઇ આયજ તસબીર તમારા અદીએ મારી બૈરીને ભેટ આપી અને મે તેનીના હાથમાંથી ઝુટવી લીધી. આય સબીને મારી બૈરીએ ચુમી લઇ છાતીએ દાબી તે મેં નજરો નજર જોઇ; બોલો હવે શક સાનો રહ્યો ?

એમી—શું તમારી બૈરીને તેવણે સબી ભેટ કીધી ? હવે તો તેમના લુચ્ચાઇની હદ થઇ. પોતેજ બીજીને આપી સામા સત્તા થઇ મારીપર ગુસ્સો કરી પુછેછ કે કાંહ ગુમાવી ? જો તેવણે આપીછ એ ખરૂં ઠર્યું તો—

ફરામ—તેમાં હવે શકજ રહ્યો નથી. વળી મારા ઘેરમાં ચોરી છુપાથી આવી મારી બૈરીના ઓરડામાં છુપાઇ બેસતાં મે તેને પકડયો પણ સામો ચોર સત્તો થઇ મારૂં ખૂન કરવાનું કહી દબરાવી નહાંસી ગીયો.

એમી—શું ત્યારે બધા માટીડા એવાજ લુચ્ચા કે ? મને કેવાં કેવાં વચનો આપ્યા ? શું શું ઉમેદો આપી ? કેવાં મીઠા મીઠા સુખનો કહ્યાં ? પણ બધી લુચ્ચાઇ. હવે તો તમુનેજ મારી ફીકર કરવી જોઇએ.

ફ્રરામ—હવે તમે મારીપર ઇતબાર રાખો. જુઓ તો ખરાં હું એ બન્નેની જાહેરમાં કેવી ફ્જેતી કરૂંછ ?

ગાયન.

એમી—મર્દ જાતીમાં હર વાતોમાં, છપ્પન લખ્ખન ફંદા જોશો
મનના મેલા, ઢંગના ઘેલા, હરએક રીતમાં અંધાને
ઘેલા ભોલા થઇ પૂર્ણ કરે વાસના
દિલ આપી દઇ વાત કરે પળમાં.
ધરે આશા તે જોશે બસ સ્વપના
નાર જાતી છે કમકુવત બળમાં.
બસ જાણું હર એક હું ફંદા, તોડું ચીલ ઝડપી ધંધા.
નાર જાતી છે સાચી અર્ધઅંગના
ઢંગ જાણે નહિ મર્દના સંગમાં.
બેવચની છે મર્દ જાત જહાનમાં
પલ્લે પડી તે ફસી સંસારમાં.
બસ જાણું હર એક હું ફંદા, તોડું ચીલ ઝડપી ધંધા.

શેહેરીયાર—(દોડી આવી) શીઠ શીઠ બોઇ ઓવીચ. ચાલ નાહાસેચ કે ભરાઇ જાયછ ?

એમી—નહાસે કાંય ? આવવા દેવો. હું હવે તડને ફડ કરી નાક કાપી હાથમાં આપશ.

ફ્રરામ—નહિ નહિ ઉતાવલ ના કરો. ધીરજ સાથે કામ લઇસું. થોરો વાર ચાલો પાસેના ઓરડામાં બેસી આય બાબદપર નક્કી વિચાર કરી ગોઠવન કરસું.

એમી—નહિ બા હું એખલી અટુલી નહિ આવું.

ફ્રરામ—મારી માય કરૂં, મારી બેન કરૂં, જરા માની જા. અંહી મારા માનસો પણ છે, તમે ના બીહીવો. તમારા મારા ફાયદાનીજ બે વાત કેહેવસ.

એમી—ચાલો ત્યારે નાચારીએ આવુંચ. (બન્ને જના અંદરના રૂમમાં જાય છે.)

ફ્રરામ—(જતાં જતાં શેહરીયારને) અંદર એમી બાઇ છે એમ બાઇને ના કેહેતો સમજ્યો ? (જાય છે.)

શેહેરીયાર—વાઇજી (મનસે) એ શીઠ એમ શું કરેચ? ગોરી ગોરી છોકરીને લાવેચ, ને ધુસ ધુસ કરેચ. ને બાઇને જોયછ કે નાહાસ ભાગ કરેચ ઘના, ખેરાબ, ઘના ખેરાબ.

કુંવર—કેમરે મુવા, શેઠ છે કે?

શેહેરીયાર—હું શું જાનેચ? હોસેજ અંદર. શીઠ કાંઇ કાગલ લખવા ગીયાચ, તે કાગલ સાથે મોટે મોટે વાત કરેચ.

કુંવર—બીજું બી કોઇ છે કે?

શેહેરીયાર—નેઇ બાઇ, ફ્કત શીઠ ને તેના કાગલ બેજ છે. ગમે તો અંદર જઇને જોઇ આવ. (મનસે) અંદર જાય તોજ મજાહ પરે.

કુંવર—હું અંદર શું કામ જાઉં? ગમે તેમ બેસવાદે મને તેવનની જરૂર શું છે?

શેહેરીયાર—(મનસે) શું બોઇબી જાનેચ ને અખારા કરેચ કે? (મોટે) બોઇ બોઇ તું ના ઘભરા. અંદર જાયછ તો મજાહ પરેચ. તું જો જાયછ તો ઘેના મજેહના થાયછ.

કુંવર—મુવો તુંબી તેમનો મલત્યો છે. ગમે તાંહ ખાડામાં પડોની મને શું? હુંજ ઘેર છોડી જવશની? તેવન બહાર આવે તો જનાવજે કે હું આજે મારાં કપડાં ઘરેણા લઇ મહીરે જઇ રેઉંચ (જાય છે.)

શેહેરીયાર—(મનસે) તું જાયચ ચાલ ઠીક થાયછ. મને મજાહ પરેચ. કેમ કે પછી ઘેરના કારભારી હું બનેચ. (જાય છે. બહાર એમી ને ફ્રામ આવે છે.)

એમી—મને કુંવરબાઇ સાથે બે વાત કરવા દેવો.

ફ્રામ—નહિ નહિ. મેહેરબાની કરી તેમ ના કરો.

એમી—હું ધારૂંચ કે મારા એક બે સવાલમાં આપરાં વેહેમથી થયલો ઘોંટાલો દૂર થશે, એમ મને લાગેચ, તેમાં તમે કાંય હરકત નાખોચ?

ફ્રામ—હમણા નહિ, બસ હમના નહિ? પછી આવી ગમે તો મલજો. હવડાં જો તે તમુને ને મને સાથે જોસે તો તેહેવાર બદ વિચાર લાવસે. તમે તેને મલી હવે નવું શું જનવાના છેવ? મે જે હકીકત જનાવીચ તે બોલેબોલ ખરી છે.

એમી—મારા અદીપર જે બોહોતાન મુકાયુંછ તે ખરૂં છે કે ખોટું તે મને સોધી કાઢવું છ; બીજું કંઈ નહિ.

[બહારથી મકીઆઇનો અવાજ સંભલાય છે]

મકીઆઈ—(અંદરથી) મારી ભાનેજ એમી અંદર છે કે બાવા ?

એમી—ઓ માયરે. એ તો મારા માસીજી આવેચ. તેવન મને અંહી એખલી આવેલી જોસે તો મારીજ નાખસે. હવે મને કેથે છુપાવો.

ફ્રરામ—તમે ના બીહવો. હવે તમે આય પરદા પછવાડે બેસો હું હમણા તેવનને વાતમાં ઉડાવી કાડુંચ. (છુપાવે છે) ચાલો હવે બંદા બચ્યો નહિ તો ફસ્યો હોતે.

કુંવર—(સુના સાથે દાખલ થઈ) મને એક વાત પુછવાની ઉતી. મારાં માયજી એ મને લગનપર પેહેરાવેલો નેકલેસ તમે કાંહ સાંતીયોચ ?

ફ્રરામ—તે પેહેરીને કાંહ જાયછ ? (મકીઆઇને જોઇ) પણ આય ડોસાં કોણ આવી રહ્યાંચ ?

મકીઆઈ—બાવા માફ કરજો હં. પણ મારી ભાનેજ તમારા તાંહ આવીછ તે જાનીને તેડવા આવી.

ફ્રરામ—અરે તમે એ શું બોલોછ ?

કુંવર—કેમજી ? જોઈ તમારી આબરૂ દૂર વેર કેવી ફેલાઇછિ તે ?

મકીઆઈ—હું સું બોલુંચ તે તમુને સમજ નહિ પરતું હોય તો કંઈ નહિ બાપા. પણ આવી નાદાન છોકરીને ઘેરમાં સાંતી ના કેહેવું ઘનુંજ ખરાબ.

ફ્રરામ—પણ તમુને કહ્યું કોણે કે મે ઘેરમાં સાંતીચ? ડોસાં ગમે તેના ગરે પડતાં જરાં તો વિચાર કરો.

કુંવર—મારા ધણી બીચારા પડીયા ભોલા. એવનના હાથે એવું કારસ્તાન થાય બી ? માયજી ખરૂં માનતાં હોવ તો માનજો. જાહારે તમે ચાલી ચલાવી મારા ઘેર વેર આયાછ તો હું ખરૂંજ કેઉંચ, એવણુને તમારી છોકરીએ ભમાવી મારૂં ધાન ભાંજીયુંછ?

મકીઆઈ—એ શું બોલેછ મા?

ફ્રરામ—બીલકુલ ગલત, અરે એમ બનેબી મમઈ?

કુંવર—હું તદન ખરેખરૂંજ કેઉંચ. તમારી ભાનેજને ફુલકાવી ફુસલાવી મને રડાવી હવે ઘેરમાંથી બાહાર કાઢવા બેઠાચ.

ફરામ—તમે એ દેવાનીનું શું સાંભલોછ? હવે દનપર દન એનું ભેજું ચકાસી જાયછ તેથી ગમે તે બકેચ. તમે કંઇજ ના માનતા.

કુંવર—તમુને તો એમીનું ઘેલાપનું લાગુંચ. મને કોણનું લાગે બોલો જોઉં?

ફરામ—(સામેથી અરદેસરને ધસીને આવતાં જોઇ) જો આય સામેથી આવી રહોચ, તેનું તો તુને ઘેલાપણું લાગુચ.

મકીબાઇ—સારૂં થયું. ખુદાયજીએજ વખત સર મોકલ્યા. હવે ખરૂં નરૂં થશે.

ફરામ—જોયું કુંવર ખુદાયજીએજ તાહરે માટે એવનને મોકલ્યા. હવે સંધાસે.

અદી—મી૦ ફરામજી હું કંઇ ચોરી છુપાથી અંહી આયો નથી. સા માટે, પુછસો તો આય બધાની સામે મારી આબરૂનો જવાબ માગવા છડે છોક આયોછ.

ફરામ—હવે છુપાછુપ ને છડે છોક મલવામાં ભેદ શું રહ્યો? પાસેજ ઓરડો ખાલી છે, ચાલો જાવો અંદર જઈ બેસી નચીંતે વાત કરો. બારણાને કલ કુંચી લગાડવા આય સુનાઈ તૈયાર ઉભી છે.

મકીબાઇ—મને તમારા કુઠલા સાથે કામ નથી બા. મને તો મારી એમી કાંહ છે તે દેખારો.

અદી—મને પણ તમારા ઇરાની નોકરે કહ્યું કે એમી અંહીંજ છે.

ફરામ—(મનસે) ચોર! દગલબાજ.

કુંવર—માય તમે શું જાનો? મે મારી નજરો નજર તમારી ભાનેજ સાથે ભર રસ્તામાં એમને લાર કરતાં જોયાંતાં.

અદી—અરે અરે એમ ના બોલો. તે વાત મેં રૂસ્તમથી જાની, એથીજ તો ઘોંટલો થયો.

ફરામ—અને હું પણ કસમ લઈ કેઉંચ કે એમાં કસીજ સચ્ચાઇ નથી.

કુંવર—હવે હું સીખી. ચોરને ચોર સાખસી પુરવા કેવા મલી જાયછ?

ફરામ—જુઓ ડોસાં માય. તમારી ભાનેજને ફીટ થઈ આવતાં તેવન પડી જતાંતાં તેથી મેં મદદ કીધી, ને ઘેરવેર પોંહચાડી તેમાં શું ખોટું કીધું?

મકીબાઇ—એવા આભારને અપરાધ કેમ કેવાય બા ? કાલે સાંજે પણ એને એવુંજ ફીટ થઇ આયુંતું

ફરામ—જોયું હવે ખાતરી થઈ ? અને આય મારી દોઢદાહી બુર ધારેચ ?

અદી—તેની ચાલ ચલન માટે તો પુરાવા સાથે બોલવાની મારી છાતી ચાલતી નથી.

ફરામ—મારો બાપ કરૂં, કેવું સાંચ્યું બોલ્યો ? હવે કેહેવો એમાં કંઈ મારી ભુલ છે ?

કુંવર—પેલી વાત કાંય છુપાવોછ ? એવનની સબી એમીએજ તમુને આપીતીની ?

ફરામ—તે કયારે ? એતો તુને આય અરદેસરે ભેટ કીધીતી.

કુંવર—સાંભલો અરદેસર. તમે મને ભેટ કીધીતી કે ?

અદી—એ તદન જુઠું બોહોતાન છે. પેલો ફોટો મે એવનને કદી આપ્યોજ નથી. પણ એમીને આપ્યો તો.

ફરામ—હવે તો તમે બન્ને જના સરીયામ ગાબરાં મારવા જુઠું બોલોછ.

અદી—ત્યારે એમ થયું હસે, એમીને સબી ભેટ આપી તે દિવસે એને રસ્તામાં ફીટ થઈ આવતાં તે પડી ગઈ હોય, અને તે કુંવરબાઇને મલી હોસે.

કુંવર—એમબી થયું હોય. ખોટું શું કામ બોલું ? મને પેલા ઝાડ તલેથી મલી.

અદી—સાંભલ્યું ફરામરોજ ?

ફરામ—છબીની વાત હવે ભુસીવાલો. એ વાતમાં તમારૂં ખરૂં માનીને ચાલીએ, પણ મારી બૈરીના સુવાના ઓરડામાં તમે કેમ દાખલ થયાતા ?

અદી—એ તમારા ઇરાની નોકરે મને બેસવા કહ્યું તેથી બેઠો, પણ પછી કોણ જાને બહારથી કોણે કુચી ફેરવી.

સુના—બાઇ એ તો મે શેઠ અરદેસરને જોઇ ગુસ્સે થશે તેથી જાણીજોઇ બહારથી ટાલું માર્યું. એમાં વાંક મારો હુતો.

મકીબાઇ—દીકરાઓ, એતો તમારા લોકની નાદાન અક્કલે વેહેમના ધકારામાં કાટાનું કટેસર થયેલું લાગેછ. પણ વચમાં મારી ભાનેજનું નામ તમારી બૈરીએ નાહક બદનામ કીધુંછ.

કુંવર—મેં કાય બદનામ કીધું ? જાણે બધામાં હુંજ જુઠી ! એ તો કાગડામાં બગલું બેઠું તો તેબી કાગડો થયો, જો કોઇ

આવેછ તે એવનનેજ મલી જાયછ, અને મને બદનામી આપેછ. ચાલો ખસો, હુંજ જો બધાને નડુચ તો મારે મહીરે જઈ પડુંચ. (જવા કરે છે)

ફરામ—(અટકાવે છે) એમ નહિ જવાસે. બંદા જવા દેતો જશે કે?

કુંવર—તો શું મને કલ કુચીમાં રાખસો કે?

ફરામ—અલબત્તાં.

કુંવર—મારા મનમાં આવે ત્યાં મારાથી નહિ જવાસે કે?

ફરામ—તેમાં શું શક?

કુંવર—(રડતાં) કોઇએ ખરૂંજ કહ્યુંછ "બાંધેલી ગાય ને ઘેરની બૈરી, બાંધો તાંહ બંધાય ને પડી પડી માર ખાય."

મકીઆઇ—ફરામ દીકરા મારી ભાનેજ કાંહ છે તે કેહેની?

ફરામ—તે હું શું જાનું? કંઇ રમકડું છે કે સાંતું?

[એમી હાંસે છે.]

અદી—એ આય કોણ હાંસ્યું? અવાજ ઓરખીતો છે.

ફરામ—(મનસે ધબરાઈ) બચ્ચા ફસ્યો ખરો. (મોટે) બીલાડી હાંસી હોશે.

અદી—કેમ ફરામરોજ ખરૂં બોલોની, કે સોધું ઘેર?

ફરામ—કદાચ સુના હાંસી હોસે.

કુંવર—સુના તો અંહી ઉભીછ ત્યારે એ કોણ હાસ્યું.

ફરામ—અરે શેહેરીયાર હાંસ્યો હોશે.

કુંવર—આય અવાજ તો ઓરતનો ઉતો.

અદી—ઉભા રેહેવો હું જોઉં (અદી પરદો ખેંચતાં ચોંકે છે, બધા તાજુબ બને છે, એમી શરમાઈ જાયછ) એ કોણ? એમી?

કુંવર—આયજ કે તમારી બીલાડી? આવ માય; બીલાડીને વેસે કાંય સંતાઇછ? આય મારા નેકનામ ધણીએ તમુને તેડી સાંત્યાતાકે?

એમી—હું ખરૂં કેઉંચ હું પોતેજ આવીતી. એમાં ફરામરોજનો કસોજ વાંક નથી.

કુંવર—શું કામ?

એમી—તમો બન્ને માટી બૈયરની મુરખાઈ જોવા અને સાંભલવા. સમજ્યાં?

કુંવર—મારી મુરખાઈ નહિ પણ આય માસ વેહેમી ધણીની મુરખાઈ. બીચારા અરદેસરપર એવનેજ જુઠું બોહોતાન મુકયું તું.

અદી—તે તો એમની મુરખાઈ ઠરી, પણ એમી તું અંહી આવી કાંય સંતાઈ રેહી, જાહેરમાં કાંય નહિ આવી?

એમી—તમે હજીબી વેહેમના બારદાન ખાલી કરો તો સારૂં. હું અતરે આપરી વચ્ચે ફોટોગ્રાફે જગાડેલા મીનાસોનો ખુલાસો જાનવા આવી, પણ તેટલાં માસીજીનો સાદ સાંભલી ભરાઈ ઉભી, એ ભુલ થઈ ખરી.

અદી—ચાલો કંઈ ખરાબ નહિ થયું. દરેકની ગેરસમજ એ રીતે ખુલ્લી થઈ.

એમી—અને તમો માટીડાના વેહેમ ભર્યા મુરખાઈનાં પરીનામ તમે તમારી નજરે જોયાં, મનમાં પસતાયા, કાને સાભલ્યાં ને આખરે પશેમાન થયાં ખરૂં કે?

અકીઆઈ—આય બધો મુઈ છબીનો ઘોટાલો ઉતો. બન્યું, તે બન્યું હવે પછી ઘનીજ સંભાલમાં રહી એકમેકપર વેહેમાતાં તપાસજો. સહુ સારૂં તેનું સેવટ સારૂં. ચાલો દીકરા.

[સર્વે જાય છે.]

અંક ૩ જો—પ્રવેશ ૩ જો.

"બેડ રૂમ"

[રાતનો સમો છે. એક પલંગ પાસેના કોચ ઉપર વીકો ઝુંપતો કાંસતો પડેલો છે. બાનું તેને પસવારતી પાસે બેઠી છે, ધીમી બત્તી બળતી જણાય છે.]

બાનુ—નિર્દોશ નીરાધાર બચ્ચું! વગર માવજતે ઉધરી આય હાલતે પુગુંછ. ખુદા જાણે આય બચ્ચાનાં કોણ કમનસીબ માવતર હોશે? જેહાંગીર દોલીનો પત્તો મેળવવા દોડી ગીયા, પણ ખુદાએ તેટલાં દોલીને ઘેર બેઠાં મોકલી દઈ મારી મેહેરાંના જીગરને સદાનું સુખ બખસ્યું. પણ દોલી મારા ખોવાયલા કાગળોની પાકીટ મેળવવા રાત પડી કહાં ગીયો હોશે?

વીકો—(ઉઠતાં) ફુઇજી દોલી હજી નહિ આયો ? આવડી મોડી રાતના કોણ જાણે એ ત્યાં કેમ હાડમાર થતો હોશે ? પેલા લોકો ઘણા ખરાબ છે. કદાચ તેને મારીમારીને અરધો કરશે.

આનુ—બેટા વીકા, ખુદાપર ઇતબાર રાખ ! જેઓ બીજાનાં ભલાં માટે જોખમ ખેડછે તેઓપર ખુદા હંમેશા રાજી રહેછ.

વીકો—તમારા જેવા ભલા મુરબીઓના આશ્રામાં આવી રહ્યાથી હું ખુદાને કેટલો બધો પીછાનવા શિખ્યોછ ? જો મંચી કાકાને ત્યાંજ પડી રેહેતે તો કદાચ ખુદાની હસ્તી પણ ભુલી જતે.

આનુ—દરેક માનવી જનમે આવતાં તેના અંતકરણમાં ખુદાઇ અંશ હોય છે; જેને આપણે આત્મા કહીયે છિયે. જો માણસ કોશેસ કરે તો તે પોતાના આત્માને સારી હાલતમાં લઇ જઇ શકે છે, ને પોતાનું ને પોતાની આસપાસનાનું હંમેશાં ભલું કરી શકેછ.

વીકો—ઓ તમે કેવા ખુદાઇ પાઠ મને હમેશાં શિખવોછ ? તમારા જેવાં કોઇ મારાં માવતર હોતે તો કેવું સારૂં ?

આનુ—બેટા તુને તારી બચપણની કંઇ યાદ હોય તો તેની હકીકત યાદ કરી મને નહિ કેહેશે ?

વીકો—બીમારીથી મારી યાદદાસ્ત ઓછી થઇછ. પણ મને સેહેજ યાદ આવેછ, કે એક ગરીબ બાઇ મને રમાડતી હતી, પણ તેવણ એક દિવસે સીક પડયાં તેથી મને ચાંદન ફુઇને સોંપ્યો. ચાંદન મને ઘડી ઘડી હાડમાર કરતી. તેથી હું રોજના મારફાડને લીધે બીમાર પડી ગીયો, ત્યારે મને સુરતની ઓસ્પીટલમાં લઇ જઇ નાખ્યો. ત્યાંથી ઘણા લાંબા દિવસો પછી મને આય તરફ લઇ આવ્યા. ત્યાં થોડા વખતમાં દોલીને લાયા. ત્યારથી મને ઘણું સોહવાવા માંડયાથી કદીજ આગલી પાછલી યાદ કરવી પડી નથી.

આનુ—ગરીબ નીરાધાર બચ્ચું ! (ગાડીનો અવાજ આવે છે) એના માય બાપ કોણ જાણે કોણ હોશે ?

વીકો—ફુઇજી જુઓની કંપાઉંડમાં ગાડી આવેછ. એ દોલી હોશે. હું જઇ તેડી લાઉંછ.

આનુ—તું અંહીજ બેસી રહે. હું ઓય લેતી આઉંછ (જાય છે.)

વીકો—હવે અમો કદી છુટા નહિ પડશું. સહવારથી ધૂમ રમશું, મજાહ કરશું.

[બારીએથી ત્રણ બદમાશો દાખલ થઇ બત્તી ધીમી કરે છે. વીકો ડરી દૂર નહાસે છે.]

વીકો—(સ્વગત. ડરી બાજુ હટતાં) એ આય કોણ છે? માયરે ! તેઓએ બત્તી પણ બુજાવી ?

મંચી—સંભાળજો કોઇ જાગી નહિ ઉઠે.

તુરાબખાં—કયા મજાલ? કીસકીભી સામને આને દો ફેર દેખા જાયગા.

જમસો—એ નાપાક દોલી એમ અંહી છટકી આવી આપરા પંદરસો રૂપીયાપર પાણી કેમ ફરવેછ તે જોઇશું. (તપાસતા લાગ જોય છે.)

મંચી—બરાબર ખુણા તપાસજો, એ દોલી નજરે પડે કે મોહું દાબી દઇ ઉઠાવવાજ માંડજો.

વીકો—(સ્વગત) ઓ એતો કાકા મંચી ખવીસ? ને એ બન્ને તેમના દોસ્તો છે, ઓ! એઓ દોલીને મારી નાખશે? હવે શું કરૂં? (વિચારી) હું મારો જીવ બચાવું ને દોલીને મરવા દેઉં? નહિ! નહિ! ભલે મને તેઓ મારે; પણ તે મરવા લાયકનો નથી. મારૂં કોઇ નથી, કોઇને ખોટ જનાર નથી. મારા જેવા નિરાધારનું દુનિયામાં કામજ શું છે? હું ચંગ વજાડું તો એઓ પકડાશે.

[ચંગ વજાડવા જાય છે, સેહેજ અવાજ કરેછે તેટલાં તુરાબખાંની નજર પડતાં તે ગલચી દાબેછે તે ગુંગળાય છે.]

તુરબખા—અબે કમબખ્ત તું યહાં કહાંસે? અગર જરાભી ચીલ્લાયગા તો એ છુરી તેરે જીગરકે પાર ચલી જાયગી.

જમસો—અરે તું વીકો કે? ચુપચુપ મરી રહેજે, બુમ ના પાડતો, નહિ તો ઉસ્તાદજીનો મીજાજ ઘણો ખરાબ છે તે જાણેછની?

[મંચી ધભરાય છે.]

મંચી—અરે કોઇના પગલા સંભળાયછ, સંભાળો નહિ તો પકડાઇશું. (બધા ગોઠવાય છે. તુરાબ દુરથી વીકાને છરી બતાવેછે.)

વીકો—(ધ્રુજતો મનસે) દોલીની બલાથી હું મરી જાઉં તો શું છે? તે તો બચી જશે?

[જોરથી ચંગ વજાડે છે, ને તુરાબ દોડી તેને પટકી ગળું દાબે છે. અંધારામાં બધા ધસી આવી સર્વેને પકડે છે. લાઇટિ સળગે છે.]

વીકો—ઓ કોઈ આવો? મારેછરે? મરૂંછરે?

જેહાંગીર, શાપુર—પકડો ચોરોને છોડતાનાં.

મેહેરાં—લાઇટિ સલગાવો. લાઇટ કરો.

બાનુ—ઓ વીકાને કોઈ જુઓ તે તહાં મુરદું થઈ પડયોછ; કોઈ ડોકટરને તેડોની.

દોલી—(દોડી વળગી પડી ઉઠાવે છે) મારા વીકા? મારા ભઈ? મારા વીકા બોલની તો?

વીકો—(ટંટોસતો ગળે બાઝી) મારો દોલી? મારો દોલી સલામત છેની? ઓ હવે મને કંઇ નથી, એઓ તુને મારી નાખવા તલપતા હતા, તુને બચાવવા જતા મને માર્યો, પણ ખુદા ખુદા!

[બધા વીકાને પાસામાં લઈ હોશીયાર કરવાનું કરે છે. ડોકટર નોશીર આવે છે તેને સાજો કરવામાં ફાવે છે.]

જેહાંગીર—નાચાર પણ બહાદૂર જીગર ધરાવનાર વીકા, તુને હમો જીવને ભોગે સાજો કરશું. (બદમાશોને જોઈ) લીયાનતી બદમાશો હવે તમો તમારે હાથે પાપના પંજામાં સપડાયાછ, હવે તમો કદી છટકી શકવાના નથી.

મંચી—હં હં હં અમુને કોણ પુછનાર છે? બાવા મારા એ તો અમારો પેશો છે; દરેક ધંધાદારીને દરેક ધંધો કરવાનું છુટાપણું છે.

શાપુર—બદમાસ તું હસી લે તારો હવે ફેજ શું થાયછ તે જોજે. કોઈ પોલીસમાં ખબર આપો. (માણુસ જવા કરે છે તેને બદમાશો થોભાવે છે.)

મંચી—બાવો મારો? ઉતાવળ કરી પોલીસને ના બોલાવો. નહિ તો ઓ શાપુરજી શેઠ તમો તમારૂં જીંદગીમાંનું એક મોટામાં મોટું સુખ ગુમાવી બેસશો સમજ્યા?

શાપુર—તું મને કયાંથી પીછાને?

મંચી—હું તમામ શેહેરના નામચીનોને પીછાનુંછ. યાદ છે કે મારો બાવો કરૂં? તમારી પેલી પોકીટ બુક ખોવાયલીની વાત?

દાલી—(પાકીટ બુક કાઢી) તે પાકીટ બુક મારી પાસે સલામત છે, શાપુરજી ફુવા એ તમારી મતા છે. (આપે છે.)

મંચી—લુચ્ચા એ તું કહાંથી લાયો ?

દાલી—એજ પાકીટ બુક તફડાવવા હું આજે રાતે તમારા ઘેરમાં પાછો દાખલ થયો. ખુદાનીજ કરામતથી મારે હાથે મારા બાવા તમો નાપાકોના પંજામાંથી છટકયાછ. મેં એવણુને છોડવ્યા, પોકીટ તફડાવી, ને ચાંદન ફુઇનો ગુણ કોથળો કરી અત્રે આયો. કેમ કાકાજી હું, પણ તમારા જેવો ચાલાક છેઉંની ?

મંચી—અરે બચ્ચા કવ્વાલીના ભઇ મવાલી, તારા બુઢા ઉસ્તાદને ઠગ્યો ? ઠીક છે ? ફીકર નહિ. વારૂં મીં૦ શાપુરજી ઇસકવાયર હવે અમો ત્રણ ગ્રહસ્થોને સહી સલામત જવા દેશો ને સામા એક હજાર રૂપીયા આપશો તો તેના બદલામાં તમુને તમારી જુવાનીના ઘેલા ચેડાનું આવેલું પરીણામ તમારૂં બચ્ચું જે ખોપાયલું ધારોછ તે મેળવી આપશ.

બાનુ—મારૂં બચ્ચું ! કહાં છે બોલ ?

જેહાંગીર—આપરી અસીલ ખાનદાનની એક "સ્કંડલ" એવા બદમાશોને હાથ રહે તે ઠીક નહિ, તે ખરીદવી જોઇએ. અમુને તારી શરત કબૂલ છે, પણ એક શરતે કે હવે પછી અમારા માટે કદી કોઇ વાત જાહેરમાં બોલવી નહિ.

જમસો—કબૂલ રે મારા બાપ. જેલની જાત્રા કરતાં ચુપકુદીની જાત્રા ભલી છે. (બાજુ મનસે) પછી તો વરસાનજ બંધાવશું. હમણા તો નહાસ.

મંચી—આજે ૧૨ વરશ ઉપર તમે નવાજ નોશાકરીને એક બાઇ ને બચ્ચું સોપ્યું હતું. તે ખરી વાત ? તે બાઇ મારી બેહેન હતી. તેણીએ તમારૂં બચ્ચું પૈસાની લાલચે ઉછેર્યું. પણ બેદરકારીને લીધે બીમાર પડયું, તેટલાં મારી તે બેહેને તાકો ઘડી કરવાથી મારી બીજી ચાંદન બેહેને તે બચ્ચાંને પોતાના બચ્ચાં જેવું ગણી પાલ્યું. પણ તેની ચાલુ બીમારીને લીધે લાંબો વખત સુરતની ઓસ્પીતલમાં તેને રાખ્યો. પણ પાછળથી મેં જોયું કે મારા ધીકતા ધંધાની ખીલવણી થકી નવા નવા શાગરીદોની ઘણી જરૂર છે તે થકી આય બચ્ચાંને સુરતથી મારે ઘેર મંગાવ્યું ને મોટું કીધું.

બાનુ—તે મારૂં બચ્ચું કયાં છે ?

મંચી—તે છોકરો તમારા પાસામાંનો વીકો છે.

શાપુર }
બાનુ } —(પેટમાં દાબતાં) અમારૂં બચ્ચું અમારીજ માવજતમાં ? ખુદા તારો આભાર કેમ માનું

વીકો—ત્યારે તમે મારા ફુઇ ફુવા નહિ કે ?

બાનું—મારા દીકરા, હમે તારા જનેતાં માયબાપ છીયે.

મંચી--જેહાંગીરજી શેઠ, હવે બોલો મેં તમો ભાઇ બેહેનનું ભલું કીધું કે બુરૂં ? તમે બન્ને ભાઇ બેહેનના બચ્ચાઓને સાત આઠવર્ષે વેર પાળી લોહીનું પાણી કરી મોટ કીધા. રાતદહાડો કેળવી આપી લાહેર બનાવ્યા, ત્યારે સામા તમો લોગ મને ઠગારો બદમાશ કેહવોછો એ શું ગ્રહસ્થાઇની રીત છે ?

જેહાંગીર—તુનેતારી આય લાયકી માટે પુરતું મળશે, પણ તું અમારા મંડળમાં ઉભો રહેવા લાયકનો નથી. હું ગ્રહસ્થ તરીકે બોલ આપું છું. હવે તમો ત્રણે ચાલી જાઓ ! તમુને તમારા માગ્યા કરતાં વધારે પોંહચતું મળી જશે.

મંચી—થેંકસ ? એ અમારી ભલાઇનાં ફળ છે. ગ્રહસ્થો ચાલો, એઓબી આપુને યાદ કરસે કે બદમાશ હતા, એગરીમ કલબના મેમબર હતા, પીટમદાસ કુંપનીના ડાયરેકટર હતા, અને ક્રેડીટ બેંકનાં મેનેજર હતા પણ ભલા હતા ! આય બચ્ચાંઓને રાત દહાડો કેલવણી આપવામાં પટકઇ ઝટકઇ જતાતા ! અને તેઓપર પ્યાર રાખતાતા ! (ત્રણે અખડતા જાય છે.)

દોલી—હવે વીકા, આપરે સઘળા આપણા મુરબીઓ સાથે સદા જોડાઇનેજ રહીશું.

મેહેરાં—ખુદાએ આખરે મારી સબુરીને ફળ આપ્યાં તે ખુદાપરથી હું મરૂં ? (ઓવરણા લેછે.)

જેહાંગીર—ડીયર મેહેરાં, ખુદાપર સબરના તારા બોલો ખરા પડયાછ. તે ખુદાને હું તેમ સહુ સર નમાવી તેની દરગાહમાં હમેશાં દોઆ કરશું [સર્વે નમે છે.]

સમાપ્ત.

મરહુમ

શ્રી તારાપોરવાળાની

નવી

પારસી સંસારી

નૉવેલ

અમીરી અરનવાઝ.

યાને

પસ્તાયલી

પારસણ.

૩૭૫ પાનાંનો

રસદાર ગ્રંથ.

કીંમત રૂ. ૨॥.

પ્રગટ કરનાર,

જેહાંગીર બી. કરાણીના છોકરાઓ.

પારસી બજાર, કોટ, મુંબઈ.